



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Secvnda, Sive Lainivs

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1620

Historiae Societatis Iesv Liber Octavvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13974

HISTORIÆ SOCIETATIS IESV

LIBER OCTAVVS.

1564.

Lainij iter
Tridento
Romam.



Inc iam quartum supra sexagesimum euntis sæculi, & vltimum Generalatus Lainij annum ingredimur. Quarto Idus Decembris anni superioris vnâ cum Salmerone & Polanco, itemque Natali, qui sub id tempus Germaniæ inspectis rebus eò venerat, Lainius Tridento profectus, Natalē ad visendam Italiæ Collegia cogitabat dimittere: eamque ob rem transigendis cum eo, quæ reliqua Germaniæ erant, aliquot Patavij dies substitit. Sed cum ortum multa requirerent, consultius putavit Romam simul contendere, vt quæ Natalis statuerat, diligentius ibi cognosceretur, & obuia Collegia interim ipsemet Lainius inspectaret. Rebus itaque Patavij compositis Venetias transtulit se, vbi ipse & comites, cum Christi Domini Natalis ageretur, verba ad concionem fecere: præque cæteris eam Salmeron approbationem tulit, vt Duce, multisque civium flagitantibus in proximum ingens ieiunium relinquendus hortator fuerit. Lainius persecutus iter cum reliquis, per quas incessit vrbes, in singulis ferme confertissimas conciones in principibus templis, & Collegiorum nostrorum affari coactus est. Priuatis quoque sermonibus plurimum vbiq; profecit; quod pro famarum in Gallia Concilioque gestarum; pro persona, quam sustinebat; multoque magis, quod diuinæ bonitati placebat viri ministerio vti, dicta eius vel pauca vim ingentem habebant. Foto Cornelio (Imola hodie est) vt Episcopus eius Hieronymus Guertinus Tridenti rogarat, locum Collegio, de quo Antistes cogitabat, inspecturus, pertransiit. Foto Liuij nil propè magis admirati sunt ciues, quam modestiam atque simplicitatem, qua exceptus in Collegio est. Multi cum spectatum venissent quo vestita peripetasmate, quo cæterarum apparatus rerum ornata essent conclauia, vbi nihil eiusmodi reperere, oculis agrè credebant suis; vixque vt id viri dignum maiestate censerent, adducebantur: parum videlicet memores, postquam paupertatem Deus adfuerit & consecravit, augustiorem illa cultum non esse. Anconæ Ludouicum Codrethum obuium habuit, quem pro re monitis instructū ad Collegij ponenda initia vnâ cum alijs, qui Roma paulo ante discesserant Auenionem misit. Periculis nonnullis perfunctū exceditare viarum (vt tempestate hiberna) maxime inter Senogalliam, Fanumque fortunæ, summum in alio genere Laureti discrimen excepit. Namque territus & consternatus bubalorum conspectu, quo vehebatur, mulus cum sessorem haud satis validum ferociter excussisset in solum, deinde stratum superuassisset; singulari Dei ac

Deiparæ patrociniio haud dubiè factum omnes interpretati sunt, vt detrimenti admodum nihil acciperet. Iam pridem Camerinum & Berardus Bonioannes Episcopus, & ciuitas publicè inuitatæ, & nouissimè nuncio Maceratam misso Vmbriæ Præfectus, qui sedem ibidē habebat, ad capiendum Collegio locum acciuerat. Ergo Natali Perusiam ad Collegium visendam prægresso Camerinum Lainius cum Polanco flexit; & sub meridiana repentinus peruenit aliquanto maturius, quam ciues ac Præfectus opinarentur, ac voluissent. Quippe præoccupati egregia equitum turma, quam ad occursum instruxerant, & alijs magnificæ benignitatis documentis honestate aduētum nequiuerunt. Publica ad concionem verba per amicam vim ibi quoque expressa, & Collegij promissio, transactione cum Episcopo Romam referuata. Ceterū nescio quo pacto euenit, vt complures ciuitates, quæ Collegia interpretimas & summis & continentibus studijs expectuere, vel admodum serò rem, vel ne ad hanc quidem diem perfecerint. Ita neque hoc, neque Imolense, (vbi tandem inchoata Tironum est Domus) ad id loci perfectum est: tamen pia nobilisque Sodalitas Camerini, quæ Misericordiæ dicitur, in cæteris quæ tractabat, muneribus pijs, Collegij quoque extruendi negotium vrgebat.

Romam demum Lainius pridie Idus Februariæ peruectus, continuò ad ordinandam Societatem cura adiecta, in primis Franciscum Borgia, quem pridem designauerat, in locum Ludouici Confaluij Assistentē substituit. Lectionem cuncti Prouinciales, vti Constitutionibus sancitum est, admoniti suffragijs approbarunt suis. Dilata subrogatio erat, tum quia sperabant fore, vt Ludouicus tandem ab Regis institutione se expediret, tum etiam, quod peregrinatio Lainij, & publicorum tractatio negotiorum nil interim in Societate moliri magnum permiserat. Prouinciarum inter Assistentes hæc est facta partitiō: Borgia Hispaniarum, adiuncta etiam Lusitania; Natali Superioris Germaniæ, & Austria; Madridio Italiæ, & Sicilia; Polanco Inferioris Germaniæ, Galliæ, Brasiliæ, Indiæque committit prouinciæ. Simulque Natalis Romano Collegio, Madridius Domui Professorum, Polancus Collegio Germanico, Borgia Amerino, Tiburtino & Tusculano Superintendentis nomine prepositi. Nocturni, qui ferè promiscuè domi Professorum adhuc egerant, quo commodius institui & exerceri appositæ sibi disciplina possent, cum iam & nonnulla maior operarum copia tempus institutioni eorum maius cōcederet, secreti à veteranis sunt cunctique in certam domus partem semoti. Sexto Nonas

4.
Franciscus
Borgia Assistentem creatus.

5
Societatis
patrocinium
Pontifex si-
bi referuat.

6

7

Nonas Maias Rodolphus Pius Cardinalis Carpen-
sis de cuncta Ecclesia, deque Societate mer-
itus optimè ad bonorum laborum mercedem
excessit. Is fuerat Societati nascenti patronus
à Pontifice Summo datus: amanterque & com-
modè patrocinium exercuerat; tamen eo demor-
tuo consultandum visum est Patribus, esset ne
supplicandum Pontifici, ut nouum sufficeret, nec
ne. Nam ex vna parte non modò vtile esse id præ-
sidium exempla ceterarum ferme omnium Reli-
gionum suadebant; sed necessarium etiam præci-
puè Societati esse demonstrabāt vexationes, qui-
bus illa super alias alijs vbiq; locorū agitabatur.
Ex parte tamē altera deterrebant exēpla peruer-
sitatis humanę paratis ad salutem præsidij in per-
niciem abutentis. Cūm satis appareat leuissimos
quosque Religiosorum hac illac non rarò extra
disciplinæ cancellos per vmbra patronorum
effluere; & aulicorum interdum quosdam inferre
se Religiosorum negotijs, & minimè expertos ea
tractare, quæ prudentiam vsus requirunt. Cate-
rūm utcunque aliarum habeat Religionum res,
cūm inter diuersas ad eorū ac nostræ huius
disciplinæ vias comparatio haud omnino cadat:
certè Societatis structura cūm ex obedientia apta
sit propè tota, ad eò ut nisi obedientia vigeat, ipsa
frustra sit (quomodo enim aliter munerum tan-
ta varietas in rem pietatis publicam bene & or-
dine sustineri & exerceri possit?) Quidquid la-
xando imperio, minuendæque vnus Præpositi
auctoritati ac remittendo Ordini sit, planè con-
stat esse ei maximè periculosum. Eo etiam neces-
saria minùs videbatur patroni cura, quòd, cūm
ordinariam sedem Præposito Romæ apud Pon-
tificem leges nostræ decernant; per sese dubijs in-
rebus, cūm ad ipsum Sanctissimum Dominum,
tum ad quoscunque Patrum amplissimorum v-
sus ferat, per fugium promptum habet. Quia
adeò quoniam aliorum alijs locis & causis op-
portunior est opera, satius videbatur omnes pa-
tronorum numerare loco, omnes pro tempore
causæque appellare, quàm vni nominatim esse
affixos, per cuius tutelam ceteri se quodammo-
do cura exemptos rati, minore studio cūm opus
foret, causam suscipere. Hæc aliq; Patres cūm
secum, & inter se reputarent, ea stetit sententia,
nequaquam postulandum patronum, sed rem
omnem ingenuè Christi Vicario simpliciterque
aperiendam: quodque is decreuisset, id placida
bonæque mente complectendum. Commodum
Lainius ex graui morbo explicitus in Tuscula-
num ad valetudinem confirmandam secesserat,
vbi & Pontifex aderat. Ei Collegium fortè vi-
senti, adstantibus Cardinalibus Sabello, sanctæ
Floræ, Vitellio, & Gonzaga, breui significauit
excessu Cardinalis Carpenis orbatam patrono
Societatem, simulque dubitationem Patribus
incidisse, utrū prætare certum ac destinatum
adsciscere, an Cardinales omnes, sicut experie-
bantur, pro patronis habere: cupere id arbitrium
eius Sanctitatis esse: eiusque mentem ac nutum
sequi. Pontifex cūm vehementer probasset, ne
quis vnus nominatim patronus assumeretur, ele-
menter adiecit, Patrocinium vestrum ipsi nos re-
cipimus, nos erimus vester Protector. Quæ be-
nigna Sanctissimi Patris voluntas ingens Socie-

tati gaudium peperit, & multum animi ad res
gerendas addidit. Verumenimvero propensio-
nem eam grauisimam mox obreclatationes quem-
admodum principio concusserint, nec modicè
immutauerint, ac singulari tandem beneficio
Deus clementissimus restituerit, quoniam res
omnino digna est, hinc exequar cum cura ac fi-
de. Post confirmatum Concilium Tridentinum
Pontifex ad eius inducendum vsū intentus,
ante omnia dimittēdis ab Vrbe ad dioceses suas
Episcopis, & Seminarijs Clericorum instituen-
dis, quemadmodum præscriptum in Synodo
erat, curam impendit. Magni momenti, sed &
magnis impedita difficultatibus Seminariorum
inceptio censebatur. Ergo ceteris Ecclesijs ad
salutem institutum vt Ecclesia princeps exem-
plo præiret, Pius in publico Cardinalium con-
fessu de Romano quamprimum Seminarium con-
dendo, deque via pecuniæ, quæ satis ad tole-
randas impensas foret, conficiendæ decernit.
Cardinales decem, ac Præsules præterea quatuor
designati; quibus cūm cetera commissa, tum præ-
cipuè, vt quinquam institutioni ac disciplinæ Se-
minarij præficiendæ essent, viderent. Hi summo
omnes consensu delegandum id munus Socie-
tati censuerunt; quòd eam vltro versari in iuuen-
tute instituenda viderent, & abundare operosis
hominibus, expertaque cūm docendo, tum mo-
ribus formandis industria non dubitarent: deni-
que vtilem eius doctrinam esse & Romani Colle-
gij & aliorum per omnes terræ propemodū oras
gymnasia fidem facerent. Itaque Cardinalis Sa-
bellus patronus Seminarij destinatus, suo ac cæ-
terorum ei curæ præpositorum nomine Lainium
totius negotij ignarum scripto rogat, quam sum-
ma ipsi voluntate & consensione ad Societa-
tem prouinciam deferant, pari ipse alacritate ad
Apostolicæ Sedis obsequium, vrbis Romæ ad-
iumentum, ac Dei Domini laudem suscipiat. Lai-
nium haud fugit inuidiosam ingeri ac plenam la-
boris procuratorem; tamen vbi cum Deo, cum-
que Assistentibus suis accuratè deliberauit, item
scripto respondit, gratum Patribus fore, qua-
cunque via possint, Romanæ Ecclesiæ, Dei-
que gloriæ, cui se totos deuouerint, inferuire. Tum
quatuordecim vii quid egissent, ad Pontificem
deferunt. Is quanquam non ea alacritate, qua
solebat antè, nostris rebus studeret, tamen iudi-
cium eorum probauit. Ergo Cardinalis Sabellus
P. Generalem admonet, vt instituta, quibus re-
genda ea iuuentus esset, condi iuberet. Condi-
ta accuratè ac propè sunt mirè ad sensum Cardi-
nalis, iamq; eiusdem iussu apta querebatur domi-
cilio sedes, cūm tempestas erupit. Concitatores
quidam è Clero, & Professoribus litterarum fue-
runt. Causa nulli erat obscura. Cardinalis Sa-
bellus Pontificis in Vrbe Vicarius plurimum So-
cietatis vtebatur operā. Quotquot vel sacros
Ordines, vel munus ab eo Ecclesiasticū peterent,
interrogari probatq; ab hominibus nostris vo-
lebat. Eorundē nuper ministerio tum ipse, tum
Cardinalis Alexander Farnelius, cuius curæ ad
quadraginta parocciæ S. Laurentij in Damaso
contributæ commendatæ erant, ad parocciarum
cognitionem ac reformationem vt ceperant.
Erat hæc plena periculis inuidiaque procuratio,
quanquam

8
Societas
grauissimam
Romæ exa-
gitatur.

9
Romani Se-
minarij pro-
curatio ei
traditur.

10
Concitatores
quidam
procella
causa.

quamquam publicè salutaris. Nemo enim censorem libenter patitur: petrusque est, qui monita quamvis probe, monitorem audiat sine mortu. Ergo, quod necesse erat, nonnullorum animi Clericorum ab alienati ab nostro sunt nomine, quasi vltro intruderent ipsi se Patres in ea munera: & architectarentur sponte sua, quæ ingrata illis, ignominiosa & damnosa provenirent. At Professores litterarum, Collegij Romanifama magis in dies inclarescente, pluribusque eò ad disciplinas confluentibus, dolebant videlicet vel scientiæ laudem sibi, vel doctrinæ quæstum præcipi; & aditum ad multorum gratiam, unde olim cresceret, intercludi. Igitur ex his atque è Clero impotentissimi quique ubi cognoverunt Seminarium quoque Societati committendum, rem intolerandam rati, modis omnibus interuerrere aggrediuntur. Homines è Clero præter commemoratas causas, in super illa vtebatur, quæ plerisque, potissima videbatur, quod, si institueretur Seminarium, conferenda in sumptum certa ipsi quotannis pecunia esset: nec rem facile processuram existimabant, nisi procuratio Societati committeretur. Atque hanc ob causam altioris quidam dignitatis, qui Abbatis intra fines eos habebant, ex quibus contribuendum erat, auctoritatis suæ vimbram accommodasse coniuratis dicebantur. Hæc causa minime palam explicabatur, sed initio id modò iactabatur, non esse è Romani Cleri dignitate sobolis in Clerum educandæ institutionem alienis tradi. Similes à similibus optime institui: matrumque eas maxime laudari, quæ per se ipsæ suos liberos educarent. Non deesse in Ecclesiæ parente Ecclesiæ sacerdotes ad formandam moribus novam prolem satis paratos, nec viros præstantes ad litteris imbuedam assatim instructos. Quod ut planè ostenderent, quos ad eam rem censebant aptissimos, nominatim in tabellam referunt, atque Pontifici tradunt, difficillimo enimvero rerum articulo; quod is ipse, qui adhuc in omnibus tempestatibus fuerat Societati perfugium ac portus, ac modò patrociniū eius peculiare susceperat, haud modicè auerterat inde animum ob ingentem Cardinalis Borromæi vitæ commutationem. Etenim Carolus Borromæus, quem iam inter Cælestes à Pontifice Paulo Quinto relatum merito excellentissimæ sanctitatis tanta propensione humana gens colit, morum quidem semper fuerat optimorum; sed, antequam ad clarissimum eum statum, ad quem necessitudo Pontificis euexit, & summas veniret opes, super virtutem hominum bonorum communem non admodum eminebat. Cæterum ubi ad summam eam felicitatem, & amplissimum gradum ascendit, ut æquum erat, ex donis diuinis ad Dei cultum proficiens, pariter ad omnia virtutum decora progressionem admirabiles fecit. Excelsitas enim loci ut degeneres animos vertigine agit in præceps, ita generosos ad mouet cælo; humana quanto magis ex alto, tanto minora, infraque se despectantes. Illud præ cæteris in sanctissimo viro illo singulare animaduersum est, quod ubi semel ad virtutum perfectum serio cepit culmen incita-

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

re gradum; ita cursum arripuit, ita tenuit, ut, quoad vita comes fuit, aliis semper enixiusque contenderit. Erat Romæ hoc tempore negotiorum Societatis Procurator Generalis Ioannes Baptista Ribera Hispanus, is, quem anno millelmo quingentesimo. quinquagesimo septimo missum in Urbem congregationis generalis causâ annali suo narrauimus. Is per humanorum casuum necessitates ad Carolum Borromæum, à quo pleraque pendeant, frequens habebat accessum, ac veluti Religiosum procuratorem, cupidumque salutis alienæ (qualis reuera ipse erat Ioannes Baptista) decebat, pios in loco sermones inferebat. Quos auidè Borromæus audiens, ac demum per Beati Ignatii exercitationes penitus in diuinam ingressus, paulatim in virum nouum conuersus est. Domesticorum plerique, quorum fixis humi consilijs tanta in opulento ac iuvene Principe seueritas parum commodabat; sæpè illum cum Ioanne Baptista vsum per varias artes vel hētis in pudicissimam Patrem fœdissimis criminationibus tentant dinimere. Sed frustra ceciderant omnia. Nam & proborum vanitatem ipsamet comprehenderat Cardinalis, & Ioannem Baptistam cæco ad se aditu admittebat. Hoc vero anno siue aliorum suasu, cum quibus præterea sanctus Carolus multum agebat; siue sua sponte, aut diuino instinctu ad perfectissima quæque euolans magis, quam gradiens, in longè austeriorem, quam vel Ribera, vel quispiam de Societate auctor fuisset, sese disciplinam immisit. Oblectamenta quædam honesta suoque consentanea loco laxamenta abdicare: non ad exercendum aurumque captandam egredi: raro apparere in publico: totos dies inter litterarum ac pietatis latere studia: de astringenda quin etiam rigidius domestica disciplina mensaque; de eleemosynis largè distribuendis; nonnullis item, quibus oneratus sibi videbatur, ponendis vectigalibus, deque protectione ad Archiepiscopatus sui sedem agere. Eas res per paucitum probare: plures agræ mentis tristitiam, ignauiam, insaniam vocare. In summa Pontifici nepotem ipsius, ac præcipuum in sustinendo terrarum pondere adiutorem, & vnicum agendum rerum administrum eneruatum ab Ieiunio, infatuatum, de mente deiectum persuadent: cum re vera Patres non nisi moderatiora quoridie inculcarent. Verum quis lubricas vulgi prurientesque cohibeat linguas? Spargitur rumor inductum Cardinalem, ut Societati immensam vim auri donet; ut vectigalibus per amplis Romanum Collegium locupletet; ut denique postmodum galero abdere se intra Iesuitarum Ordinem velit. Quas res nec ipsi, nec Sociorum cuiuspiam in mentem vnquam venerat cogitare. Qui lagacius consilia hominum venari, aut fortasse malignius interpretari solebant, suspicabantur ab nonnullis, quibus exemplū Cardinalis Borromæi graue esset, quod eo sibi legem vitæ longè diuersam ab ea, quam ipsi ducerent, tanquam præscribi putarent, sermones eiusmodi progenitos & exaggeratos. Quidquid sit, Pontifex permolestè tantam mutatione terens, demissaq; in animum opinione ab familiæ huius ortam hominibus;

C c

Lainio

11
*Ab aliena-
tur à Socie-
tate Pontifex.*

12
*S. Caroli
Borromæi
in signis ad
summam
virtutem
processus.*

13
*Ficta in So-
cietatem
fabula.*

14

Lainio interdicti iubet, ne ipse, neu Ribera, priusquam se conuenissent, in Borromæi congressum auderent venire. Hac offensione impigrescit, qui Seminarij disturbare cœpta moliebantur, vii, obrectare liberius, & interpretationes malitiosissimas comminisci. Non esse de Iesuitis solidè doctum quemquam: è Seminarij adolescentibus præstantissima quæque ingenia præcepturos: nihil eos agere aliud, quàm ut sacerdotiorum reditus suis Collegijs sine ullo sine modo adiungant: denique paræcijs etiam Romanis imminere. Quæ omnia in exulcerato Pontificis animo, domesticoque dolore subacta ita penitus infederunt, ut incommoda inde in Societatem multa & grauiora, (sicubi clementia consueta Beatissimi Patris necessaria foret) in Vrbe ac prouincijs redundarent. Lainium ne coram diluere pestiferam calumniam posset, cum aliæ frequentes infirmitates, tum ex podagra dolor pedum acerrimus strato affixum tenebat. Fama pro suo ingenio cuncta in maius ferens, interdictum Iesuitis omnibus ad Pontificem accessum vulgabat: atque adeo agitare eum de natione illa funditus ex Vrbe pellenda. At Lainius Dei plenius fiducia de more ad opem in primis cælestem implorandam conuersus, cum interim nullum propitiandi Numinis cessaret genus; vnum tamen præcipuè deligi tota in Societate mensum iubet, quo mense in eam rem studiosius insistatur. Ut quisque eo mense præter consuetas & ordinarias, & quas vltro cum assensu Moderatorum præterea obiret pietatis actiones, ob eam nominatim causam quinquies verberaret se, ac tribus sextis ferijs ieiunaret: sacerdotes decies sacrosanctum offerrent sacrificium, decies laici pro quadam portione orarent: vnaque omnes ad vespertam Litanias quotidie pronuntiarent. Iulius mensis Romæ quasi piacularis hisce officijs & placamentis delectus est. Mira res fuit, & quanta sit Deo suorum famulorum cura, precumque ac sacrificiorum quantæ vis, clarissimum pignus. Cum Patrum quidem ipsorum rogatu nemo vnus mortalium quidquam apud Pontificem egisset, sub Idus Iulias Cardinalis Sabellus nunciari Lainio iubet, Sanctissimum Dominum nequaquam aliepo ab Societate animo esse, nec de ea malè sentire: idque Patres re propediem cognituros. Dein octauo Kalendas Sextiles Lainium iam melius habentem idem Cardinalis acersit, refertque deliberatum Pontifici omnino esse Seminarij procuracionem Patribus demandare: postmodum ipsum Pontificem id significare Lainio velle, quod fecit in ædibus sancti Marci, in quibus tunc Pontifex agebat: valdeque beneuolum eise, recteque de cuncto Ordine sentientem ostendit; addens postero die esse sibi in animo domum Professorum, Collegium Romanum, atque Germanicum visere, ut palam omnibus faceret cordi sibi eam familiam esse. Eo die subortis impedimentis non venit: insequenti autem, qui fuit quintus ante Augusti Kalendas, in Cardinalium frequenti conuentu retulit de Seminario, si videretur, Societati tradendo: cunctique nemine discrepante, etiam qui antea dissenserant, consentire. Pridie Kalendas Augusti venit Pontifex Cardinalibus sex, mul-

tisque Præsulum, & virorum principum comitantibus ad Professorum templum; inde positis preces domum ingressus cuncta diligentissime explorauit, magnam rerum approbationem omnium præ se ferens, patremque verbis ac vultu benignitatem, ubique munditiem inter cætera aptamque compositionem collaudans. Vbi hic omnia per otium vidit, ad Collegium perrexit; atque in gymnasij atrium ingressus, cum vnâ partem conuestitâ scriptis carminibus conspexisset; quid ea res esset, rogans, & audiens carmina esse super eius aduentu raptim sexdecim scripta linguis, quot nationum in Collegio homines erant, gausus est: ibidemque posita sella, primum à Petro Perpiniano ea oratione, quæ edita extat, & omnibus valde placuit, nomine omnium salutarum. Tum accesserunt lecti pueri, ita ut aptum erat, ad varias disciplinas, quæ in Collegio tradebantur, referendas ornatim ac præter insignia & ornatum affixus ad pectus index, quam quisque doctrinam ac personam referret, rudioribus loquebatur. Doctrinæ erant hæc, Grammatica Latina, Hebræa lingua, Græca, Arabica. Tum facultates Rhetorica, & Dialectica: mox Mathematicæ disciplinæ, Arithmetica, Geometria, Musica, Astronomia: deinde Philosophia de moribus, & de natura: postrema princeps ac regina omnium Theologia. Singuli autem pueri, ubi proximè accessissent, breui ac venusto carmine suam quisque Pontifici scientiam dedicabant: qui visus est plurimum ea re delectari, dicens multò se plura pro Collegio, proque Societate, quàm fecisset adhuc, facturum. Ingressus in septa Collegij cum cætera, tum nominatim domum in eo mitam, quæ Pauli IV. fuerat, videre voluit. Ad Collegium inde Germanicum tendit; ac versus ad excipiendum paratos, quod diei iam multum processisset, placuit omitti. Quædam contubernia, & cœnaculum iam stratum instructumque vidit. Quorūque, & quo ordine in eo Collegio, quaque disciplina instituerentur, cognouit. Domum inde reuersus, ut domestici renunciant, eo die non nisi de Societate egit, summè laudans eius instituta & labores; eosque qui tam iniuste eam vituperauerant, graui oratione perstringens. Hæc res Dei famulis multis modis grata accidit: & notauerunt ante exactum, quem destinauerant precationi mensem, Deo suorum vota præueniente, pridieque Kal. Augusti cecidisse, eo proruss die, quo anno antè octauo ad feliciorum vitam B. Ignatius emigrarat. Equidem placati Pontificis, tamen auctorem Deum, ac B. Ignatium haud pro dubio pono, quia tamen molles vix Domini sunt, quibus id effectum adminiculis putem adiciam. Simulac ad Pontificis pedes Lainius venit, quidque cum Cardinali Borromæo gessisset exposuit, illico in pristinam gratiam ac benignitatem ipse est restitutus. Peiore loco causa erat Ribera, qui tamen Pontifici, toti que Vrbi solidam suam virtutis testimonio euidenti ac certo probauit. Cum enim, quod iam diu flagitaret, enixeque contenderat, professionem ab Lainio Indicam impetrasset, idque per Urbem vulgatum esset; aperuit quàm non gratiam mortalium, & caducam Ribera gloriam quæreret, si potentiorum interdum lumina, prout

15
Adhibita
ab Societate
Dei placamina.

16
Pontifex
placatur.

17

Viste Re-
mana Soci-
etatu de-
mucilia.

18
Summo
excepit in
Romano
Collegio.

19
Causa ple-
cari vob-
rifiem.

demandata sibi procuratio exigebat, subiret. Hæc igitur professio Pontificem sollicitudine liberatum haud mediocriter affecit, ut Patrum cæterorum animaduertere innocentiam posset. Quod verò ad Seminarij negotium pertinet (de quo minimè laborabant Patres, nisi quòd, cum ultro vocati essent, iam per afflictam infamiam dolebant velut indignos contumeliosè repelli eum hominum, quos nominarunt æmuli aptissimos, explorata facultate nihil magis, quàm priuatæ quædam rationes, nec obscura cupiditatis liuorisque vestigia deprehensa essent, haud grauât sententiam quatuordecimviri ac Pontifex in concilio priore confirmauere. Ut verò Societatis domos ipsæmet Pontifex viseret, optima fuit via, qua heretis parti vtrique. Nam Societas pro benignitatis eam rem argumento accepit: alijs quætionis ac pœnæ videri genus potuit. Ad hæc obrectatoribus, postquam oculis cuncta suis lustrasset, promptius erat Pontifex responsurus, & minorem ad maledicendum relicurus ansam. Nequaquam tamen ita euenit: sed ex incendij restincti cineribus nouum tetriciusque multo exarsit. Vbi tandem placatum Pontificem, & Seminarium Societati traditum boni illi viri, qui litem nequidquam intenderant, cognouerunt: tum verò non euerfa modò consilia sua, spēsque succisas perdo-luerunt, sed ignominiam, tanquam victi missique sub iugum essent, ferre non potuerunt. Et, quia noua iudicia non restabant, nec quidquam amplius rectas inire proderat vias, malis artibus impetu cæco grassantur. Ducem se Episcopus præbuit ex ijs, quibus nulla diæcesis est, spurius ipse ortu, & luscus, nec optima fama Venerijs diu versatus: quem proprius etiam virebat dolor, quòd, cum operâ eius Cardinalis Sabellus ad visendas vteretur Vrbs paræcias, iam posthabito illo, Patris Vismari Gossionij Belgæ, per quem etiam initiandorum facultatem explorabat, adhibebat industriam. Is nimium dolori indulgens duos composuit libellos, & inter Cardinales in Vrbe, lateque per provincias extra Italiam inter Procures ac rerum potentes sparsit, vtrumque enim verò famosum, & impudentium refertum probrorum, & sanè pestilentem: nisi quòd, ut quidam Poëtarum de femina memorant, quam exoso marito, cum vnum propinasset venenum, haud eo contentam alterum miscuisse aiunt, quod antidotus & remedium prioris fuit; ita is nimio nocendi studio abreptus pleraque tam enormiter ab vero aliena concessit, ut tota se ipsa destrueret moles: vnumque altero venenum exarmaretur. Nam primum vel mediocriter in corruptis ac rerum peritis perturbatus criminatōis animus, & portentosa mendaciorum vanitas apparebat ex eo, quòd si vilius rei bonæ studium, ac non infamiae dumtaxat inuendæ libido hominem incitaret, ne aduersus vnum quidem è vulgo, nedum aduersus Religiosum Ordinem debuit libellos absque auctoris vulgare nomine, perque varias ciuitates & prouincias disseminare. Verùm si quid minùs in Societate probaret, æquum erat ex Christi Domini præcepto priuata primum admonitione

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

vti: cumque id minùs processisset, tum ad eos, quorum erat partium cognoscere, & ad Pontificem ipsum causam deferre, præsertim quòd non in angulo, aut in solitudine agebatur res, sed Romæ, sed in luce meridiana, in oculis Cardinalium, supremique sacrorum Antistitis. Deinde nihil poterat clariùs impotentem animum prodere, quàm verborum intemperantia. Societatem appellabat Religionem diabolicam, nationem execrandam, barbaricam sectam. Quæ, aliaque criminosa vocabula vix Lutheranorum petulantissimis effudisset. In quo sanè non modò parum se consideratum præcipientemque ac temerarium demonstret, sed inspectum etiam faciebat parum castæ religionis. Nam cum omnium hæreticorum prima labes sit auctoritatem sacrorum Conciliorum, & Apostolicæ Sedis potestatem pessundare, cuiusnam videri indolis poterat, Sodalitatem à multis Romanis Pontificibus, nuperque à Tridentina Synodo comprobata, non damnare solum, sed nationem execrandam, sed Religionem vocare diabolicam: idque tum ipsum, cum Cardinales & Pontifex in mores ritusque Catholicos ad Cleri supplementa adolescentes optime ei committi instituendos censerent? Nempe ut hoc diceret: ab Senatu Republicæ Christianæ, & ab Christi Vicario, quos Ecclesiæ Christianæ soboli præficeret, Magistros lectos esse execrandos & diabolicos. Apparebat etiam ad ferenda odia, & Clerum æque ac populum in Societatem concitandum classicum eum canere, cum ad Cleri euerfionem aiebat eam tendere, & sectam esse Barbarorum natura hostium Romani nominis, filijs, puellis, vxoribus, domibus insidiantem omnium. Quæ profecto non nisi diaboli dissidiorum parentis incepta sunt: nam filij Dei pacifici: Spiritus sanctus non simulacres, sed pacem ferit. Fac aliquem tandem de Societate alicuius compertum criminis (nam dum hanc vitam viuimus, quanquam Religiosi, tamen homines sumus) num debuit totus Ordo damnari? tam equidem, quàm tota Ecclesia militans, in qua tantus sceleratorum est numerus. Iniquum est deriuare culpam in cæterum omnem è crimine priuatorum, nisi ad id fortè crimen societas, ut prædonum ad rapinas, imita sit. Hoc enim spectari debet, quam in rem sit constata societas, ut eius rei pars deriuetur ad socios, non aliarum. Si ad rectè agendum multum conuenerint, quæ rectè fiunt ab aliquo vno eorum, participes iure cum cæteris, quippe quorum consilio & voluntate & conspiratione sint facta: quæ verò perperam fiunt, cur communices? cum ea neque communi consilio fiant, neque comprobent cæteri, neque eius rei societatem vnquam coiuerint: imò oderint, insectentur, vindicent? Verùm conditor ille probroforum libellorum, ut, quando cæperat, nauiter esset impudens, quod in Societate, hoc in præstantissimis quoque nationibus summam per iniuriam faciebat. Quoniam plerique sum huius Ordinis Romæ doctrina & virtute præstantes ex prouincijs erant externis, ferendum nequaquam aiebat, ut educatio Romanæ iuuentutis Germanis crederetur & Hispanis, hoc

C c 2

est,

10
Noua in
Societatem
tempestas.21
Libelli de
infamia
vulgantur.Cata malis.
tia.22
Maligni
animi
signa.

23

24

Quaritur
verum com-
municanda
sunt, vel
infamia in-
ter multos.

25

est, (ita ipse interpretabatur) hæreticis, & Mar-
ranis. Ad hæc multos nominatim quasi neo-
phytos vituperabat, (tanquam vel suscepisse
Christi religionem fœdum sit, vel quod olim
maiores susceperint, noxa sit posterorum.) Sed
sic vulgi hic error. Ille verò conijcere in eum nu-
merum nominatim multos non erubuerat, quos
vetustæ non modò religionis, sed etiam nobili-
tatis constabat esse. Videbatur ex quoquam nau-
frago inaudisse, quas in Hispania supra prodidi-
mus turbas, inde machinatus contumeliam,
confidentissimè pronunciat scissam esse barba-
ricam sectam in duas partes Christianorum vete-
rum ac novorum: atque caput illius Roseum
esse Cantabriæ Prouincialem, cum neque pro-
uincia Cantabriæ, nec qui nominaretur Roseus
Prouincialis vnquam fuisset. Sicigitur, vt appa-
retet planè cæca improbitas, famosi libelli haud
dubiè plus obfuturi, si minus nocere auctor vo-
luisse, quanquam apud populum haud modicam
excitarent flammam, tamen apud constan-
tes viros & graues se ipsi aperta vanitate, & per-
turbati animi documentis clarissimis iugulabāt.

26 Itaque Cardinalis Sabellus vbi primùm fœdissi-
ma scripta vidit, detestatus hominis importuni-
tatem ad sese accersit; grauiusque iubet quò
lapis sit, quò excesserit, animo reputare: lon-
gè plus infamiae sibi, quam quibus iniquissimè
velleret, conciuisse, sisteret suum, sisteret publi-
cum probum antequam latius euulgaretur. Il-
le verò confidentia incredibili nihil ab se scri-
ptum editumque respondet, quod paratus non
sit in æquo iudicio testibus idoneis comproba-
re. Ne tum quidem putauit Sabellus Lainium,
aut quempiam Sociorum admonendos, vt iu-
dicio adessent, & intentatam criminationem
depellerent. Calumniator interea satagere, con-
quire, coaceruare vndique testes, adornare,
instruere. Idoneum verò genus testium erat,
profugi, vel eiecti hisce sacris & castris, qui igno-
miniae suæ dedecus alienum obtentum ibant:
item adulescentes aliquot, qui suorum coactu
inter Germanici Collegij conuictores aliquan-
diu versati, vel quòd cæteris consuetudine no-
xii essent, segregati fuerant; vel se ipsi, recte
institutionis impatientes irati insensique Ma-
gistris ac Rectoribus proripuerant. Apud Car-
dinales Reformationi ex Concilio Tridentino
faciendæ recens præpositos iussu Pontificis quæ-
stio instituitur. Eorum, quæ dixi, generum tes-
tes haud pauci seuerè interrogantur. Patribus
nunquam citatis, non modò auditis, acere in eos
iudicium exercebatur. Verum Deus, cui dere-
lictus est pauper, qui orphano est adiutor; pro
suis famulis excubabat: ipse rem ita totam rexit,
vt accusationum summa indignitas, & innocen-
tium impudentissima vexatio per sese liquidò
appareret. Itaque perfectis questionibus Car-
dinales suo & Pontificis nomine Patribus hæc
nunciant, nunquam neque Sanctissimum Do-
minum, neque ipsos de sinceris studijs, inno-
centiaque Societatis dubitauisse: non potu-
isse tamen non magnopere gaudere, quòd post
tor tamque accuratas impugnationes, non
modò nihil de existimatione eius imminutum
esset, sed probatior etiam & conspectior in-

27
Summum
periculum
fama Socie-
tatis.

28
Pontificis,
& Cardi-
natum de
Societatis
innocentia
iudicium.

tegritas euassisset. Quapropter hoc nomine ve-
hementer Patribus gratulari cum sanctitatem
Summi Pontificis, tum ipsos de Reformatio-
nis concilio Cardinales: pariterque hortari, vt
pergerent bono animo: qualesque hæcenus
præbuerant se, tales in futurum præstarent. Pro-
uissum esse, nequid amplius, à quo oppugna-
bantur, timerent: nunquam gratiam Sedis Apo-
stolicæ, nunquam benignitatem desideratu-
ros. Huic verborum honori atque liberalitati
addebant: quædam capita (tamen si probata
non essent) quia tamen fieri potuissent, vt in-
ter tam multos, qui sub obedientia Societatis
viuerent, aliquis per simplicitatem, vel per in-
scitiam alicubi ab disciplina decessisset, fami-
liariter consideranda proponi: vt viderent, si
qua opus emendatione esset: nec quid igna-
ris Præpositis, quod communi totius Sodalita-
tis bono obitare posset, committeretur. Ca-
pita ea scripta traduntur. Quibus Patres re-
spondendum etiam scripto libello ad hunc mo-
dum putarunt: Quod semper adhuc Christo
Iesu propitio, experti sumus, Clarissimi Domi-
ni, solere aduersus Societatem nostram oppu-
gnationes existere, vbi Dominus velit nouis
illam clementiæ & gratiæ suæ donis augere;
id nobis hoc tempore confidimus euenisse, vt
ex hac leui exagitatione pietatis prouentum a-
liquem capiamus. Non potuimus tamen, vt
ingenue dicamus, de existimatione eiusdem,
bonoque nomine, quod vt sacra Litteræ, & San-
ctorum exempla docent, negligere haud qua-
quam debemus, non esse solliciti. Videbamus
enim primùm acerbissimam toti Ordini quæ-
tam per malas artes infamiam: audiebamus
deinde causam agi, testes appellari, interro-
gari, nobis nec monitis, nec vocatis. Scie-
bamus esse desertores aliquos disciplinæ &
consuetudinis nostræ: non deesse, qui nobis a-
lioque parum æqui essent; nunquam etiam de-
fuisse calumniatores. Notus erat fons & ca-
put criminationis totius. Postremò veterato-
ris dæmonis inuidiam, & pessima consilia ne-
quaquam ignorabamus. Itaque, si minus no-
stra priuatum, publica certè causa (cum recta
opinio & auctoritas nobis ad institutæ disci-
plinæ rationem, hoc est, ad iuuandas animas ap-
prime necessaria sit) vacare sollicitudine, liqui-
dem diuinæ gloriæ zelus tangeret, non licebat.
Verum in his cogitationibus sustentabat spem
nostram testimonium bonæ conscientie in Chri-
sto; seueritas & accuratio disciplinæ, quæ in
Societate per Christi opem viget: ad hæc per-
fectio ipsa instituti. Lux verò illa sapientiæ &
iustitiæ Beatissimi Patris, quam quasi deriuati
sentiebamus in sacrum Reformationis Colle-
gium, cui causam nostram dederat cognoscen-
dam, vsque eò recreabat animum nostrum, vt
demum sollicitudo in gaudium euaderet: non
solum autem, sed & (vt hoc etiam simpliciter
dicamus) in Domino confidentes gloriaremur,
quòd tribulatio patientiam, patientia probatio-
nem, spem, perfectionem operatur. Vnam ca-
ritas Dei sit in cordibus omnium infusa, per quam
& uiuant, & operentur in Christo coram Deo
in eius gloriâ! Hæc ita cum essent, opposu-
it

29
Patrum
responsa.

Amplitudines vestre nos admonent peccatam
causam. Et quamquam nunquam de innocentia
nostra dubitatio seu Pontifici, seu vobis fuerat,
tamen utroque gauisus, probatorem esse illu-
strioremque factam; adhortantes vt pergeremus
in rectè capris, nunciantesq; iam oppugnatore,
ne amplius timeremus, prouisum esse: ad extre-
mum nunquam Sedis Apostolicę gratiam ac be-
nignitatem nobis esse defuturam. Quę testifica-
tio & cohortatio, vt omnium quę poterāt nobis
in mortalitate hac euenire grauissima & honori-
ficentissima est, ita nobis tantum animi ad didit,
vt quamquam putabamus ad voluntatē illam &
alacritatem, quę ex Instituto Apostolicę Sedi ser-
uimus, accessionem fieri non posse, tamen expe-
rimento sentiamus quāplurimum accessisse. Deo
itaq; primū, ē cuius indulgentia singulare hoc
donū agnoscimus, deinde secundū Deum Sanctis-
simo Dominō nostro, & vobis, Patres Amplissi-
mi, gratias quantascunq; capere humani possunt
animi, agimus & habemus. Præter hæc, quod
capita quædam considerāda nobis proposuistis,
si forte quis quid per infirmitatem & simplicitatem
in eorum aliquo commisisset, in eo quoque pa-
ternam caritatem ac prouidentiam vestram, gra-
te præque agnoscimus. Quippe nos planē fate-
mur non per imprudentiam modō, & incautam
bonitatem homines nostros, sed alio quouis no-
mine, & in nominatim descripta, & in alia quęuis
vitia labi posse. Recordamur enim maiores no-
stros, quibus non meliores nos, sed longē infe-
riores agnoscimus. Tres erant in recens condito
terrarum orbe viri, & vnus fuit Cain: quatuor in
arca, vnus Cham: duodecim Apostoli, vnus lu-
das: septem Diaconi, in his Nicolaus. Nec verō
mirum, neque nouum est, si ad Religiosos quoq;
cæteris aliqui irrepant subdoli; eueant etiam
quidam in ijs secus, quā pro disciplina. Quę
cū sibi etiam euenire posse Societas animad-
uerteret, nusquam in Constitutionibus maius
studium, maioremque diligentiam posuit, quā
in secunda parte: in qua de potestate, de causis,
deque ratione segregandū emittendique non
solum Nouitios, & Scholasticos, sed Professos
etiam agitur. Itaque cū multa sunt, quę spem
bonam in nobis alunt, perpetuam, aspirante
Christo, integritatem in Societate mansuram;
tum illud est inter prima, quod expellendi vitia,
seleque expurgandi, atque in disciplinæ perfe-
ctionem vindicandi vim habeat. Hactenus cū
dixissent, ad proposita singillatim capita respon-
derunt. Pleraque ad confessionum audienda-
rum rationem pertinebant: vbi, postquam quid
in ijs recepti mores legesque Societatis ferrent,
explicauissent, simulque negassent quidquam se
scire à quopiam contra ea peccatum; impensissi-
mē institerunt Cardinales rogare, vt nomina-
tim indicarent, qui earum rerū alicuius insimu-
larentur. Nam tamen si intelligerent, se homun-
ciones nihili esse, solere tamen in obseruandis
sue curę alumnis vigilantiam ac diligentiam ad-
hibere; nec leuiter vindicatos, si quid compe-
rissent extra disciplinā admissum. Ad hæc quaru-
us accusationē scirent probatam non esse, tamē
nisi reorum nomina ederentur, vel indefensam
innocentiam, vel impunitam noxam haud sine

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

aliqua rei communis nota ac fraude mansuram.
Cardinales cumulatē satisfactum affirmantes ni-
hil vltra querendum censuerunt. Inter hæc per Ita-
liam, extraque sparsi libelli varios ciebant mo-
tus: verū in Germania continuū immanem, ni-
mirum diabolo hæreticisq; tomenta impigre
aggerentibus, suscitare cœperunt flammam. Et
certē nihil fieri hæreticorū Ministrorū non mo-
dō magis ex optatis, sed etiam vltra vota poruit.
Quippe cū leuissimas vel solos, vel ante alios fu-
roribus obflare suis dolerent palā, & quereretur;
vt eos & apud Catholicos auctoritate spoliaret,
& penitus inuisos hæreticorum gregi redderent,
si vota fingere voluissent, nunquam, opinor, id
ausi essent optare, vt ex ipsa vrbe Roma, vnde ro-
bur hæc acies vimque ac vitam trahit, probra
italia vulgarentur. Itaque illico gestientes arri-
piunt; Germanicē vernunt, quā possunt latissi-
mē fundunt. Ad Imperatorem Maximilianum
(is enim Ferdinādo parente mortuo rerum potie-
batur) ad alios Principes, & præ cæteris ad Orho-
nem Cardinalem Augustanum tum Augustę a-
gentem peruenierunt. Is rei indignitate commu-
nique detrimento communis, quid stragis ea fœ-
ditas in Germania edat, quā Catholicis vni-
uersis à Patrum maximē doctrina pendentibus
fracti animi, hæreticis verō quā inflati sint,
Pontificem edocet, hortaturq; vt maturē Apo-
stolica ope succurrat. Pontifex id vt cognouit, ve-
hementer excanduit. Auctorem libellorum mu-
neris, cui antē præerat, administratione priuat, &
sportula, quę Pontificio penu dabatur: iubet
comprehendi darique in vincula, ac seuerē puni-
ri. Nec sanē graue effugisset supplicium, nisi ad-
nitente summo studio Societate, Pontifex ad
agendum clementius flexus esset. Sed vt infamia
flammam inhiberet, litteras in Germaniam ad
Cardinalem Augustanum, tresque Ecclesiasticos
Imperi Electores, ad Bavarum Ducem, & Im-
peratorem Maximilianum dedit ex formula, quā
causę cognitores iudicēque Cardinales proba-
rant. Eiusdem propēsententię erant omnes. Itaq;
satis habeo duarum hęc dumtaxat ad Cæsarem,
& ad Moguntinum Antistitem datarum exem-
pla prodere.

PIVS PAPA QVARTVS

*Carissimo in Christo filio nostro Maximiliano
Vngarię ac Boëmie Regi Illustri, electo
Romanorum Imperatori.*

Carissime in Christo fili noster, salutem, &c. Ad aures nostras peruenit extitisse nonnullos, qui diuini timoris immemores, & conscientię suę negligentes, inuidia scilicet, & prauis quibusdam studiis occæcati libellos quosdam contumelijs, probis & maledictis plenos, disseminauerunt aduersus Ordinem totum Societatis Iesu, & quosdam eius Professores nominatim, qui sunt cæteris notiores. Sanē molestē tulimus lædi famam, & violari existimationem eius Ordinis, cuius tam multa & insignia constant erga religionem Catholicam officia & merita. Quā in re non modō eis iniuriam fieri putauimus, sed id agi intelleximus, vt pia opera, quę per eos in diueris orbis terrarum

Cc 3

parti-

31
Societatis
infamia
quā per-
niciosa Ca-
tholicis, &
opportuna
hæreticis.

33
Societatis
fama Pon-
tifex suo
testimonio
consulit.

31
Cura So-
cietatis in
conseruā-
da sua in-
tegritate.

partibus effici consueverunt, talibus calumnijs impediantur. Quia verò eos libellos non per Italiam modò, sed per Germaniã etiam divulgatos fuisse, & in tuã quoque Maiestatis notitiam perlatos esse accepimus; eam ignorare noluimus. Nos cum ad explorandam certius veritatẽ negotium dedissemus quibusdam fratribus nostris de Collegio Cardinalium, viris admodum gravibus, ut de criminibus, quæ illi Societati, & quibusdam de Collegio huius Urbis obiecta fuerat, quærent; eos te diligenter quesita compertisse, atque ita nobis renunciasse, ea probra & crimina, falsò illis & temere admodum, à maleuolis, ad conflandum ei Societati odium & infamiam obiecta fuisse. Quia in re non confirmata fuit modò nostra, & ipsorum Cardinalium opinio de huius Collegij, ac Societatis vniuersæ pijs & laudabilibus institutis, vitæque ac morum integritate; sed etiam non parum aucta, cum diligens de ijs rebus inquisitio innocentiam eorum magis patefecerit, in lucemque protulerit. Hæc ad te scripsimus, ut veritati & innocentie testimonium debitum impertiamus, & ipse scias nullam omnino fidem contumeliosis illis & impudentibus scriptis habendam esse: hortantes Maiestatem tuam, & petentes, ut cum non ignoret ijs, quinque pie & religiose viuere volunt, nunquam deesse solere vexatores & obrectatores, quippe qui ne ipsi quidem Domino & Saluatori nostro defuerint, eorum qui in ea Societate sunt innocentie faueat, sicut iustum & Catholicum & sapientem Principem decet: prohibeatque ne obrectatoribus eorum vlla facultas detur ad impediendos eos quo minùs Dei honori, & animarum saluti, sicut ad hoc tempus fecerunt, sedulò inferuiant: Collegiaque eorum omnia in Germania, & in alijs ditionis suæ prouincijs cum pro sua in Deum pietate, tum etiam pro Sedis Apostolicæ reuerentiã studiosè tueatur atque defendat. Pro quibus erga eos studijs Maiestas tua tanto maiorem à Domino mercedẽ accipiet, quanto illi liberius & commodius tuo defensi patrocinio & fauore adiuti Deo seruire, & curationi vacare animarum potuerint. Datum Romæ apud S. Petrum die 29. Decembris, M. D. LXIV. Pontificatus nostri anno quinto.

PIVS PAPA QVARTVS

Venerabili fratri nostro Danieli Archiepiscopo Moguntino, sacri Romani Imperij Principi Electori.

35 Venerabilis frater noster, salutem, &c. Non sine magna admiratione cognouimus libellos quosdam maledictorũ, probroꝝ & contumeliarũ plenos nuper disseminatos per Germaniam fuisse ad odium infamiamque conflandam vniuerso Ordini Societatis Iesu, & quibusdam ex ea præcipuè, qui sunt ceteris notiores. Sanè id molestè tulimus. Intelleximus enim id antiqui hostis instinctu actum fuisse, ut, quoniam ab eius Societatis Collegijs, quæ sunt in Germania & alijs prouincijs, magna & multiplex his miseris temporibus ad Ecclesiam Dei vtilitas peruenit, eorum bona opera per maleuolorum hominum

obrectationes & calumnias impediuntur. Etsi autem rem ita se habere credidimus, tamen ad veritatem certius explorandam, & ad obstruendum os loquentium iniqua, delectis quibusdam Cardinalibus, grauibz vitis mandauimus, ut in Collegij, quod in hac alma Vrbe est totius Societatis caput, mores, vitam & instituta diligenter inquirerent. Qui quidem mandatum nostrum qua debuerunt fide & diligentia executi renunciarunt, se nihil omnino compertisse eorum, quæ huic Collegio in criminum loco obijcerentur: sed cum Ordinis totius recta & pia instituta esse, tum eorũ qui in hoc Collegio essent, mores & vitam castissimã ac probatissimã, & planè Religiosis hominibus dignam: satis autem sibi constare quosdam iniquo odio impulsos, & inuidia obcætos ea crimina & probra commentos esse, propterea quòd angerentur & dolerent, nec patiaquo animo possent ipsius potissimum Collegij quasdam ad res antea pia opera, & fidei obsequio vfos nos esse: curatione nuper ac regimen Seminarij, quod nos in hac Vrbe ex Concilio Tridentini de cetero institui iussimus, omnibus Venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus approbantibus, vitro eidem delatum fuisse. Quam rem quoniam illi impedit non potuissent, nec vllum eorum criminum, quæ illis libellis obijcerent, se probare posse fuerint, suadente diabolo ad tam demens, tamque prauum, & nefarium consiliũ descendisse. Quia igitur obrectatorum calumnie in tam graui iniuria hoc saltem attulerunt commodi, ut, quanto illi magis huius Collegij, & Societatis vniuersæ famam atque existimationem laedere voluerunt, tanto magis ipsius Collegij innocentia, & vitæ & morum honestas patefacta sit, nostræque & fratrum nostrorum de eius Societatis pijs & laudabilibus institutis non confirmata modò, sed aucta etiam opinio; ad officium nostrum pertinere duximus his litteris veritati & innocentie testimonium impertire. Proinde fraternitatem tuam hortamur, ut Collegij Societatis eiusdem, quod in ciuitate tua Metropolitana est, tanto posthac studiosius tueare, quanto iniustius & impudentius istos obrectatores de ea Societate detrahere conatos fuisse reperimus; ipsũque Collegium omni fauore & benignitate, sicut adhuc fecisti, prosequi, atque ut quàm plurimũ Dei honori, & animarum salutis inferuire possint, adiuuare perseueres. Datum Romæ apud sanctum Petrum, die trigesimo Decembris, anno M. D. LXIV. Pontificatus nostri anno quinto.

Hunc exitum grauissima propè omnium, quæ constare vnquam huic Ordini sint, infamia habuit; ex qua Societas non solum patientiæ fructum gloriæque apud Deum ex Christi Domini sancta imitatione tetulit, sed etiam virtutis suæ lucem quasi euentilata fax clariùs longiusque diffudit, edocta per infamiam, & bonam famam Deo freta, eoque secuta, rectè faciendi tenere cursum. Lainius quidem, primoresque ceteri Romanorum Patrum media in tempestate sic animati erant, ut dicerent exercitationem hanc esse, qua opus haberet hæc planta cum propter alia Deo nota, tum maximè ut ingens eius incrementum

mentum auctori ipsi Deo, non opibus humanis tribueretur. Ac proinde proficebantur idem sibi animi à diuina bonitate donari cum hominum deiecerentur linguis, & cum extollerentur.

Gymnasium Romani Collegij nunquam antè florentius fuit. Ad explicationem causarum conscientie ita multi conueniebant auditores, vt Professorum in templo explicari cæptæ sint, nec pauciores octingentis existimabantur perpetuò adesse: permultiq; Curiones in ijs, & animarum rectores. Quæ cæpta superiore anno Sodalitas discipulorum erat, ea Beatissime Virginis subiecta hoc anno tutele est, ijsq; constituta legibus, quibus magnam partem hodieq; regitur. Finis propolitus in pietate literisq; progressus. Sodalitas ad septuaginta numerabantur. Quaque hebdomada noxas confiteri: quoque mense Sanctissimum Christi Corpus sumere: singulis diebus Sacro interesse, Virginisq; velut solaria, vel preces è libello iussu petere. Vesperis è schola dimissi congregati quartam horæ partem meditationi, alterum tantum partim excipiendis capitibus, quæ die postero meditentur, partim conferendo breuiter quæ agitaquerant, consumeabant. Diebus festis à prandio post decantatas vesperinas preces, alijs ad visendos in nosocomijs ægros, alijs ad salutandas Diuorum reliquias, alijs ad alia pia munia mira ibant alacritate. Omnibus vnus è Societate præerat, qui cum cætera moderabatur, tum diebus Dominicis adhortationem piam habebat. E Sodalibus vnus, qui præfesset cæteris, lectus est, cui Præfecti appellatio indita: duodecimq; præterea, inter quos cura reliquorum distributa, vt nullus negligere, quoque paucioribus quæ intentus esset, hoc absolutius cuncta procederent. In cæteris commoditatibus huiusce Sodalitatis illa non fuit è postremis, quod inter sese agentes pari animo & pietate adolescentes virabant improborum consuetudinem; qua molli improvidæq; ætati exitium nullum est certius. Iam gymnasijs fastus adeo rumor increbescere, vt Archiepiscopus Tarentinus postea Cardinalis Marcus Antonius Columna de more periculum fieri doctrinæ suæ ab Societatis Magistris, & ab ijs in Collegio Doctoris insignibus ornari voluerit.

Hoc primum anno Romæ Latinas Græcæq; litteras, & eloquentiam discipulis præmia publice distributa. Ea fuere selecta veterum monumenta certatoribus conuenientia, eleganter & sumptuosè compacta liberalitate Cardinalis Farnesij. Transacta res celebritate nonnulla est. Proximo Kalendis Nouembris Dominico die productum in scenam drama, multa nobilitate, & aliquot Patrum Purpuratorum spectantibus. Argumentum erat, diuinum cultum, rei publicæ utilitatem, non inanem ostentationem, curiolitatem, aut aliquid eorum, quæ perperam vulgus sectatur, esse studiorum finem debere. Dramate peracto, propolita in pulpito mensa cum premijs. Ad eam iudices, qui certantium probant scripta, confederant. Tum vnus è pueris præconis vice functus post solennem præfationem, Quod bonum ac felix eueniret, initio ab Rhetoribus ducto nomina citat victorum. Vt quisque vocatus erat, progressum in scenam pu-

eri excipiebant duo: alter destinatum ei pottingens præmium, disticho ad id commodè facto gratulabatur, alter protinus versiculis item binis acuta grauique sententia ab insolenti gloriatio- ne deterrebat. Insignem id spectaculum & Proceribus voluptatem, & discipulis alacritatem attulit. Præmiorum maximam abstulere partem, qui in Collegio Germanico conuictores educa- bantur. Florebat id Collegium (tamen pauci erant alumni Germani) vt cum maximè frequen- tia, ac nobilitate, & disciplina adolescentium aliorum. Ducenti quindecim numero erant ex varijs nationibus, plerique Cardinalibus, alijs- que viris Principibus necessitudine arctissima iuncti. Duo præterea Turcæ, vnusque Armenius ingenio præstanti: quibus è patria vltro, vt Chri- stiana sacra susceperent, profugis Pius Pontifex necessaria vitæ, & educationis adiumenta suppe- ditabat. Effertiores initio cæterorum consue- tudo, & exempla, tum clemens institutio breui manifestecit. Vt omnia vsu dieq; perficiuntur, multa hoc anno ad rationem domesticæ disci- plinæ adiecta, contubernijs accuratius pro æta- tum varietate discretis Patris Iosephi Cortesoni inuento. Eo cuncta regebantur ordine, vt nemo putaret melius consuli posse suorum ætatibus, quam si honestissimo illo inconuictu collocauis- sent, & fortunatos se crederent, quibus inter tam multos pettores aditus paruisset.

Ad commune bonum multa alia, sed duo in primis curata sunt. Alterum, vt Tridentinum Concilium Arabicè verteretur, excudereturque: ac tum primum Arabica Romæ chalcographia hominum Societatis cura, Pontificijs sumptibus instituta. Concilium Ioannes Baptista Elianus, qui in Egypto fuit, conuertit. Alterum, vt quo- nam multi per Italiam, aliasq; prouincias hæ- reticorum opinionibus deprauati per studiorum occasionem aut speciem furtim pestiferos erro- res spargebant; moxq; ubi in Academijs Catho- licis doctrinæ & auctoritatis tela compara- sent, in patnas oras reuersi contra ipsos Catho- licos vim & arma vertebant; nemo ad litterarios honores, vel ad docendum admitteretur, quin prius Catholicam fidem ex formula, quæ cum diplomate ipso propolita est, profiteretur. Præ- cipuus auctor sanctionis huius Petrus Canisius fuit. Mentionem eius Possennius quoque ad Lainium Tridenti agentem per litteras fecerat. Rei grauitatē Lainius Pontifici declarauit: Pon- tificex probatam diplomate sanxit. Plurima circa Romam oppida concionibus & catechesi ex- culta, multis inimicijs, superstitionibus, vitijs- que alijs purgata, cõtritiq; moribus pijs, & So- dalitatibus præcipue Sanctissimi Christi Corpo- ris ornata & communita sunt. Veliterni quadra- genarum horarum precationem habituri, cum ab Lainio postulassent, qui totum negotium regerent, missi duo sacerdotes ita rem ordina- runt. Ciuitate in quadraginta partes distributa,

horam cuique ad precandum suam attribuere. Deinde, antequam precatio inchoaretur, ad vniuersos alter Patrum concionem habuit: in qua cum exposuisset, quam necessaria, quamque vtilis orandi Dei cura sit, enucleatius pro populi capto quas eadem, vt fructuosa euadat, cõditio-

39
Conuictorū
in Collegio
Germanico
disciplina
florebat.

40
Tridentinū
Concilium
ab Eliano
uersum
Arabice.

41
Indicta pro-
fisso hæc
Doctrinæ
Academici-
tatis.

42
Supplicatio
xt.
horarum
commoda
forma.

47
Congrega-
tionum B.
Virginis
progressus.

48
Prima in
Romano
Collegio
præmiorum
distributio.

nes requirat, est persecutus. Tum supplicatio instituitur à Clero, & populo, quam trecenti circiter pueri puellæque in amiculo candido præcedebant. Precatione cepta intromissis, qui destinati erant, paucis verbis initio ex Domini cruciatibus acerbissimis proponebatur locus; pariterque modus tradebatur, quo accedere ad Dominum verecundè, eumque adorare ac precari deberent: tum voce sublata cuncti simul sanctissimum Iesu nomen inuocabant. Post hæc semihoræ spatio taciti cum Domino meditando orandoque agebant. Circa semihoram ad excitandos animos rursus sanctissimum Iesu nomen vocibus elatis inuocabatur. Inde repetitis nouo impetu secretis precibus ad horæ quadrantem in ijs perseverabant. Suprema horæ parte alter sacerdotum (sibi enim post aliquot horas alterius succedebat) pauca subiiciebat, sed fortia & flammantia verba cum monitis, quibus imbuta & incensa pectora domum referrent. Interim quidam Sodales cum aliquot pueris ad vrbis delinquantem regionem prælata cruce, & sanctissimum Iesu nomen inclamantes, & misericordiam implorantes pergebant, & in horam sequentem deducebant precaturos. Is ritus interdiu noctuque tenuit. Ingens fuit in cuncto populo motus animorum, multi multas horas continuabant supplicia: lacrymarum, gemituum, implorantium misericordiam, præsertim inter Patris adhortationem is erat strepitus, vix ut verba dicentis exaudirentur. Multi, antequam è sacello vbi orabant, efferrent vestigia, qui antè grauissimè dissidebāt, in mutuos vltro ruerè amplexus: & hac potissimum re cunctæ vrbis inueteratis inimicitijs ac factionibus lacera, ita ut sexaginta iam cædes ex vna similitate patrata numerarentur, commodatum est plurimum: quanquam addita est & scorsim ad pacificationes industria, & ad cognoscendas piandasque consentium noxas eo euentu, ut Præposito Generali ciuitas accuratè gratias egerit, & impensè Collegium postulavit.

44.
Christophorus
Roderici
vbi.

Christophorus Rodericius per quædam Neapolitani regni oppida, in quibus Valdensium verus, nouæ Lutheranorum admixta hæresis simulatione callidissima furim colebatur atque serpebat, id iussus ab Collegio sanctæ Inquisitionis exequi, quod Vulturariæ superiore anno fecerat; dum initio anni eò regrediretur, ex itinere Aquilam in Vestinis principem urbem flexit, inspecturus, quo statu res essent Collegij, quod ciues missio etiam Romam legato Archipresbytero perstudiosè postulabant. Quas cum bono reperisset loco, suæque virtute ac sapientia meliore reliquisset, præsidium etiam Hispanorum homologesi purgasset, in Apuliam porro contendit. Rebus Vulturariæ confirmatis, in oppido, cui Motta Montis Coruini nomen est, diocesis eiusdem haud longo tempore ducentos septuaginta ad profitendos errores ac detestandos adduxit, & orthodoxa imbuuit disciplina: tum alios atque alios expiauit, quoad omnes errorum excisæ fibræ. Inde in Montem Acutum ex Episcopatu Bouini transgressus rogantibus sindicis, ut in Proregis responsum, ad quem ingenuè fatebantur eam se rem detulisse, opus disferret;

ad Montem Leonem transiit, oppidum diocesanos Arianensis. Hic magnas inter difficultates, quæ præclara omnia incepta, & talia maxime circumstant, dum sanctum laborem virget, indignante nimirum Satana tantum suæ tyrannidis nihil grauius moliente se, asserti in libertatem; Regius administrator postredie Idus Maias adest, & ipsum P. Christophorum, vnaque Petrum Marcetum, qui postea nomen Societati dedit, tumque Patri Christophoro scribæ vicem nauabat, ad urbem sanctum Seuerum, vbi ea tēpestate iurisdicção Apuliæ erat, abduxit. simul acta, diplomata, & quidquid Patri litterarum erat, ablatum est. Abducti sunt magna custodia imperatis ex Monte Leone militibus, quæ planè superuacanea cura fuit. Nihil enim gloriosius ignominia illa, nihil vexatione iucundius, ac proinde optatius euenisse sibi Dei famulus duxit, haud quidquam metuens magis, quam ne lenior breuiorue aniditate sua foret. Erigebatur testimonio rectæ conscientie, quod gnarus nihil à se commissum, nullam præbitam vexationis ansam, vnicui videbat relinqui tolerantie causam, obsequium Apostolicæ Sedi, & salutem animarum impensum. Itaque ad Lainium scribens precatur, ut sinat se paulisper iustitiæ causa exerceri. Et vbi prope sanctum Seuerum ventum est, quia satellites id honoris vtrique habuerant, ut vincula nulla iniecissent, cupiens aliquo modo catenarum Christi & Apostolorum particeps esse, ita eos affatur: Mihi quidem, fratres, nequaquam fugere est animus; & ut spero, nihil mouebo: tamen, quia urbem ingredimur satis frequentem, atque vbi multæ occasiones inuuant, ac multa euenire insperata possunt, vobisque, si quid forte eueniret, fraudi esset, suadeo vobis, ut qua fide carceros, quaque cautione ducitis, ea me quoque ducatis, & manicis de more iniectis vinclis. Quam orationem referebat postea scriba minimè sibi gratam accidisse, verenti ne satellites postulari concederent, atque vtrumque vincirent. Sed homines tantam virtutem (quanquam parum huiusmodi rerum intelligentes) admirati, quo paratiorem viderunt ad vincula, eo minus necessaria putauerunt. Optabat præterea sanctus amator crucis in carcerem trudi, sed Apuliæ Præfectus comiter apud se honorificeque habitum, breui ad Proregem Neapolim misit. Res vbi perlatæ est Romam, minimè dubij Patres virum illum & extra culpam & bene ferendo esse, haud alio quam ipse animo, hoc est, pro Dei munere acceperunt. Bogia etiam litteris, quales omnino sacerdotem amantissimum crucis, dum ad comparem scribit, decebant, ei est gratularis; cognouisse ait se quam carus Deo esset, qui tam impensè, dum in eiusdem laborat vinea, alperis ab eo calibus dignaretur: operariorum id bonorum stipendium esse, sicque geminari opus & horas; ut duplex inde premium rependatur. Dignum esse, qui ea, quæ desunt passionum Christi (tamen si adeo copiosa apud eum redemptio) adimpleret in corpore suo. Gaudendum & spe vberioris annonæ, velut pluuijs, quibus edacantur segetes, gaudet agricola, fulguret licet tonetque. Cæterum ut sæpe animus arduis deest temporibus, ita hic animum materia defecit. Haud libenter

45
Datur in
vincula.

46
Quantum
amareris
culæ Christi
causa.

47

raliter minis; quàm Præfectus Apuliæ Rodericum habuerat, habuit Neapolitanus Prorex, præsertim ubi & virtutem hominis, & quæ potestatem, quæque rationem administraret, comperit, professus dolere se, quod nequidquam interturbatus esset. Etenim rem Pater ita administrabat, ut præter delegatam Romæ potestatem ab sacrorum Collegio Quæditorum, Episcopi, quorum in ditione ageret, Vicarium sibi eum summa cum potestate in rebus ad fidem spectantibus substituerent, Atque eam potestatem ille sic temperabat, ut si forte vis, aut quid admoventis terroris esset, per ordinarios Episcoporum Vicarios admovent, ipse religiosi Theologi, sacrique concionatoris tantum sibi partes referuans, pia monita, hortatus, errorum confutationem, sanæ doctrinæ explicationem, & solennia Societati alia munera usurparet: illud semper intentus, ut negotij inuidiam atque austeritatem quanta posset maxima suauitate, commiseratione, indulgentia mitigaret. Potentissima ad effectum tela erant duum generum. Primum, quæ assidue offerebat Deo susceptarum à se penarum, & precum, & sacrificiorum placamina: tum sanctissimæ vitæ exempla; quæ in oculis omnium versabantur, & potissimum abstinentiæ, quam haud immerito vulgus inter primam miratur. Tantaque Rodericius vtebatur, ut non modò pro summis laboribus stipendij aut mercedis quidquam, quantumvis vltro deferretur, sed nihil omnino, ne poma quidem, & alia id genus minutissima, quæ propemodum inurbanè reici existimantur, muneris aut eleemosynæ oblata nomine acciperet. Quod ipsum publicis litteris populi Vulturariæ ac Mortæ testabatur. Quas litteras ubi Prorex, alijsque administris, simulque quas Iulius Gentilis Vulturariæ Episcopus, & Ferdinandus Annii Archiepiscopus Amalphitanus, idemque tum Bouini Episcopus, in cuius diocesi est Mons acutus: denique & quas Donatus de Laurentijs Ariani Episcopus, cui Mons Leo subest, dederant, Vicarium eum sibi substituentes viderunt: ad hæc quanta vis animarum erepta esset diabolo, quàm periculose errorum stirpes exciderent, atque hæc omnia quàm pacatè tranquilleque fierent, & ad regni felicitatem, tranquillitatem ac fidem quætopere pertinerent, animaduertentes, collaudatum Patrem remittendum ad cæpti operis perfectionem, hortandumque & muniendum etiam regijs litteris putauere. Testabatur itaque Prorex, quoniam delatum ad se esset Christophorum Rodericum de Societate Iesu in prouincia Capitanatæ, & Comitatu Molisio (quæ loca veteres in Apulis & Irpinis numerabant) tanquam Quæstorum Romanorum administrum quæstiones exercere se mandatorum infcio, iussisse hominem Neapolim deportari vnâ cum litteris, quæ penes eum essent: ipsæque perspectis constare id quod agebat non aliò pertinuisse, quàm ad regionum earum animas in sancta Catholica fide instituendas. Quod si quid iurisdictionis in Episcopatu Bouini visus esset attingere, id velut Vicarium Præsulis eius facere: utque tam bonum opus, quod Pater inceperat, procederet, auctorem se ei & hortatorem fuisse, ut ad persequen-

dum illud in Arianensi diocesi, & Bouinensi rediret. Deinde Ecclesiasticos viros adhortans, & laicis Dynastis ac Magistratibus mandans ut omnem opem & auctoritatem ei accommodent, multam etiam laicis imponit, si quid impedimenti obtulerint. Auctus his litteris, alijsque, quas populorum eorum Antistites addidere, tum vehementer animo roboratus ex Christi calicis gustu Pater ubi reuertit, inopinato aduentu hæreticos eos perculit, qui ex turbine illo spererant ingressi non redituros, suamque sibi impietatem impunè mansuram. Ille verò statim admota operi manu primum in Monte Leone, tum in Monte acuto agrum Domini pestiferis zizanij perpurgat. Iamque perfundus munere Barium excurrerat, ut de Collegio, quod ea quoque ciuitas moliebatur, cognosceret, (superat enim propè fidem quàm multa per id tempus certatim Collegia flagitarentur) cum nouas ab Vrbe litteras, tum ab Alexandrino Cardinali, tum à Scipione Rebiba item Cardinali, administratore Troiani Episcopatus accipit, ut in Troiana diocesi id muneris exequatur. Ergo & à Prospero Rebiba Troiæ Episcopo Vicarius constituitur in oppidis duobus quorum alteri Cella, alteri Fauto nomen est, ministerium sanctum adorat. Atque ita adfuit religiosæ Deus industriæ, ut quingenti viginti præter pueros & puellas non solum ad fidem orthodoxam reuocati sint, sed etiam ad vnum omnes generalem suorum scelerum confessionem fecerint. Itaque si omnium summa ineatur, plus mille quingenti ad Catholica sacra in eo tractu se recepere. Vnde pronum est intelligere quàm contragiosum vlcus exciditum sit, quàm fecunda excisa pestis, & latè circa loca, totumque regnum quanto periculo liberata. Neque id modò, sed etiam, qui religione integra populorum erant, graui incitria & corruptela morum liberati sunt, ac promiscuè vniuersis tanta erga Societatem ingenerata caritas, cuius in Rodericio, atque etiam Francisco Mercato, & alijs, quos interdum Rodericius habuit adiutores, specimen adeò sanctum perspexerant, ut nihil optarent auidius, quàm perpetuo eius disciplina subesse.

In Iaponiam destinati Ioannes Baptista Ribera, ac Petrus Riera Hispani, & Alexander Valla, Italus ex Regio Lepidi: ut æstatem traducerent classarijs iuuantis, Garziæ à Toletò classi Hispanæ præfecto, qui litteris & ad Pontificem, & ad Patrem Generalem datis aliquot è Societate in eam rem postularat, concessi sunt. Qui sic operam suam Garziæ, Proceribus ac vulgò classarijs omnibus in toto cursu, in stationibus, & in expugnatione ipsa Pignolij (arx apprimè situ opereque munita in maritima Africa ora erat) probauerunt, ut multum Garzias expeteret semper nonnullos eiusmodi secum viros habere.

Venetijs inter hæc Salmeron totam ciuitatem concionibus ad sui admirationem, & (quod agebat solum) ad nouum pietatis studium excitauit. Præcipui Senatorum ac ciuium, & Dux assidui erant auditores: cæterorum verò frequentia, quàm capere summam poterat templum, cum loca certatim occuparentur, parsque maxima festinantium minùs accessum non inueniret. Vix licebat viro re ac verbis Euangelistæ apparere in vicis,

49
Plurimos ab
hæresi libe-
rat.

50
Classarijs
nauata opo-
ra.

51
Res à Sal-
merone Ve-
netijs gesta.

48
Remittitur
ad cæptum
opus perho-
morificè.

vicis, & publico vti: continentibus adeo occurrantium & salutantium officiis, & puerorum sæpè vocibus acclamantium, Ecce Salmeron, pudore confundebatur. Tantum aberat ab Oratoris Attici leuitate, quem iussurus delectabat aquam ferentis mulierculæ, alterique insusurrantis, Hic est ille Demosthenes. Eloquentiæ haud inani tinnitu sonantis, sed efficacis ac fructuosæ argumenta præ cæteris duo fuere: vnum, quod cum inuectus in habitum feminarum indecore nudantium pectus, ipsas, quod id agerent, viros, quod paterentur, acriter castigasset; decem è primarijs matronis eo ipso die, quas multæ dein secutæ sunt, vestitum decentiorem, qui collo tenus nihil intactum relinqueret, assumpserunt. Alterum, quod cum paulò impuniùs quàm Catholicam illam piàmque Rempubliacam deceret, hæreticos tolerari dixisset, decretum confestim in eos seuerum Respublica fecit ac promulgauit, quo suis finibus hæreticos continuò excedere iubebat. Multiq; eam ob rem fugerunt: alii teclius saltem cœperunt agere; nec iam propalàm audebant dictis factisque se pro hæreticis ferre. Rebus hac prosperitate Venetijs Salmeron gestis Romam venit, vbi altero die Pentecostes in S. Petri basilica (quoniam per valetudinem Lainio, ad quem delata concio erat, non licuit) coram ingenti nobilitate, & quatuordecim Cardinalibus ita duas propè horas dixit, vt eius concionis fama ad Pontificem quoque peruenerit, qui Salmeroni eidem comitatum perenti, vt ad prouinciã suam rediret Neapolim, de ea gratulatus, eum magnæ cum significatione benignitatis dimissum, etiam Nuncio suo per litteras studiosè commendauit: iam tum Prorege Neapolitano, & Ferrariensi Duce, vt eum in anni infrequentis ieiunia tractatorem haberent, certantibus.

53
Mediolanensis Collegij exordia,

Neapolitanæ prouinciæ Catacæse Collegium, Rheginum Siculiæ, Sardinia Calaritanum, Longobardiæ Mediolanense cum Seminario addita, plerisque colonorum ex Vrbe missis. Mediolani dum sedes Collegio studiosius, quàm feliciùs quæritatur, sanctum monuerat Cardinalem Borromæum Palmius, ne Collegas, antequam ipsemet tempus esse significaret, mitteret. At Cardinalis, cuius caritas non modò tarda molimina nesciebat, sed etiam legibus prudentiæ humana cura potioribus regebatur, instat & euincit, vt Socij triginta partim Collegiũ, partim Seminarium, quod ex Concilio Tridentino moliciebatur, inchoaturi mittantur. Iamque propè ad portas aderant, cum Palmius neque domicilio, neque alia, quàm talis vsus postulat, præparata re, nuncio deprehenditur improviso. Præstò fuit venerabilium Clericorum Regularium, quibus Barnabita vulgò est nomen, minimè noua nostris hominibus, hospitalitas. Valetudinarij apud eos, & grauiùs de via languentes collocati, habitiq; lingulari pietate. Cæteros partim germani tres fratres Ioannes Baptista, Hieronymus, & Franciscus Peczij, partim Benedictus Alemannus, genere ciues & virtute nobiles, meritisque erga nos memorabiles, ad se recepere: adeò cumlato officio, vt quidquid domi feminarum erat, rus summouerint, quò sacris incolis

vacuum hospitium maiore decoro præberent. Et quidem quàm primis Collegiorum hospitibus Mutinæ Nolæq; in Italia, & vrbs Portus in Lusitania diuinitus repensam gratiam narratũ est suis locis: vt vicissim sua Iesus liberos eorum Societate reciperet, eam sanè vberem Benedicto Alemanno rependit. Quinque enim postea liberos eius omni re ornatissimos ad sui Numinis obsequia in eam vocauit. Interim conducuntur ædes in Cartobio sitæ, quæ Lucij Cauanagierant, raptimque concinnatis in altera earum parte seorsim Collegium, in altera Seminarium inchoatur. Collegiũ Franciscus Aduernus in paucos menses, Seminarium Iacobus Caruaualius, in qua procuratore decessit, primi rexere. In Seminarij negotio non abimiles Romanis turbæ calumniæque exortæ: quas Patres & docendo, quàm molesta laboriosaque exercitatio auerfanti potius, quàm se obrudenti Societati imponeretur (quod Palmius etiam pro concione præstitit) & patientia maximè superarunt. Nec modicè præclarum valuit specimen, quod orationibus publicis Lælius Biscola, & Ioannes Dominicus Bonacursius edidit, hic Humanitatis, ille Rhetoricæ artis professores. Quarto Idus Decembres Latina oratione in primario templo Lælius proluit. Gabriel à Cueva Dux Albuquerqueus, qui Consaluo Ferdinãdo à Corduba Duci Sueffano in Mediolanensi administratione nuper successerat, tum Archiepiscopi Vicarius vnâ cum Clero, cuncti Religiosorum Ordines, tanta demum ciuium multitudo interfuere, vt eius amplissimi templi vastitas agrè caperet. Secundum orationem agmine incedentes, iucundo omnibus spectaculo, in destinatas eðes introducti clerici: quarum valuas ac parietes ingens multiplicium carminum Græcæ, Latineque & Hebraicæ conditorũ apparatus distinxerat. Postridie tribus in auditorijs Rhetorica, Humanitas, Grammatica tradicæpta, ea solùm re plausum minnēte ciuitatis, quod discipulorum plurimos gymnasiũ excluderent angustia. Proxima sancti Viti parœcia vsui fuit ad munia sacra. In eadem Iacobus Pæzius quæstiones de Christianis officijs explicare aggressus.

Caranzarium quinque tantum missi cum Pantaleone Rodino Rectore. Iosephus Blondus per Quadragesimam ibi concionibus mirè claruerat, vnde ciuium ad maturandum Collegium studia incitata.

56
Calariensis.
Calari in Sardiniam missi decem. Ea ferè Proregis sedes erat. Abundat nobilitate & frequentia ciuitas, etiam ornata portu. Commorat Societatis desiderium memoria rerum à Petro Spiga olim gestarum, multoque magis earum fama, quæ tum maximè ab Saffaritano Collegio gerebantur. Itaque Consulium accitu, Proregisque Aluari Madrigalis, tum sacri Quæstitoris, P. Balthasar Pinna, qui Saffaritano Collegio præerat, ad conciones sacri Aduentus cum adisset, habito consilio, summo omnium consensu ad Collegij initia ducenos aureos nummos spondere, quatuor petentes Magistros, Grammaticæ tres, & præterea qui elementaria rudimenta traderet, conditionibus quibusdam appositis: litterasque ad Lainium dedere, per quas magnopere petebant, vt pia omnium vota, & publi-

publicam respicere necessitatē velle. Quibus literis cum respondisset Lainius, multa exigi, nec paria oneribus promitti subsidia, denique & conditiones imponi graues, nec vtilitas, illi protinus de integro insisterunt, missam faceret conditionum curam, verum primo quoque tempore Collegas mitteret, curā fore Calaritanis, ne quid Societati onerosum imponeretur: ceterum commoda eius semper aucturos. Tum Lainius cognito coram statu rerum ex Pinna, quem Romanam aduocarat, recepto Collegio, eidem, postquam Romæ solennia vota emiserat, deducendos, quos dixi, Socios tradidit. Interim præparandis rebus Calari Petrus Spiga detinebatur. Pecunia præstō erat è stipe, quam Prorex ipse, & Quæstor cum vno Confiliū, & aliquot nobilium vltro circumeuntes urbem corrogarant, re-latis in album nominibus conferentium: vnde facile aureorum nummū sexcentorum confecta summa: quam exegit Bartholomæus Foresius inter ciues de Collegio, bene meritis nulli secundus. Domus prope templum sanctæ Crucis cōmpra, & ipsum templum Antonius Paragies de Castillegio Archiepiscopus cum sponte sua, tum precibus omnium impulsus concessit. Iam Pinna ineunte autumno cum Socijs in Sardiniam secundissimo cursu relatus, difficile cogitatu est, quanta Salsaritanorū omnium læticia exceptus sit. Appellabatur vulgō Angelus, Apostolusque Sardinie. Ad triginta millia passuum honestissimum iuuenem obuam redeuntē procellere. Alij deinde atque alij se, vt magis appropinquabat, adiungebant. Itaque Salsarim eximio equum facile sexaginta comitatu, tum Canonicorum, aliorumque sacerdotum, ipsiusque Proantistitis, & Prætoris Salsaritanæ omnis ditionis, qui ad portam opponebatur, intrauit; turbis vias complentibus, & ad fenestras effulsis, & Patres laudibus faustisq; precationibus sine fine modō cumulantibus. Vnde recentibus colonis tam paratum spectantibus solum, ad exercendā pro virili culturā mirè alacritas incitata. Progressos inde Calarim haud alijs studijs omnium ordinum ciues Deo grates agentes, sibi inuicem gratulantes, nihil in Religiosos colonos honoris officijque prætermittentes, exceperunt. Idus Nouembres natales Collegio fuere. Scholæ quatuor, quot numero, qualesque erant Salsari, constitutæ. Prorex cum aula & nobilitate exordia honestarunt. Nouo Collegio Georgius Passius Rector præfesse iussus. Balthasar autem, qui Salsaritanum regēbat, ei quoque Superintendens præfectus est. Quod si insularum pietati votisque indulgeri potuisset, iam per omnem Sardiniam Societas sparsa esset: adeo Oristanenses, & Algueritani, alijsque populi nominatim Collegia flagitabant.

58
Rhegini, Rhegium Calabriae, cum Prorege in primis Neapolitano Perifano Ribera, tum Archiepiscopo etiā Rhegino Gaspare de Foslo, & ipsa ciuitate urgente susceptum esset Collegium; missi vnus & alter, qui simul res ad Collegium necessarias prospicerent, simul quæ paucitas eorum ferret, inceptarent munia. Causa suscipiendi eius Collegij super flagitantium auctoritatem fuit populi limum discrimen. Nam præter valde corruptos mores, etiam hæresis mittere in-

ter eos radices incipiebat. Quam ob causam cum Rhegium Prorex Commissariū misisset Petrum Antonium Panfām, is coacto ciuitatis concilio Protegis nomine Collegij auctor condendi fuit: quod summa cum propensione ciues complexi veltigalis etiam aliquantum tradidere: & cum Archiepiscopo egerunt, vt ei paræciam S. Gregorij, translata ad S. Sebastianum procuratore animarum, ad diceret. Prouinciæ Siciliæ, ab qua Rhegium exiguo dirimitur freto, ob administrationis opportunitatem, contributum id Collegium est.

59
Sed raro alia tanto cœpta ardore, statimque perfecta Collegia sunt, quanto eodem hoc anno Parmense, origine ipsa memorabili. Alexander Cardinalis Farnesius haud semel de Collegio Parmæ constituendo egerat. Verum Octavius Dux eius frater falsis præoccupatus sermonibus, eoque ab tota Societate alienus, acerrimè temper obstitit. Sed, vt sunt admiranda Dei consilia, Iubartus sancti Vitalis, Comes Salæ, Duci Octauio vnice carus, sub initium veris in morbu grauiissimum incidit: ex quo tamen tandem emer-sit, qui tamen curabant medici, sine dubitatione pronunciauert moriturum. Is, vbi se depositum vidit, Ioannem Gutteam Mutinensis Collegij Rectorem Parmam accersit. Qui illico profectus cum omni officiorum genere, quibus emigraturos Christianæ caritatis industria iuuare docet, Comiti dies noctesque præstō esset; ea virtute ille commotus, edito iam testamento codicillum adiecit, quo Mutinensi Collegio certum argenti pondus legabat. Familiares continuo ad Gutteam rati se lara nuntiaturus, accurrunt. Haud lentius Pater ad Comitem properat: atq; ita contendit, vt neque codicillo, neque alia occultiore, qua Comes cogitabat, via quidquam omnino Societati legari passus sit, ne Guttea ipse eius confessarius auctor haberetur. Hæc res perpulit Comitem, vt nunciari Duci iuberet, esse sibi, quæ priusquam moreretur, vellent non ignorare. Vbi adfuit: Ego, inquit, quam verè „ Excellentiam tuam ac sincerè coluerim, certior „ rem testem nullum habeo, quam te ipsum: item „ me super merita mea benignè habitū abs te scio „ atque profiteor. Itaq; cum fides erga te mea, tum „ merita in me tua cogūt id supremis verbis effari, „ quod ne ignores, tua plurimum referre puto. De „ Societate Iesu multa apud te iactata esse comper- „ tum habeo: quæ cum ego falsa esse certō sciam, „ nolui moriens permittere, vt diutius bonæ tuæ „ menti imponerent illudētū impetitorum „ hominum aut maleuolorum sermones. Hic „ multas pro animi sui studio Societatis laudes „ cum recensuissē, adiecit: Hæc ego, quia planè „ penitusque perspexi & comperi, loquor: tuque „ ipse intelligis, nec mei moris vnquam fuisse fingere, neque hoc tempus esse mentiendi. En vi- „ des vt supremum meum spiritum horum mani- „ bus totum permiserim. Et sanè maximum illud „ summo hoc rerum articulo solatium habeo, „ quod talem mihi Deus adiutorem largitus est. „ Cætera, quæ apud te iactata sunt, quam longè „ vero absint, hinc pro tua sapientia argumentum „ cape. Quod cum vsque eō decantari audieris, „ hosce homines in morientium insinuarē se testa- „ menta,

„menta, ego cūm sponte mea nescio quid Muti-
 „nensi legarem Collegio, id Rector simul ac in-
 „audijt, nullo modo fieri est passus. Itaque si in-
 „corrupta vnquam fidi hominis apud fidentem
 „studia quidquam momenti habuere, valeant
 „apud ingenium ac nobilem animum tuum po-
 „stremæ hæ voces, & hoc mihi nihil fortasse aliud
 „vnquam petiuro concede. Da operam, vt hu-
 „ius Societatis familia Parmæ statuatur. Con-
 „firmo tibi ex optimis id quæ facere aliquando
 „61 possis, factis futurum. Mirum Deus huic orati-
 „oni pondus adiecit. Continuo aduocatum Gur-
 „ream Dux perbenignè complexus in cubiculum
 „secretum deducit. Hic aperto capite, vultu eo,
 „vt appareret valdè esse commotum, Tametsi, in-
 „quit, doleo Pater, quod morbus Comitum mihi
 „carissimæ causæ tibi Parmam veniendi fuerit; ta-
 „men aduenisse te summè lætor, quod in salutem
 „animæ meæ, meiq; huius populi aduentum istum
 „video destinatum à Deo fuisse. Ac priusquam
 „alia dico, ex te, totaq; vestra Societate veniam
 „ex animo precor, quod adhuc ne Parmam Re-
 „ligio vestra veniret, obstiterim: deq; ea secus ac
 „debui opinatus sim. Nunc, quando per hunc Co-
 „mitis acerbum casum sapientiæ diuinæ placuit
 „aperire mihi oculos, vestramq; innocentiam
 „facere manifestam, toto vos animo complector
 „ac veneror: teq; etiam atque etiam rogo, vt me
 „ad Collegium hac in vrbē vestri Ordinis in-
 „stituendum adiuues. Nam, quod ad hanc diem re-
 „pugnam, tantumq; huic populo boni per me
 „interuersum sit, nequaquā petenda solū venia
 „expiari potest, nisi & amore erga vos, & sedula
 „Collegij procuracione præteriti vsuram tempori-
 „62 tis, quantum fas est, refarcire coner. ego quidem
 „quoniam prior repuli, repulsa dignus sum: sed
 „vos confido quid vestra virtute & professione
 „dignum sit, potius respecturos. Hæc, multa q;e
 „alia nudo capite, summa benignitate atq; con-
 „stantia dum Princeps clarissimus eloqueretur,
 „Gurrea agrè animi sui temperabat motui, ne for-
 „sas per vbères lacrymas emanaret. Respondet
 „Societatem Illustrissimæ Farnesiorum genti om-
 „nia debere. Quod ad id loci ipse alienior ab ea
 „fuerit, nihil inde Patri in animis genitum, nisi ex
 „vna parte studium intentius pro Excellentia eius
 „videntem & regentem mortalium corda Deum
 „rogandi; ex altera miserationis affectum, quem
 „pariter erga omnes Principes habent, quod haud
 „rarò hominibus, à quibus vera audiant, carent.
 „Noti sunt (inquit) mores aulicorum. Simul ac
 „vnam in partem acclinatam Principem vel suo
 „nutu, vel ipsorum impulsu viderint, in eam om-
 „nes incumbunt, eam premunt. Itaque mihi ego
 „persuadebam, posteaquam sensus tui indicia
 „quædam elicerant, eos se per beatos existimare,
 „qui de nobis pessimè loquerentur: adeo vt dum
 „tales homines, quales describebamur, Parma
 „excluebas, videreris tibi rem acceptissimā Deo,
 „populo commodissimam facere. Post hæc præ-
 „cipua singillatim capita, quæ Duci falsò credita
 „sciebat, diluere cepit: ac postremò de Collegio
 „respondit. Quamuis penuria ingens operatorū
 „Societatem premeret, cūm tam multæ in dies no-
 „uæ coloniz in omnes partes, præsertim in Gal-
 „liam ac Germaniam, quò summa aduocabat ne-

cessitas, mitterentur; tamen haud dubitare se,
 quin pro eo quantum Societas cuncta Farnesius
 debet, eosq; obseruat, Lainius voluntati Ducis
 quidquid liceret, esset posthabiturus: præsertim
 quod Parmæ ipsemet P. Generalis, multiq;e
 primorum fuissent Patrum: Parmæ multos egre-
 gios viros Societas deberet: præque cæteris ab ea
 Benedictum Palmium Prouincialem, eundem-
 que tantum diuini verbi præconem; ab ea pri-
 mitias suorum Martyrum Antonium Crimina-
 lem accepisset. His verbis Dux magnopere de-
 lectatus, tanto ardore suscepit peregrinū; Colle-
 gij rem, vt postea inter Patres, vbi frigidius eius-
 modi negotia tractarentur, velut prouerbum
 increbuerit, Parmensis Ducis pectore opus esse.
 Sexto Nonas Octobris missi Roma Collegē sunt
 omnes vnā cū ingenti manu, quæ alias in oras
 dimittebatur, Pontifici pedes exosculari. Ad vi-
 ctum parandamq;e domum necessaria Dux ci-
 rauit. Erat Parmæ Sodalitas à Patribus olim Fa-
 bro & Lainio instituta, quæ memoris animi ergò
 Fratres Societatis Iesu assumpserat nomē. Huius
 erat oratorium sancti Rochi: quod cū dice-
 rent Sodales propè de industria se Societati præ-
 parasse, atque ex illo ipso, quod sibi optarant
 nomine, ominatos iuris tandem eius fore, peri-
 benter Ducis postulatu cessare. Ioannes Gurrea
 primus id Collegium rexit, qui optimum docu-
 mentum præbuit, abstinencia, & instituti obser-
 uatio quā quaestiosa sit. Pecuniam enim haud
 magnam dum bono ad Christi gloriam nomine
 posteriorem ducit, Collegium ab Duce repen-
 sum, & Dux ipse (quod nihilo minoris intererat,
 nec paulò maioris operis erat) ab opinione falsa
 deductus ac reconciliatus est.

Porro cū multa hoc anno præclara examina
 Roma prodierint ad varias Italiæ plagas, in Gal-
 liam, in Germaniam, in Indiam, felicissimū fuit
 quod in beatam (vt spes est) caliscedem migravit.
 Decem quippe viuendi vitam mortalem fece-
 runt finem. In his fuit adolescens Gallus egregiæ
 bonitatis & patientiæ, qui cū Ionas vocaretur,
 63 eoq; die, quo Ionæ Prophetæ consignata in sac-
 cris fastis memoria est, incidisset in morbum, eo-
 dam prorsus die anno circumacto decessit: & Ca-
 millus Vannutius ascetes idem & ecclesiastes
 bonus, qui cū sementem verbi diuini strenuè
 multis in vrbibus, proximeq; in sancti Petri ba-
 silica fecisset, in cælum abiit messēm facturū.
 Sed nullus desiderium sui maius, quàm Leonet-
 64 tus Gagliardus ex tribus germanis natu mediū,
 reliquit. Erat in eo adolescente incredibilis ani-
 marū sitis: erat mira erga suum Ordinē pietas: ea
 verò morum indicijq;e præstantia & maturi-
 tas, vt iam tum vel cunctæ regendæ Societati viri
 graues idoneum iudicarent: cælestium medita-
 tio rerum adeo continens, vt valetudini eius nō
 parum offecisse creditum sit. Duobus annis in
 Collegio Montis Regalis Latinæ Græcæq;e lit-
 teras cum rara professus laude, Romamq; inde
 reuersus Theologiæ studijs nondum plenè ab-
 solutis, necdum sacerdos, sed Diaconus tantum
 produci ad populū exhortator ceperat Profes-
 sorum in templo, ingentiq; plausu audiebatur,
 cū exemptus mortalitate est. Quamdiū agro-
 tauit, hilaris semper, nutibusq;e Moderatorum
 obtem-

61
Duci: Olla-
ui miratio
Societatem
mutatio.

62

63

Mors Iona
Galli,

64
Camilli
Vannutij,

64
Leonetti
Gagliardi.

obtemperantissimus, nulla alia ex re, quam ex sermonibus rerum diuinarum solatium capiens; Dei bonitatem & clementiam semper loquens, corporis dolores calicem suauissimū appellans, solatio consolantibus erat. Aderant tum Romae fratres eius Achilles & Ludouicus, vnaq; Franciscus Zabarella ex matre germanus, qui duobus antè annis tres se cutus Societati adiunxerat sese. Rarum spectaculum erat dolore mistum & gaudio, & commiseratione iucundissima plenum, contemplari quàm ille hos lætus relinqueret, quàm hi constantes dimitterent illum. Cum facro inungeretur oleo Achille in corona circumfusa videns, Bono, inquit, Pater (erat enim iam Achilles sacerdos) bono esto animo: Christus Dominus valde amat me. age meo nomine illi grates. Id ipsum à Ludouico quasi gestiens ea nocte, quæ fuit suprema, sæpe postulauit, vt sibi ad agendas pro tanto beneficio gratias adiutor esset, quod tam maturè solueretur vinculis corporis, & spiritum vltimum in gremio sanctæ Religionis efflaret. Animaduertentes fratrum eius constantiam extratij quoque non in funere solum, sed etiam in consuetis litterarum exercitationibus. Quippe hora ferme post obitum fratris Ludouici ad audiendum, Achilles ad docendū Philosophiam discessere, perinde ac si nihil noui euenuisset. Hæc antiquitas inter constantiæ Philosophicæ miracula celebraret, quæ in Christiana Philosophia sic vñsata ac propè obsoleta sunt, vt vix nectetur. His alijque ex Vrbe redditis calo, Ricciardus Ceruinus Marcelli Secundi Pontificis ex fratre nepos, cum Laureti rationes officij explicaret, omnibus supra modū acceptus inde viam ad immortalitatem inuiuit, proximè eam domum relictis mortalitatis exuijs, in qua Deus nostra causa suscepit. Exemplo innocentie singularis, sanctissimeque consuetudinis, columnen habebatur eius Collegij, tamen cum præter opinionem ereptus esset, obseruauit Patres præ certa spe eius beatitudinis, ad quam recta eum subuolasse quique sibi persuadebat, miram in omnibus animi quietē, ac potius iucundum quemdam sensum, quàm maiorem exitisse. Magnæ spes eius obitu, quemadmodum & Leonetti Gagliardi ignaris futuri mortalibus interruptæ. Sed Deus quid præstet inuenerit, non coniecit. Maceratense quoque Collegium ad societatem celestem submittere emeritos cepit. Angelus Douitius primus eius Collegij Rector secuturis præiuit. Angelus prorsus & inorum innocentia, & caritate in Deum atque homines, ac demū contemplatione diuinarū rerum, & conuersatione in calo. Meditationi Domini excessus maximè erat deditus; vnde sic incendebatur diuino igne, vt linqui interdum sensibus videretur. Aqua intercutu Iulio mense sublatu est.

65
Ricciardi
Cervini,

66
Angeli
Douitij.

67
Petri Venusti
marty-
rium.

Gloriosior Petri Venusti Bibonensis Rectoris exitus in Sicilia fuit: cui non inter hæreticorū furores aut Ethnicorū, sed inter Catholicos pioſque populos, martyrij (vt omnes crediderunt) palma obuenerit. Nec vulgariū quicquam è numero, sed è Clero sacerdos, cui nomen Rogerius Valentius sacrilegi auctor facinoris, tamque insperatæ leges gloriæ fuit. Hunc à Patre Venusto oblatū inter familiares Dux Bibonensis cum ac-

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

cepisset, vt sibi esset à sacris, haud multò post vitij eius, alacritatem intemperantia, offensu domo emisit. Eiectus & inops presbyter ad P. Venustum confugit, nonamque spondens vitam assidue fatigat, iterum se Duci commenderet: id sibi vnicè salutis fore, quippe cum inde emendationis non stimulus modò, sed necessitas ventura sit. Pater, qui ex suis moribus alios æstimabat, & nunquam de quoquam benemerèdo satiabatur, rursus commendat hominem Duci; nec ille cunctanter recipit. Sed nimirum raro bona fide vitium mansuecit, quod humanarū rerum respectus, non timor Dei cicurat. Breui reuertitur ad ingenium aleator, ac rursus expellitur. Nec Pater Venustus idcirco eius animæ curationē abiecit; sed hortari, monere, obsecrare, vt vitia, quæ non Deo solum, sed hominibus quoque exolum ipsum facerent, tandem eijcere, ad frugem se recipere, ac mores sacerdote Christiano dignos suscipere animum induceret. Interim Duci venit in mentem curare, vt homo daretur in vincula, vt vel pœna corrigeret, vel certè multitudinis è conspectu sublatus desineret publicè offensionem esse. Id subodoratus miser, auctorem eius consilij P. Rectorem sibi persuadet: nec vltra quidquam explorans tollere eum de medio statuit. Decimo quarto Kalend. Nouembres ad Collegij vineam haud procul Bibona Pater inspicendam egreditur. Id cum obseruasset Rogerius, ad locum, qui vocatur Pons magnus, viam insedit cum ferro. Duabus circiter ante tenebras horis Pater humili iumento insidens, lento gradu, & psalmos fortè recitans, reuehebatur. Ad locum, quem dixi, in Rogerium incidit, & perbenignè salutat. At enim cum nescio quid turbide perfidus respondisset, vt ex ipso rescriptum est postea, vix præteruectum à tergo adoritur, tribusque vulneribus altè scisso capite dat sese in fugam. Corruit præceps in terram Dei famulus per exiguum retinens spiritum, quantum ad sanctissimum Iesu nomen inuocandum sat esset. Nec multò post quidam Bibonensem in eum humi iacentem, suoque natantem in sanguine incidunt. Qui, vt P. Venustum agnouere, attoniti insilunt interrogare, nossetne facinoris auctorem; qui cum respondisset se nosse, nunquam tamen exprimere potuerunt, quis esset, cum aliud nihil responderet, quàm, Sinite illum: Deus ei ignoscet. Iterumque atque iterum Iesu nomen suauissimè proferens expirauit. Sed quamuis non prodiderit Pater, continuo tamen vulgatum est interfectoris sacrilegi nomen. Exemplo oppidum indignissimæ talis viri necis fama implet. Cohorrescere primo omnes, tum ad corpus accurrere. Hic verò in gemitus ac lacrymas solui. Erat enim tot annorum vsu in magna apud omnes veneratione. Miserorum solatium, pauperum subsidium, perditorum remedium, magister, tutor, pater dulcissimus omnium habebatur. Accurrunt etiam è Collegio Socij, qui vbi venerandum Patris optimi corpus ad eum miserandum in modum prouolutum humi, cruoreque perfusum, & altissima capiti vsque ad cerebrum impressa vulnera inspicunt; cohibere nequaquam potuerunt pia pectora, quin dolore & commiseratione commouerentur. Delatum

68

69

Laudes
Venusti.

D d cor-

corpus in Collegij templum, ægrè post multam noctem è turba venerantis manibus ereptū piè curarunt. Postero die Proepiscopi iussu in templo principe ab omnibus Religiosis, vniuersoq; Clero, ordinum omnium concursu maximo, & incredibilibus lacrymis, cum omnia oppidi totius era campana lugubri personaret tinnitu, exequiè celebrata sunt. Quamquam multi negabant peragendum mæsta cerimonia funus, sed potiùs cum gratulatione persoluendos honores. Conscientia vox totius populi erat, & propter iustitiæ zelum extinctum, & Martyrem haud dubiè esse, & alij causam necis cum S. Domini Præcurfore Ioanne Baptista, alij cum S. Petro Martyre Dominicanorum ex Ordine comparabant, nec deerant, qui palmam ei in manibus collocaret. Volebant Principes in eodem templo sublimi loco recondi: sed Patres haud passi tale pignus eripi sibi, in templo Collegij ligneo inclusum loculo condidere. In extrema Italia ora Grisonum ditioni subiecta ortus, Societatem anno M. D. XLVI. ingressus est: postque aliquantū operæ in studijs Patanij posuit, in Sicilia anno M. D. XLIX. missus Panormi docendis infimæ classis pueris aliquamdiu est versatus, magna semper domi forisq; documenta edens perfectæ virtutis. Tum factus sacerdos, maioremq; ad res gerendas quàm initio præferret, indolè præstans, Nouitijs præfuit instituendis; ac monasterio quoque virginū Rollionenfī, quod ex vetere non satis bene audierit Ioannes Vega de integro nouum formari Panormi iussit, instituendo primus delectus tanta efficaciam. & pietatem administravit, vt ex egregijs illis initijs excellens deinde sanctitatis eius monasterij fama emanaret. Missus inde Bibonam annos paulò minùs octo Collegium sanctè accurateque rexit, interim in principe templo per ferias penè omnes ad concionem dicens, & octauo quoque die tum domesticos ad Religiosam perfectionem, tum gymnasij pubem ad Christianam vitam instituens. Vincis in carcere, ægris siue publico in valetudinario, siue priuatis in tectis, inopia pressis, omni denique calamitosorum generi præstò erat. Amoliebatur flagitiorum & facinorum causas: lites ac dissidia componebat: haud Clero minùs, & hominibus Religiosis, quàm populo salutaris erat. Ducum quoque confessionibus præerat apud quos cum auctoritate plurimùm valeret, gratiam omnem in pietatis incrementa & commoditates populi conuertebat. Porro domesticis non potestate magis, quàm exemplo præibat: nec de alieno magis, quàm de suo erat profectu sollicitus. Feria tertia proximæ Pentecostes inter votorum trium Professos adscriptus, vir humilis indignum se illo gradu cum duceret, interpretabatur id factum, vt Moderatores pro sua incredibili cura erga subiectos, omnia experirentur si qua possent via torporem suum excutere. Itaque iam nullum omnino sibi nisi seriò profecisset, excusationi locum relictum. Feria quinta maioris hebdomadæ inter alia pietatis munera etiam Christi Domini exemplo Socijs lauarat pedes; vt quo opere tum Dominus, quo postea B. Laurentius sese ad martyrium præpararant, eo videretur ipse ad certamè idem non sentiens præmu-

niri. Nam tantum ille decoris (quamquā minimè opinor eo loci, nisi fortasse diuina præfensione sperabat) mète versabat tamè, & habebat in votis. Ac pridie quā cederetur, quo die S. Lucæ colebatur memoria, Socios domidum cohortatur, sermonem super ijs Domini verbis instituerat, *Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum*: paucisq; antè diebus cum Socios eisdem interrogaret, quodnam maxime necis genus, si Deo placeret dignari martyrio, præoptaret, alijs alia præferentibus, ipse ad id potissimū affici se dicebat, vt capite imminueretur; quod hoc genus necis præstantissimi principes S. Ioan. Baptista, & Paulus insigne fecissent. Quæ ostendunt cum cetera vitæ ratione, tum etiam assidua martyrij cogitatione à Deo fuisse ad eiusmodi gloriam præparatum: neque omnino voti fuisse expertem, cui si non recidum, certè scissum est caput. Metuerant Bibonenses, ne Patres ob adeò tetrum facinus indignati oppidum deferendum putarent, ex communi eos hominū imbecillitate metientes. Ceterum deuotis pietati peccatoribus non ita parum aut sapientiæ inest aut roboris, vt priuatum crimen Communi impurent, vel longè non malint vincere in bono, quàm vinci à malo: cum, vt sanctus Paulinus eleganter pronunciat, Vicem iniuriæ reddere humana ultio sit: at inimicum etiam diligere vindicta celestis. Quæ sanè vindicta nihil fingi pulchrius, nihil rapacius cordiū humanorū potest. Itaque Bibonenses vbi veros Christi affeclas conspexere caritate pristina comitateq; atque adeò intentiore ac suauiore iisdem ac prius pro cōmuni bono fungi muneribus; & simul illud allaborare, vt quàm fieri posset lenissimè cum reo ageretur; vehemèter admirati, & arctius Societati obstricti sunt. Omnes præcipuè cōmouit Petri Belueri, qui Calatabellottæ præerat, pia sollicitudo: qui statim vt rem cognouit, pedibus aliquot millaria eu currit ad Ducē Bibonenfē, rogaturus nequid grauius, vnde ad quempiam innoxium vexatio pertineret, decerneretur. & vtilis prouisio atq; celeritas fuit. Incredibili enim dolore cum Ducem, tum coniugem, quam post Isabellā Vegā duxerat, vt summa veneratione P. Venustum colebant, atrocitas casus perculerat. Prorex quoque vehemētissimè cōmōtus est, & tota Sicilia per præconem proposito quingentorū aureorum præmio indici, & occultanti omniū fortunarum damno, particidam infectatus est. Aiebat enim, Si nos tacuerimus, sanguis Iusti huius, vt Abelis clamabit. Et quamquā Ribadeneira statim excepit, Abelis sanguinè iustitiæ, Christi vero sanguinè misericordiam implorare; tamen ad Pontificem scripsit insigne aliquod ad hominum impios comprimendos furores statuendum exemplum. Ceterum quamquam Venusto amissò, subsidium erat ingens subtractum, tamen animaduersum est postterioribus annis minore labore vberiore animarum è Bibonenfī vinca prouentum extitisse: & in P. Venusti è celo benignè respicientis opem fertilitas insolita referebatur.

Hinc iam festinanti trans Alpes è multiplici rerum copia, quæ racita breuitati donatur, quod sub ipsis montibus Ioan. Baptista Velarus Collegij Montis Regalis Rector gessit, delibandū offertur. Sub anni principium Ludimagister hæreticus,

72

Epist. 2. ad
Seu.

73

Insigne
hæretici
conuerſe.

ticus, qui Benij (id oppidum & praesidium est Ducis Sabaudi) magna cum auctoritate amplius viginti annos errores literasque docuerat, vna cum vxore in Montem Regalem eam ob rem, quod haereticum late spargebat, perductus est victus. Sacrorum pro Episcopo curatore (Suffraganeum vocant) omnium Religiosorum capita conuocauit, vt eius quaestioni interessent. Haereticus inueterata audacia non confidenter modo, sed etiam fero ceter in medium blasphemias suas euomit, addens se consignaturum sanguine, quod dixisset. Velatus, cum ceteri tacerent, ne tam secuta pertinatione in perniciem conspiciam Catholicorum verteret, locum exultimauit hominis castigandi: quod ita praestitit non verborum contumelia & probis, sed rationum acrimonia & aculeis, vt ille quam fatis perfusa fronte, tamen paulatim pudoris molem haud ferens, os primum opposita manu texerit, dein proclamari sibi affecti vim, & Dialecticorum praestigij fucum fieri. Tum Velatus placide, & ex caritate Christi nequaquam eius sibi infamiam cordi esse, sed animam: & miserari adeo manifesto errore deceptum, vt si attendere animum vellet, & verum cognoscere, plane ipseniet perspecturus sit, quantum adhuc recta via deslexerit. Haereticus priuatim se aures praebiturum ita spondet, si vicissim Pater eius rationes patienter audiat, atque ingenuè, si veras, deprehenderit, probet. Inde priuatim eum conueniens Velatus paulatim aspirante Deo sic reuicit, permouitque, vt in Ecclesia princeps, in frequentissimo populi conuentu errores recantaret. Opportune mox cecidit, vt idem Velatus Benium per Quadagesimam concionaturus se ferret, quod literator post errorum publicam detestationem rediderat. Nemo ferè oppidanorum erat, qui bona fide damnata ab eo, quam tamdiu tantoque opere fouisset doctrinam crederet, sed temporaria simulatione redimere penam voluisset. Ergo cum multi eo in oppido essent ab ipso inducti, Velatus pro concione hereses omnes, ac precipue capita, quae tum dominabatur, grauiter execratus, ipsum Ludimagistrum nominatim compellendum ratus interrogat, num ipse quoque damnanda ea comperisset, vereque damnaret. Cumque ille confessum emedio surgens auditorio, damnanda omnino affirmaret, magnus in vniuersa multitudine extitit motus. Haereticorum multi conuerti: nonnulli, quorum peruaicator improbitas, frendentes e concione subito elapsi. Velatus alacrior factus successu, frequenter deinceps inter Evangelij explicationem errorum aliquem confutandum assumpsit, tam prospero euentu, vt demum nullus cuncto in populo reliquus fuerit, qui non ab nouericali meretricis Babylonie sinu ad maternum se Romanae Ecclesiae gremium receperit.

75
*Aquitania
& Francia
constituta
provincia.*

In Gallia est simplici duplex constituta provincia est. Aquitania, & Francia nominata. Aquitaniae Tolosanum, Rhutenense, Turnonenle, quaeque Lugduni, Aueruone & Camberij inchoabatur Collegia attributa, & Provincialis sub auctoritatem post editam quatuor vtorum solemnem professionem praepositus est Edmundus Augerius. Francia complexa est Parisiense, Billoisense, & Mauriacense, quodque Virduni instituitur, & Oliuierio vna cum potestate Commissarij in o-

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

mnem Galliam, reseruata huius quoque provinciae administratio est. Exiit anni superioris reciperet se quamprimum Oliuierius Parisios cogitabat, vt in iis publice docendi interesset. Verum mors Patris Ioan. Pelletarij Tolosam coegit prius ire, fundameta Tolosani Rhutenensique Collegij ne simul ruerent, prouidurum. Ultra fidem Tolosates Pelletarij mors perculit. Veluti communem omnium parentem luxerunt, magnificisque exequijs decorarunt. Erat in eo ardens religionis zelus, animus impetretus & constans. Cumque in ea incedisset tempora, quibus haereticorum exultabat furor, non audentibus alijs causam religionis tueri libere, nullas ipse minas, nihil vquam discriminis formidauit. Quae constantia cum egregio animi candore iuncta, cum grata esset, & animos adderet bonis, angebat acriter aduersarios. Itaque & traditus in carcerem supra demonstravi, & veneno appetitum. Quin adeo suspicio fuit, quae consumptus est, tabem veneno inductam. Alij zelo religionis, & assiduis pro ea propugnanda laboribus, adscribere languoris causam, vt posset cum regio Vire dicere, *Tabesce me fecit zelus meus*. Deceffit anni huius initio ea de se apud ciues opinione relicta, vt non facile crederent in Societate esse parem, qui substitui posset. Eaque causa fuit cur Oliuierius maturandum sibi Tolosam putaret. Peruenit reperit Collegij initium. Habitatione in deserto olim monasterio perangustam, locoque non salubri, auctoritatem in docentibus minime magnam. Quare continuo operam dedit tum apud Praepositum Generalem, vt experiente virum, cui ad excepta promouenda facultas ac robur inesset, eo destinaret; tum apud ciuitatem, vt opportunum domicilium, & ad Collegas alios subidia attribueret. Edmundum Oliuierius ac Tolosates summe optabant; nec abnuit initio Lainius. Sed cum Lugdunenses, ubi rem odorati sunt, studio incredibili ab Magistratibus separatim, & ab omnibus ordinibus, ab Canonicis, ab primarijs quibusque viris adeo grauiter scriptis litteris, quali eo abeunte collapsura penitus religio foret, obstitissent, & necessarium eum contra Vireti fallacias & auctoritate contendere, & pater cum eo Catholici demigraturos sese prohiberentur, Annibal Godereus, qui Collegium Turnonenle curabat, interim missus est. Nec a ciuitate quidquam in praesentia Oliuierius impetrauit. Quare quam commodissime per operatorum & subditorum penuriam licuit, Tolosae ac Rhutenis, ubi Ioan. Rogerius praerat, compolitus rebus, in Aruernos referendis.

78
Prima Societatis schola Parisi.

Parisijs hoc tempore diligenter Pontius quidquid ad pium cautumque docendi exordium opus foret, prouidit. In primis litteras à Rege, Regina, & Cardinali Lotharingo impetrauit, ne quis negotium facesseret. Senatorij ordinis Praesidem primatum conuenit, animum Academiae Rectoris peruenit: vnum è regijs Advocatis Societatis perstudiosum consuluit, quid fieri oportere, si quis forte sub ipsa initia contraveniret. Multo autem studiosius eum ipse, tum ceteri fausto exordio ab diuino Numine impetrando, precibus, sacrificijs, precis multiplicibus vltro qualitis instigare. Eam etiam ob rem vniuersi ad diuini Dionysij Aetopagitarum quatuor

D d 2 ab

ab Lutetia lapide oratum profecti: ut inclutus ille Martyr, & Galliarum Apostolus patrocinio suo felix auspiciū faceret. His demum cum Deo, cumque hominibus sedulo procuratis, admonitiq; Præceptoribus, ut Religiosa modestie memores cauere, ne cui materiam villam offensionis aut querelarum præberent; octauo Kal. Martias, proposito de more celebribus locis librorū explicandorum indice, duo viri insignes magno auditorum concursu, Ioan. Maldonatus, & Michæel Vanegas publicè Humanitatē ac Philosophiam profiteri exorfi. Vanegas ob argumēti iucunditatē Alciati Emblemata, Maldonatus Aristotelem ē Græco interpretanda suscipere: breuique ambo omnium propē ad se oculos varietate excellentiaq; doctrinæ, Latine elegantia lingue, ac singulari via docendi conuerterunt: adeo ut Vanegas haud multo minus trecentis, Maldonatus plus trecentos ordinarios haberent auditores. Præcipui quique, maximeq; Catholici Collegio impensè fauebant. Supremus id Senatus cæteris adnumerauit Collegijs: Rex immune ab pendēdis vctigalibus fecit: parte quoque earum pecuniarum, quas in militū stipendia, qui propter turbulentia tempora in præsidio vrbis tum habebantur, vnaqueq; domus & Collegia conferebant, leuauit. Studia pietatis nequiquam parī plausu tractabantur, quod necdum templum habebat, nec qui Gallicè ex suggestu ad populū agere pro celebritate vrbis ac nobilitate posset. Tamē duobus in facellis, altero domi, altero in S. Germani, quo ex Cardinalis Borbonij liberalitate utebantur, non paucis diuina mysteria impertiebāt; Italis præcipuē & Hispanis, qui cum legatis erant. Sub id tempus Annibal Codrettus, quem deinde missum Tolosam dixi, Turmonij Collegij Rector, Valentia concionatus secundissimo euentu. Numerus eorum, qui nutantes in orthodoxa fide confirmati sunt, sanè ingens: nec vllus fuit dies, quo non ex iam lapsis multi erigerentur.

80
Caroli Regis
benignitas.

Lugdunum Idibus Iunij Rex Carolus ad res eius vrbis statuendas venit: ubi salutaris ab Edmundo non dubitauit Christianissimus Rex, de susceptis pro religione laboribus agens gratias, & ad nouos incitans, Patri ruere in amplexum. Nec solum publico regni, sed etiam propriè Societatis bono consulturū se per benignē recepit: quod ipsum etiā Regina Mater præstiterat. Multa ambo cum institutis optimis, tum vitæ suæ forma religiosissimis digna Principibus edebant ac moliebantur, cum pestifera suborta lues maturare discessum coëgit. Suspicio fuit, & frequens rumor id malum ab hæreticis, qui ferte non poterant totam eam ciuitatē adeo feliciter ab erroribus perpurgatū, sanitatēq; restitui, veneficijs vel inuectiue vel propagatū. Sanè strages edita dura & immanis est; ut quosdā cum colloqueretur peste repente ictos, & concidisse extinctos ferant. Nequaquam tamen ut volebant hæretici, cūenit. Quippe animaduersum est in ipsos potissimum hæreticos incubuisse, ac debacchatam luem: quā fortasse operā triticum eradicare ipsi tentauerāt, Deo zizania ad comburendū in fasciculos colligente. In ea calamitate Edmūdi virtus supra modum enituit. Sustinere vnus omnia putabatur, non diuina modò ægris, sed humana quoque

81

auxilia ex priorū liberalitate subministrans; idem confirmans consolansq; incolumes; idem agros docens & expians; mortuorū demum consulens sepulture, cum incredibili approbatione Catholicorum & admiratione, Edmūdum passim suarum animarum parentem, conseruatorem fidei, salutis restitutorem, milles bene precando, prædicantium. Vsq; ad Regis discessum egregium se Edmundo adiutorem Possseuinus præbuerat. Is, cum apud Italos verba faceret, qui plerique omnes mercatores erant, animaduertit haud ita salutem eorum ab hæresi, ab qua inuaro quodam odio refugiebant, ut ab negotiorū iniquitate periclitari. Itaque huc potissimū dirigenda sibi telaratus, ne iacularetur in irritum, simulq; eam vim quam que soleriter interdum obtendi, Theologos ea non intelligere, ut remoueret; primū omnium totā negotiandi rationē, formulas contractuum, conditiones cuiusque, voces quoque vsitatas, & quæcunq; ad eam rem pertinent, non modò diutina cura Doctorum ē monumentis, sed etiam ex ipsis mercatorū peritissimis, tabulis quoque eorum dati & accepti diligenter inspectis, peruestigauit & didicit. Tum ita & doctrina instructus & auctoritate octoginta concionibus ad senus, & permutationes senebres nominatim, quas depositi nomine exercebant, extirpanda incubuit. Multum in præsens promouit, egregiè cum alijs iuuantibus, tum Rinuccino Florentinæ nationis Consule, atque Laurerio Capponio nobili utroque ac locuplete homine, & acri iudicio; quique penitus in animū demississet, Nihil prodesse homini si vniuersum mundū lucretur, animæ verò suæ detrimentū patiat. Nec postea Possseuinus quieuit, quoad Pontifex Pius V. proprio diplomate, quod Bullam depositi vocant, negotiationem eam damnauit ac sustulit. His Possseuinus curis perpetuā illam interferebat suam siue scriptandis salubres libellos, siue ab alijs editos longelateque disseminandi. Egerat cum bibliopolis, ut magnam vim eorum in nundinas, quæ quater in anno Lugduni fiunt, promptam haberent. Tum mercatores aduenas, ubi ad concionē venerant, hortabatur his verbis: Cupere mihi videmini cognoscere quemadmodum hæc, quæ ex diuinis Litteris verbo audistis, possitis domū ad propinquos affinesq; & amicos vestros deferre. Dei misericordia huic etiam vestro studio obsecundauit. Egressis ē templo pueri bibliopolarum cum libellis tum de hoc argumento, tum de pijs alijs, & quidē bene compactis occurrent. Ne parcite paucis assibus: emite, legite, ad vestros afferte. Nullas pretiosiores ē nundinis reportabitis merces. Dum adeo multa in corporum paratis utilitates, id exiguum comparate animis. Credite: non id impendium erit, sed pignus diuinum in tutelam mercium cæterarū, & lucrum animæ, quod humana etiam negotia quæstuosiora faciat. Quibus vocibus excitata auditate, tum opportunitate illicente, numerus sanè ingens diffundebatur librorum, fauente etiam Deo, ut existimatum est, mirabiliter. Namque in suburbio apud Rhodanum cum forte ignis in mulionum illapsus stabulum cæteras absumpserat merces, sarcina, in quam erant fasciculi aliquor eorum libellorum impositi, medias

inter

Augury la-
boris possi-
lentia tem-
pore.

82
Possseuinus
animaduertit
negotiorum
tollit.

83
Disseminat
salubres
libellos.

inter flamas prorsus intacta cum libellis perman-
sit. Interim cum iam Rex Lugdunū venisset, mi-
tiore etiam num pestilentia, Petrus Viretus idem
S. Francisci castrorum & Christi defensor, vt co-
piam nancisceretur tetrismo suo halitu quem-
piam Catholicorum afflandi, spe suae ad Catholi-
cos reversionis Regem, Reginam, & Pontificiū
Nuncium lactans, eidē Nuncio (Prosper Sancta-
erutus erat, qui deinde in Collegium Cardinaliū
cooptatus est) clam indicat cupere se cum aliquo
de Pontificijs de dogmatibus, quae agitabantur,
colloqui. Possseuino Nuncius congressum defert.
Possseuinus eo potius, ne vulgaretur fama detre-
ctasse Catholicos pugnam, quam spe proficien-
di, obtemperaturū se, & subesse haud dubie do-
lum praefatus, manum conferuit. Viretus, qui pri-
mo pro colloquiū regulā, & normā veritatis con-
sulerat in verbum Dei, quatuor prima Conci-
lia, & veteres Patres; vbi testimonij eorum (vo-
lumina ipsa proferebatur) premi est cepit, pri-
mo distorti, mox eludere, tum vbi exitum
aliū non inuenit, abrogare ipsam fidem, quos
ipsemet probat. Intererat disputationi Aque-
nsis olim Archiepiscopus, iam Hugonottus teter-
rimus, habitu militari, ferro succinctus; nam fer-
ro & sanguinaria immanitate caluinismum pro-
trudebat. Is vbi Viretum harentem, & praesentio
etiam titubantem vidit, certamen excepit. Expli-
cante autem Possseuino pulcherrimam aciem tes-
tium in omnes saeculorum deinceps aetates dis-
tinctam, ac deinde adhortante, vt maiores suos
respicere Galli vellent, eamque tenere religionē,
quam sanctissimi doctissimiue eius regni ieiun-
sent, aluissent, posterisque tradidissent viti; cum
enumerando ad S. Bernardum descendisset, per-
fuga Archiepiscopus interpellans, Ne sexcenti
quidem sunt anni, inquit, cum iste vivebat. Cui
Antonius, Obsecro, mi Domine, Caluinus, quo
vos nitimini, quando natus est? Qua voce nimi-
rum vera & inuitabili sicarius Hugonottus a-
crius opinione percussus, admota manu telo, nos
ne tu irides? inquit. Inde stendens in maledicta
& minas excedit, vt Sanctacrucio interposita sua
auctoritate fuerit contētio dirimenda haud alio
exitu, quam quem Possseuinus praedixerat. Qui
mox seuocatū amicē Viretum ita compellat,
Quousque tandem Virete procrastinas? En, Deo
iuvante, in manu tua positum est, vt senectam
istam nobili ad S. Ecclesiam receptu condecorēs,
& salutem tibi parias aeternam. Age, aude, potes
vnica hora ē suggestu, quē intulisti sarcire damna.
Tum ille, vt baculo nitebatur, modicē erectus,
stolideq; subridens displodit contemptum digi-
tos, Et perinde est, mi Domine, inquit. Ad quam
vocem Possseuinus, intelligens Hugonottū ne, an
Catholicum esse apud delirum senem perinde
esse, planē cohorrui; quemque hareticū modō
crediderat, atheum compertum, quasi insanabi-
lem miseratus destituit. Eodem hoc tempore &
Gallicē concionari Possseuinus cepit, mira qua-
dam nescio vnde iniecta cupidine. Nam linguā
eius facultatem atque praestantiam haud dum
assecutus, cum velut difficilem, nimisq; contra-
hentem voces amare non posset, quiescenti visus
homo est caput manibus apprehensum in alte-
ram partem vertere: moxque expectrecto impa-

Hist. Societ. Ies. Tom.

tiens subijt cupido perdiscendae linguae, & Galli-
cē cum populo agendi. Ergo cum iam esset a ca-
techesi tradenda exorsus, breui leuique negotio
ita profecit, vt nobilissimis postea in vrbibus ad
concionem commodē egerit.

Interim cum acerbissimē sequente lue Lugda-
no Itali diffluxissent, Auenionē ad Collegij ibi
exorientis fouenda cunabula descendit. Est Aue-
nio Comitatus Venassini vrbis primaria in diti-
one Romani Pontificis. Ea cum reliquo Comitatu
inter tumultus Hugonottorū graue discimē ad-
ibat cum religionis, tum libertatis. Quā ob rem
ad pellendam vim hostium Pontifex patuellem
suum Fabritium Serbellonium cum exercitu mi-
serat. Quo verō munitior aduersus hareticorum
impietate esset, Alexander Farnesius, qui eam le-
gationem obtinebat, Collegium ex hac cohorte
valiturū existimauit; praesertim cum iam ciuium
studia Ludouicus Codretus quadragenarijs cō-
cionibus mirum in modum excitasset. Itaque au-
ctoritate Cardinalis ad opus inchoandū aliquan-
tum annui census ex Legationis & Archiepisco-
patus vectigalibus destinat. Tum Ludouicus &
Socij quatuor adiuncti, primū in aedibus Archie-
piscopi, dein in parte cōducta domus, quae Mor-
ta vocabatur, tenuit, vt plerumq; vsu venit, ini-
tia Collegij posuere. Dum ciuitati verbo diuino
& Sacramentis plurimū commodant, multa ab
rerum inopia, alijsq; asperitatibus fortiter passi.
Scholae hoc anno tum propter pestilentiam, tum
quia sustinendis, quos vsus gymnasij postulabat,
necessaria deerant, nequiuerē induci. Interim &
Camberienē Collegium oritur. Quo tempore
Carolus Rex Auenione fuit, fortē etiam Emma-
nuel Philibertus adfuit: qui memor rerū olim cū
Possseuino gestarū de Collegijs Societati duobus
fundādis, eiusq; successu, quod iam in Monte suo
Regali condiderat, excitatus, v. Nonas Octobris
diploma ibidem Auenione edidit, quo patem ac
in Monte Regali decretat, decernebat stipem ex
aerario suo ad Collegiū Camberij, quae princeps
in Sabandia eius ditionis est ciuitas, ordiendum.
Eo cum diplomate, & alijs ad ciuitatem litteris
Ducis rem vehementer commēdantis profectus
Camberium Ludouicus Codretus summa cum
voluntate accipitur, & concilio publico (nemine
discrepante) Collegiū approbatur. Nec vlti res
sub Lainio progressa. Billomai Collegij templo
vere huius anni dedicato, corpus in illud Guiliel-
mi fundatoris honorificē delatum est. Interfuit
Oliuerius ab Tolosa reuersus, qui in exequijs ver-
ba fecit. Habita Latina quoque, & Hebraica, &
Graeca laudatio: atque insuper drama, in quo pa-
troni sui mortem poetico artificio Aruernae Mu-
sae lamentabatur. Fuit tota celebritas siue ad Præ-
ceptorum doctrinam, siue ad gratum Societatis
animum declarandum insignis; nec tamen su-
perata sunt merita Collegiorum trium condi-
toris, & ignotae dum Societatis in summa tem-
porum difficultate tam amantis, tamque con-
stantis patroni. Inde Oliuerius Lutetiam Iunij
Kalendis ingreditur, moris ab Academia con-

87
Auenionē
Collegium
inchoatur.88
Camberien-
se.89
Parisen-
se
Collegium
vixit.

D d 3 palam

palam religionis vel depravate, vel nullius mor-
tales ferunt fouentque, ceperunt Academia
ordines agere ferre felicem noui gymnasij pro-
gressum: Additis autem ad Maldonatum & Va-
negam Magistris duobus, quorum alter Porphy-
rianam Ilagogen, alter Græcas literas, & Oratio-
nes, Tullij egregia facultate explicabat; cum au-
ditores amplius mille iam Collegium, iisque ad-
ulti omnes, ingenioque præstantes frequentarent;
omnem vim curamque ad mouendam putarunt;
exortens ut ille (quem admodum inuidiosè ap-
pellabant) opprimeretur ignis. Dederunt in pri-
mis operam, ut Sorbonæ Prior, qualem ipsi opta-
bant, præficeretur. Is ad Rectorem Academiae,
& designatos quosdam iussit Oliuerium adesse,
quique potestate Societas publice doceret pro-
ficere. Oliuerius additæ dictam adfuit, protulit
que quod quærebatur. Sed ita Collegia cetera,
ita sacri viri & Clero pariter ac cœnobijs cospira-
rant, ut nihilominus Academia Rector interdix-
erit, ne ultra docerent. Verum non adeo acade-
mici aduerlabantur, ut Senatus regius, & primi
quique fauebant. Quam ob rem Senatus Oliue-
rius per supplicem libellum rogauit, ut auctori-
tatem interponeret suam atque interim, ne for-
te nouarum calumniarum præberet causam, tan-
tis per scholis abstinentum putauit. Id verò simul
primum auditores perferunt, grauissimè in-
dignati libellos in multis per urbem affigunt lo-
cis, quibus se inuicem adhortabantur, & ad cer-
tum locum ciebant consultaturi, quid consilij
capere ipsos deceret. Res haud dubiè ad seditionem
ac tumultum spectabat. Itaque Oliuerius ne,
si quid eueniret, Societati rei que publicæ da-
mino fraudique esset, unum ex ijs libellis ad re-
gios administratos raptim deferret; quoque loco res
sint, exponit. Illi consuetum edi scholasticum si-
gnum & doceri de more iusserunt. Quod factum
cum esset, haudquaquam sedati illi cœ auditorum
sunt animi: quin adeo iactabant, se tamen velle
rem totam cognoscere, & iniuriam, ut vocabant,
vltisci. Verum & Oliuerij, & Præceptorum pruden-
tia allocutione, ipsique monitis impetratum
est, ut quiescerent. Illis quiescentibus haud mul-
tis intermissis diebus academici rem de integro
vel agunt, vel agi simulant, ad discendum nec ne
esset in Academia corpus Collegium Claromô-
tanum. Aliquid spei obortum inde Socijs, ut qui-
bus & Senatus, & plerorumque bonorum consp-
ecta studia erant. Dictis in Academia pro more
sententijs, Iuris Pontificij Doctores omnino
fauerunt. Sorbonici, & pars Philosophorum rem
ad certorum hominum, qui designarentur, arbi-
trium reiecerunt. Medicorum natio, quorum ma-
ximam partem ægra religio, atque (ut leuissimè) ab
Hugonortis minime abhorrens habebatur, pu-
gnatissimè contra stetit: nec modò non in Aca-
demiā recipiendos, sed omnino extrudendos
Luteria Iesuitas contendit. Ita Rector, qui item
medicorum cuneo erat, præcisè eos ab Aca-
demiā exclusit. Qui medicorum in Societatem a-
nimus non disciplinæ, sed temporis tribuendus
est, quia tum Parisijs, ut dixi, ita euenit, ut plerique
eorum religione dubia essent. Ceterum Pa-
tres non minore cum approbatione publica per-
stiterunt in cœpto, quod nouarum controuer-

fiarum molem anno insequentem maximè cuncte
celebritate exciuit, ut eo annali, Deo beneuolan-
te, reddetur. Sub aurum Edmundus Haius
virtute, quam Religionis ætate maturior Parisios
nouum Collegij Rector aduenit in Pontij locum,
ut is ad forenses tricas, ac rei domesticæ procura-
tionem, ad quæ munera etiam plus facultatis ha-
bebat, expeditiore animo esset.

Germaniæ quoque inferioris provincia hæc
anno diuisa est in duas. Alteram Rheni nomine,
Treuirensis, Moguntinæ, Colonienſis amplexam
Collegia Antonius Vinckius administrare ius-
sus, Hermannus Tyrtæo in locum eius Collegio
Treuirensi præfecto. Alterâ cum veteri nomine
inferioris Germaniæ, cui Bouanum, Tornacum,
Cameracum relicta cum inchoatis Anruerpia &
Dionanti domicilijs, Euerardus Mercurianus
obtinnit. Dionantum oppidum est in Leodiensi
diocesi studio pietatis, quàm mentium magni-
tudine commendatus. Singulari enim pietate
ordines insistere omnes ab Euerardo, ut Magi-
stros de Societate concederet, quo longius ab
hæreticorum fraudibus tenerior abstineretur æ-
tas. Nec minore mox benignitate ijs, quos impe-
trant, opportuna ad humanos vsus de tenuita-
te sua suppeditant. Singulis autem diebus sub
vesperam cum Præceptores discipulorum agmen
in templum ad Calites nominatum quemque so-
lenni carmine inuocandos deducunt, conue-
niunt mira oppidani frequentia, miro sensu.
Henricus Somalius in idem ciuis Collegium,
seu stationem potius (nihil enim ratum Præpo-
situs Generalis habuit) initio rexit, inchoatam,
ut tam dubijs periculosisque temporibus, ubi-
cunque fas esset, obuiam hæreticorum cœptis
iretur. Louanij per hoc tempus ad salutem publi-
cam præcipua collatæ cura exercitantes animo-
rum meditationes. Ingens exercituum fuit nu-
merus, ingens profectus. Nicolaus Gaudanus,
alijque duo sacerdotes aliquot pædagogia ac-
commodatis exhortationibus, & explicatione
catechismi ita excoluere, ut longè alios (quod
Rectores, Prædesque eorum Collegiorum
professi sunt) cum ad studia literarum, tum ad
domesticam ac ciuilem quietem, tum demum ad
pietatis cultum adolèscētes reddiderint. At E-
leutherius Pontanus Cameracensis Collegij Re-
ctor nobile castrum, cui Cameracensium nomen
est, ieiunij magni tempore longè præclarior im-
mutauit. Id castrum Gallia finitimum ob fre-
quentia bella, & undique confluentes hæreticos
non contaminatum modò erroribus, sed effera-
tum etiam præter modum erat: adeo ut hæreti-
cis audacia numeroque pollentibus, nec qui Ca-
tholicorum supererant, prodere sese auderent,
neque Archiepiscopus eo sibi tutum fore acces-
sum putaret. Istamen pro ingenti studio sui ex-
plendi muneris, cum ei quoque sui oculis tam af-
fecto consulere gregi veller, Eleutherium misit,
qui feras prauasque hominum mentes Catholicæ
lenitate ac norma doctrinæ mitigaret ac regeret,
Pontanus in monasterio Benedictinorum diuer-
sant diuersoribus in primis suis, cum id sciret ad
plurimorum mox utilitates manaturus, & hospiti-
tij gratia postularer, laborum suorum dedicat
partem. Ut erant seruorum Dei bonæ mentes

92
Nona Pro-
vincia
Rhenana.

93
Dionantia.
seu domici-
lium.

94
Camerace-
nsium castrum
optime ex-
cultum.

ac studiose profectus, per exercitationem spiritus; per priuatos congressus, per homilias publicas longe plurimum ad sanctitatem processere. Itaque sub Pascha Iohanna vt spiritu mentis plane renouati nouo impetu perfectionis redintegrarent, cursum singuli apud Abbatem generatim confessione sanctam exuere. Porro Abbas hinc successu letus, vt auctoritate praeftabat, ita quid suarum partium esset, planius ab Eleuthero edoctus salubria monita accuratissime omnium in opus conuertit. Itaque & actione vita, & optimis institutis, & habendis in monachorum conuentu Dominico quoque die ingenti sermone sermonibus mittere simul suo cumulare defungebatur, simul efficiebat, vt floridus ille caelestis iuuentutis vigor in omne tempus vernaret. Nequaquam euentu dissimili cum populo actum est. Turbe, quibus dies ac noctes omnia miscebantur, sublata. Seditiosorum ita compressa insolentia, vt vix iam publico vterentur, & in conspectum reliquorum veniunt, qui intolerantissime modò se iactantes neminem vquam pacatum sinebant consistere. Amplius centum ad religionem renouati orthodoxam: veterum Catholicorum erectus animus: denique mitigata vulgò barbaries, ferique mores mansueti. Neque hac Cameracensi modò, sed in ceteris ecclesiis etiam pagis effecta, ex quibus cetera populorum maxima accutebant. Neque haereticos aequè aliud tenuit atque hic populorum sensus fauorque, nomen vbiq; Iesuitarum faustis vocibus praedicantium. Treuirs, Moguntiam & Coloniam pestilentia diuexauit, quatuorior, quam optabilior eorum Collegiorum Patribus operæ nauandæ materia, Treuirs, vbi vulgata contagio est, certatim Socii ad Rectore schedulas detulerunt, quibus alij adesse aegris, eorumque curare vlcera, atque expurgare sordes optabant, alij emendicæ inopibus victum, alij mortuos sepelire, alij denum animarum propria curationi dediti pijs eas hortatibus preparare, & mysteriorum opibus praeuincire. Quibus vsque eo feruentibus votis magna ex parte cum Receptor satisfecisset, Deus etiam mercede remuneratus est, quod Treuirsenses eximiam caritatem admirati non solum pluri aestimare Societatem ceperunt, sed multi etiam eam vehementer expectare. Ad vicinas quoque ciuitates proferendæ operæ, cum publicos studiorum labores pestilentia interrupisset, otium fuit. Franciscus Costerus Viridunum, quo Episcopus aduocabat, de Collegio instituendo acturus excurrit. Alij Francordiam, alij Spiram, & in oppida alia tanto cum bono incolarum digressi, vt non ex insalubri aduenire patria, sed salubritatem quocumque pergerent, secum viderentur afferre.

In Friuiam tentatus ingressus hoc anno est, & P. Andreas Boccatius inde oriundus, multa in ea expeditione perpeffus. Is anno superiore cum in ea prouincia fuisset domesticorum negotiorum causa, & necessitates populi perpexisset, rem ad Latinum nondum Tridento digressum detulit. P. Generalis iussit experiri, si quid posset adiuuati ferre, Patribus Colonienfibus reitotius inspicenda exequendaque cura commissa. Hi quoque An-

ream mittendum censuerunt. Quare sub initium anni huius per Senatus regij Praesidem Vigilium Zuichemum, & Ioachimum Hopperum legati concilij consiliacium Filios genere ambos, litteras primum à Gubernatore commendatitias ad Senatum Friuium, atroxque, cum ce nihil proficerent, à Bruxellensi curia regia Maiestatis nomine diploma, quo potestas ei ferebat, vbi vellent scholam aperire, & Magistratus iubeantur, opem ferre contra impediētes impetrat. Eoque munus docere in ciuitate Sneeana incipit. At haeretici criminantes hac via Hispanienfibus doctis fidei questionem, & (quemadmodum vocant) crudelitatem in Filium Iesuitas inuocant, Senatum perpulere, vt litteras regie curiae non admitteret, multamq; proponeret, qui eorum ad Magistri Andreæ scholam e suis quempiam mitteret, vel peregrinum, qui frequenter eam, recto exciperet. Quin etiam edicta res tendebat haeticorum instinctu animis populi ac Senatus exulceratis, vt editio timeri posset. Quia de causa Andreæ non suum, sed publicum formidanti periculum, re fortius tentata, quam licitè gesta noua querenda fuit sedes. In oppido tandem sex ab Colonia dictum itinere, cui nomen Illta, subitit. Ibi cum quinque Socijs inter summas arumnas aliquot annos in statione fuit.

In Hiberniam cum Richardo Creagh Archiepiscopo Armacano, cui erigendi Collegia, instituendi Academies, & quosuis Ecclesiasticos redituus, præterquam Episcoporum, ad hanc rem transferendi vnà cum Patre Dauide, qui adhuc multa ad iustitiam eius insule religionem faciebat, ferebatque, potestas a Sede Apostolica permilla fuerat, missi sunt Guilhelmus Good natione Anglus, & Edmundus Hibernus, qui Archiepiscopo & Dauidi leuamento essent. In Angliam quoque Thomas Chinge Anglus tranfite ex Inferiore Germania iussus, tum vt valetudinem reficeret, tum vt Catholicos eius regni clanculū solaretur & adiuuaret. Quod cū sedulo curat, simul è primarijs nō paucos ab haeticis deceptos per mouit, vt reconciliari per eum Ecclesiæ vellent: sed valetudine in deterius lapsa, anno proximo terrenam cum caelesti patria commutauit.

In prouincia Austria nonnulli motus fuere, quibus concessi calicis promulgatio, Ferdinandique mors Caesaris causam dedere. Dudum, vt superiore volumine dictum est, Ferdinandus à Concilio Tridenti coacto sacri vsum calicis permittendi postularat Germanis suis, quæ eam re propè conuicio & armis flagitabant. Haeticosque permultos erat spes eo impetrato cum Romana Ecclesia in gratiam redituros. Tridentini Patres integram rem Pontifici reseruauerunt. Pontifex tandem conditionibus, per quas beneficiū malone esset, appositis, Ferdinandi itemque Bauari Ducis ardentissimis votis annuit. Lanouis Prouincialis, antequam Latinum consulere, ab eoque edoceret, adduci non potuit, vt Pontificium diploma in suæ prouinciæ Collegis promulgari lineret. Haud ille quidem per contumaciam, sed per immodicam prudentiam, cum videret summi rem ponderis, eandemq; perplexam, ac difficultatibus plenam, haud magni detrimēti censebat exiguiam moram fore: longeque pre-

D d + ponde-

101
Mors Ferdinandi Caesaris.

ponderaturum emolumentum, quod consilium Lainij afferret, qui coram Pontificis & Cardinalium cognoscere mentem in dubiis posset: & particulatim præscribere quo ritu, qua cautione rem totam administrari oporteret. Aegre tamen id tulere quidam à Caesaris aula: fufusque est rumor Iesuitas ex vniuersa Germania amādandos. Qui rumor quanquā non nihil Lainij perlatis literis, quibus & promulgari posse concessum, & promulgandi modū docuerat, conqueuit: tamē Ferdinandi sine cū Maximilianus Imperio successisset, vehemēter increbuit. Decimo Kal. Sextiles cū diu agrotasset, diuinis mysterijs rite armatus Ferdināus vita defunctus est ita, vt optimum virum, & maximē pium Principē Quintiq; Caroli germanum decuit. Cū diligentia quadam eximia supremum sanctæ Vnctionis impendi sibi Sacramentum voluisset, postea Zittardo confessario suo imperauit, ne se iam iam futurum puluerem ampliū Imperatorem, sed vt Ferdinandum vocaret. Paruit Zittardus, qui insuper ferebat solitum eum prædicere die S. Iacobi Hispanorū patroni (quod euenit) sibi esse moriendum. Per multis vbiq; terrarum eius animam Societas profecuta sacrificijs ac precibus, tanquam Collegiorum trium parentis. Quanquam enim constabiliti nondum reditus erant, tamen optimus Princeps in primis Imperij vrbibus assignatis etiam commodis vectigalibus, Viennæ, Pragæ, Oeniponti Societate collocauerat: eamque semper apud Germanos externosque Dynastas insigni beneuolentia texerat & ornat. Sublato Ferdinando haud perinde Maximilianus faurus existimabatur. Quocirca qui id optabant, canebant passim Iesuitas ad vnum occisum iri. Sed, cuncta qui moderatur sapientissimē, Deus, nec causam nec familiam suam deseruit. Maximilianus sub hac initia, tamen non per benignum Societatis se præbuit, tamen hereticorum spes ac prædicationes longē fefellit: cæteris verò annis, vt suo demonstrabitur loco, etiam multa pro re Catholica, proque Societate fecit.

102
Labores in Vngaria.

Archiepiscopus Strigoniensis diocesanam Tirnauiz Synodum cogens cū videret sacerdotes, qui in montanis Vngariæ agunt, minimē adfuturos, quod neque annis superioribus aduenissent; Patrem Ioannem Zeidelium à Prouinciali impetrauit virum doctrina & eloquentia præstantem, quem ad eos pelliciedos mitteret. Profectus est ad septem coniuratas ciuitates Pater non sine grandi vitæ periculo: sed Deus tutum securumque præstitit. Effectus nec periculo, nec labori respondit. Magistratus enim nusquam ei concionē, agendiq; publicē facultatem dedere: ad priuata verò colloquia magis contumelias ingesturi, quā salutis audituri monita miserandi & sacrilegi sacerdotes veniebant. Sed nunquam quod pro Deo fit ac scribitur, omnino perit ac fruge caret: paxque in Christi nomine nunciata si non recipitur, ad nunciantem redit. In ipsa dein Synodo monitis, concionibus ac disputationibus nec effectu, nec plausu (quem quidem minime quærebat) Zeidelius caruit.

Pragæ seiuncta ab Collegio Nouitiorum extracta domus, cui Archidux Ferdinandus, quos

Cæsar eius pater assignauerat, à Maximiliano fratre prouentus obinuit. Negotij sat multum proximis annis fuerat, quod ad Tiocinium quidam admitti præter voluntatē parentum essent. Ille turbo fecit, vt aditus in Societatem quam antè perangustus, multo iam minù pate-ret. Sed Christus Iesus, qui mittere operarios in messem volebat suam, ita rerum seriem vertit, eumque iniecit multis amorem crucis, vt insignium ornamentorū adolescentes vel ab Lutheranis parentibus consensum ad Iesuitas transeūdi faciliē impetrarint: nonnullorum quoque amici & parentes ipsi precatores accesserint. ad impetrandam filijs Societatem. Cæterum prouincia quoque superioris Germaniæ aliquid turbarum perpessa est, vnde minù debuerat. Alter-nis quippe sibi vbiq; succedunt tempora, & mutua se vice confundunt, ne efferamur aut sol-uamur secundis, ne debilemur aut fatigemur aduersis: sed vtrobique diuinam nobis, quæ nos regat regatque, præsentem manum opremus.

Properitimum Augustæ vsque ad hunc diem tenuerant cursum Canisij ac Sociorum labores, nec vnquam nisi ab Catholicorū hostibus quidquam fuerat obiectum impeditenti. Hoc anno etiam, quos fauere in primis æquum erat, vt adhuc fecerant, callidissimus Satan opposuit. Canonico-rum in templo Canisij (vt sæpè scriptum est) ordinariū agebat concionatorem: in eodem ipse cum vno altero uel socio Penitentia & Eucharistiæ Sacramenta quamplurimis è prima fermē nobilitate ministrabat. Delectabant principio incrementa pietatis nobile illud Collegium; tamen vt in dies celebrari magis Patrum nomen ac frequentari sellas viderunt, vt in omni-ceteri diuersitas est sententiarum ac morum, versus quorundam fauor in dolorem; contumeliam suam interpretantur, quod Canonico-rum in templo Canonici hospites esse, alieni habitare, regnare ac gerere omnia videretur. Hoc re-per-to ac potius facto aditu homines pacis & pietatis inuidi, qui dudum occasione imminabant, grauibz calumnijs irritare Canonicos aduersus Canisium pergunt. Quas ille criminationes pro Dei maiore gloria, cū haud negligendas putasset, haud magno negotio repulit: non tamen id consecutus est, vt animi sedarentur, & turbæ conquiescerent. Dilingenti Collegij statum re-cognoscebat, cū litteras ab Canonicis non sane perhonorificas accipit, quibus petebant, vt Guilielmus Elderenus (acceptissimus is quam-plurimis Confessarius erat) Augustā concederet: Canisius obtineret quidem suggestum in templo ipsorum, sed confessiones non nisi quarum-dam fortē insignium nobilitate matronarum ex-ciperet: priuilegiarum Societatis vsu omnino abstineret. Hæc res vbi emanauit in vulgus, patritij fermē omnes Catholici, qui se Guilielmo multum, Canisio debere omnia existimabant, grauissimē indignitatem rei apud Cardinalem Augustanum exaggerant, & comprecantur, si-dem opesque potestatis suæ adhibere ne cun-ctetur. Cardinalis causam pro cætera sua & in suam Ecclesiam, & in nos pietate suscepit. Quin etiam Pius Pontifex rerum à Canisio superiori-bus annis Augustæ gestarum memor, audita earum

103
Præsentium Societatis petitorum serui.

104
Augustæ res turbula.

105

106
Redit quier.

earum fama turbatum, commendationem per litteras Apostolicas interposuit. Canonici consultatione habita de totius Collegij sententia Canisio conditiones eas tulere. Primum obtineret ipse concionem, verum ita, vt tum Societati id munus deponere, tum Canonicis in alium transferre, vbi commodum alterutris videretur, integrum esset. Deinde ipse ac Socij, praterquam in templo principe, vbi vellent, diuina mysteria suo arbitratu cuius impertirent. Postremo dissidij abolitio fieret: interque ipsos ac Societatem sincera pax, & Christiana caritas aleretur. Canisius, cui nihil magis, quam talium virorum, quos summe colebat, bona gratia pro Dei gloria optabile erat, cum ad has conditiones libentissime accessisset, Cardinalis ad concordiam stabilitatem scripto exceptas signo firmavit suo. Ex hac exercitatione prater patientie premium, id quoque Societas lucrificet, vt de templo ei proprio Augusti quarendo sermo agi sit ceptum. Adeo solenne Deo est facere cum tentatione prouentum, & machinamenta Satanae in ipsum met veterere. Interim in S. Catharinae sua Patres sacra tribunalia, diuinamque mensam proposuere. Verum ne ea quidem pacata, aut diutina fuit. Quippe alij quoque Ecclesiastici circumpositi eorum vicinitate egre ferebant: vitio fere vulgari mortali, qui malunt ad obtinendum statum industriam praeferre alienam, quam expedire suam, cum felix esse posset genus humanum, si quantum gliscit praeiorum certamen, tantum & laborum vigeret.

107
Dilingana Academia Societati traditur.

Dilinga Orho Cardinalis Augustanus, qui anno priore partem excitata ab se Academia Societati tradiderat, perpetuitati eius commoditati, ue consultius, totam decimo sexto Kalendas Septembris quam optimo iure habendam transmisit, cum iam sat ingens bonorum Magistrorum numerus, & Henricus Dionysius eo Receptor accessisset. Nulla superlatiois formula exprimi abunde potest. Principis eius erga hunc eorum benignitas. Mense Iunio ex Hispanica & Austriaca profectio (Maximiliani filios in Hispaniam deduxerat) Dilingam rediens, cum a cuncta ciuitate pompa magnifica, & gratulatione letissima exciperetur, vbi Sociorum globum, qui pariter certo loco venientem venerari constituerant, vidit, ad eos se totum illico vertit: ibidemque fratrum nomine amantissime compellatis manus ex osculandas, spectante interim ac mirante plurimum nobilitate praeiuit: deinde Collegium visens non solum familiariter conuiuium se dedit, verum etiam cuncta singularem cubacula circumiens diligenter spectauit, num satis haberent comode, multique repertis haud qualia pius patronus optasset, extructurum se nouum Collegium vltro est professus. Demum eo, quo dixi, Augusti die magna cerimonia totam Academiam Societati permisit. Post Sacram solenne in gymnasii templo factum, cum Ecclesiarum Praepositi ac virorum nobilissimus quisque vna cum academicis, & familiaribus Cardinalis adessent, ipsemet Cardinalis graui oratione causas explicauit, quibus permotus Roma Socios euocasset, ac potestatem eis Academiae regendae omnem permitteret. Itaque secretarius tabulas rite

confectas recitat, quibus cum laudatione instituti Societatis, translatum in eam Academiae ius explicabatur. Tum Cardinalis è sella Episcopi surgens hymnum solennem ad inuocandam sancti Spiritus opem exorditur, quem phonsci modulatis vocibus prosequuntur. Inde orator è Societate in suggestum euadit, & orationem in Cornelij Harlemij decessentis Rectoris laudem habet, simul eius decora, & quidem vera persequens (quandoquidem annos fere quatuordecim ei muneri cum egregia fide & cura praefuerat) simul ei nomine academicorum omnium gratias agens. Secundum eam orationem Rector ipse Harleuius assurgit: Cardinalique gratijs actis, quod missione tandem bona se dignaretur, facultatemque praeberet viuendi sibi, discipulorum iuuentutem plurimum adhortatur, vt aduersus successores Patres obseruantiam debitam praestent: deinde propius ad Cardinalem accedit, insignia Rectoris exuit: vnaque cum sceptris, signis & clauibus reddit. Cardinalis vbi ea accepit, continuo ipsum in laborum anteaكتورum premium Apostolici Protonotarij dignitate & ornamentis donat. Professores è Societate cuncti ordine condebant, primoque loco Canisius. Ad eos Cardinalis post dimissum Protonotarium, oratione conueria Academiam tradit, impenesque eam ac nominatim munus Rectoris commendat. Canisius ad ea respondit, eam se rem atque procuracionem pro potestate, qua praeditus esset, loco ac vice Praepositi Generalis Iacobi Lainij excipere, & Rectorem Henricum Dionysium nominare: quem protinus productum in medium insignibus Rectoris induit, cum admonitione, demandatam vt sibi prouinciam rite ac sedulo administret. Probauit lectionem Cardinalis, & lecta ac benigna fronte Patrem Henricum exceptum gratulatione publica in sedem Rectoris perducit iuber. Inde nouus Rector appositè verba fecit, Cardinali ac ceteris fidem suam, & studium, & operam modesta cum fiducia promittens: orationem eam plausus ac suauis mulicorum concentus, Te Deum alternis concinentium choris excepit. Cantus vbi siluit, solenniter Cardinalis cum bona eorum omnem oris ac manus precatione dimisit. Cohonestant ad id loci Academiae huius exordia grauissimi virtute viri, sapientiaque praestantes Doctores, Petrus in primis Sotus Predicatorum ex Ordine, cuius opere, consilio, auctoritati prima debent fundamenta operis & incrementa vique eo Cardinalis profitebatur, vt aliter neuiquam processurum in eum locum fuerit: tum Martinus Olaius noster: ad haec Doctores Louanienfes Martinus Richomius, & Guilielmus Damasus Lindanus, ille postea Iprensis, hic Ruremundensis Episcopus. Nec postea siue cognitione rerum sanctissimarum, siue actione minus clari habuere è nostra Sodalitate Patres. Denique vt nouum semper Cardinalis è suo facto finctum voluptatis cepit, ita nunquam destitit Academiae atque Collegium ornamentis nouis profacultatibus augere. In Baunariam internotem excursus: & summis laboribus pretium animarum haud impar relatum. Erat quidem eius ora populus simplex, suaque natura innocens, sed circum-

109

110
*Dilingana Academia prima decem.*111
Excursus in Baunariam inferiorem.

112

circumvallantibus undique hæreticis, cum Pastores vel nulli, vel parum validi instructique defenderent, paulatim degenerabat in hæresim. Dux Albertus pro nobili suo pietatis studio tantæ calamitati remedium, quod adhuc nequiverat, allatus, ad Societatem, cuius opera nunquam eius sefellera vota, confugit. lecta sunt duo paria sacerdotum; sed vnius maxime industria memoranda est Georgij Schorichij, eiusque comitis. Namque par alterum inuolutio breui domum reduxit. Discedentibus Dux ad Præfectos ac Magistratus commendatitias litteras dedit, & summam non rusticos modò, sed etiam Ecclesias (quantum ei per sacros Antistites, & sacra licebat iura) monasteria, ludos litterarum visendi, & quacunq; visum esset ratione corrigendi potestatem adiecit. Invenire Christi vineam miserè denatam, horrendas ubique enatas adultasque silvas, omnia venenatis colubris, rapacibus lupis, & omni bestiarum dirarum genere plena, inter se quoque rabidis lacerantium moribus, nec nisi contra Romanum Pontificem, immanitate impetuq; concordium. Infamis Lutherus pro Sancto, Missa pro idololatria, Papa pro Antichristo habebatur. Non teruit hæc rerum facies gentios Dei colonos; sed indignitas rerum, & populorum calamitas oculis subiecta acius ad culturam & conarum accendit. Præcepta, quæ à Canisio acceperant, & quæ P. Petrus Faber epistola de via cum hæreticis agendi comprehenderat, diligenter seruantes, opus aggressi; comitate in primis, abstinentia, rectis vitæ totius exemplis auctoritatem diuino verbo parantes; minas interdum, & permissam à Duce potestatem, ubi mitiora non procederent, in loco adhibentes, celesti (quod primum & summum est) agricultura incrementum dante, admirabilem rerum conversionem fecere. Placata rusticorum mentes olim grauissimè ab Catholico suo Principe dissidentium. Amplius tria millia ad Catholici ritus communionem adducti. Obstinatiores è Bauaria eiectionis: quorum multi deinde polliciti se in officio futuros, reditum impetrarunt. Maximi fuit momenti eiectionis pessimi corruptoris, qui Ortembergum ad omnem Bauriam à Bipontino Duce Volfango deprauandam missus immanes edebat clades animarum. Sacerdotum deplorandam reperere insecitiam, & fœdissimos mores. Horum qui sanabiles erant, medicinxque patientes curarunt, ereptis hæreticorum libris, edoctos præbendorum Sacramentorum ritus, & fallaciarum refutationem; per quas illusores hæretici rusticorum simplicitati fucum fecerant. De cæteris Dux Albertus & Episcopus Patauiensis admoniti, qui de substituendis melioribus statim agitare cœperunt. Sex menses ac dimidium saluberrima hæc peregrinatio tenuit.

114

Polonia regnum Societati aperi-
tur.

Hoc item anno Poloniæ regnum Societati ceptum est aperiri. Cardinalis Holius Tridento in diocesim suam Varmiensem reuersus locupletissimos quosque, ac Senatores ante alios rerum nouarum cupidos deprehendit, contraq; religionem Catholicam multa apertè, multa occultè molientes. Quare, quod diu cogitauerat, minime prolatum ratus, aduocare præsidium ex hac cohorte

statim decreuit. Nec Lainius, quamquam nihil ferè prouisum, & difficillima ad iter tempestas erat, tamen populorum miseris stimulantibus quidquid interponendum cunctationis putauit. Sedes ab Cardinali destituta Collegio Bransbergæ est. Vrbs ea Prusliæ modica, verum nec ignobilis, nec inelegans, & cælo salubri prope Fraumburgum, seu Varmiam, ubi sedem Episcopus & Collegiũ Canonicorũ habent. Assignatum pro domicilio cœnobii iam vacuũ, quod Franciscanorum Conuentualiũ fuerat. Nonnullos Roma colonos Lainius milit: alios vna cum Christophoro Strombelio, qui cunctis præciseret, ex inferiore Germania ire iussit. His iter longè asperum & ærumosissimum fuit. Pestilentia lues per omnes ferè prouincias, per quas gradiebatur, sauebat. Qua de causa, cum neque in pagos, neque in vrbes, neque in diuersoria recipere, pernoctare sub dio, vel totas continuare iter noctes, ne gelu obtorpescerent, cogebantur. Nec erat, qui vel piè largi vellet, vel pretio vendere depellendæ necessitati vitia. Heilsbergam ad Cardinalem sub Nouembris initia peruenire: qui cum eorum constantiam, tum viam sospitem admiratus, vterat bonus rerum talium existimator, simplicitati fratrum, virtuti obedientia, ac diuinæ gloriæ zelo accepta talia referebat, nec ante initium insequentem annum ab se Bransbergam dimisit. Ingens hæreticis Iesuitarum nomen terrorem incussit. fuisse dicuntur, qui ædes amplas funditus dituerint, nequando in eorum habitationem cederent. Crediderim famam vero aliquid adieçisse, haud tamen ex modico natam. Nihil minore, quàm Cardinalis Hosius studio Franciscus Commendonus Apostolicus ad Regem & Episcopos Poloniæ Nuncius curabat, vt in nobile illud regnum multa eius generis præsidia inducerentur. Is comitem legationis suæ Balchazarem Hostonium è Societate circumduxit, vt eius opera, & ad cætera sui muneris, & potissimum ad fundationem Collegiorum vteretur. Et quidem ita hinc apud Ploccensem Episcopum, hinc apud Lainium instiruit, vt ille Collegium Pultouia statueret decerneret, hic incolas se missurum anno insequentem reciperet. Itaque & Pultouienfis Collegij origo ab hoc anno censeri potest.

115

In Hispania status in communi Societatis nec sine progressu fuit. In Præsulibus è Concilio reuersis quidam vulgarunt Patres in eo nostros nequaquam concitate de se expectationi respondisse; verum ita Pontificis amplexos causam, vt viderentur mercede conducti, perque eos stetit, quo minus illa capita duo de iurisdictione, deque sede Episcoporum, atque alia ad reformationem Romanæ curiæ spectantia decretis sanctæ Synodi sancirentur. Quæ fama cum apud Principes non parũ obfutura videretur, tamè per se partim paulatim refrigescitibus dissentientium studiis, ubi iam frustra erat contra tendere, partim nuncijs Roma perlatis euersa est. Nam ubi est cognitum alieniorè ex occasione, quam retuli, animum Pontificis ab Societate post Patrum è Concilio reditum, facile intellectum est non fuisse Tridenti mercede conductos, quibus ea tum merces Romæ perfoluebatur. docente

116

Ret. Hysp.

117
Quia gelu
in promul-
gatione C3.
cily.

hinc etiam Patres Deo quam sincerè eius dumtaxat gratia feruendum ubique sit. Quin etiam qua in vrbe Societas esset, nullus propemodum tota Hispania Antistitum fuit, quin ad Concilij & promulgationem, & vsum introducendum, vocem eius & industriam adhiberet. Itaque de præsencia sancti Spiritus, qua legitimis Concilijs adest, ac proinde quantum ijs auctoritatis, quantum venerationis & obedientiae debeatur, quas commoditates afferant; denique quantum his periculosis perditisque temporibus Ecclesiae suae Deus per hoc auxilium beneficij daret, perdoctè perque salubres disputationes ad populos habitare. Vtque nihilo magnificentiora essent dicta quam facta, quæ res inter Religiosos nouandæ erant (quanquam ob exceptionem nominatim Societatis additam dubitari poterat ecqua res eam teneret) tamen Socij non modò fideliter obtemperarunt, sed etiam tum concionatoribus, & confessorijs Episcoporum iudicio sistendis, tum concionibus in templis Collegiorum intermittendis, vt Ordinibus ceteris exempli luce præirent, sedulò contenderunt, magna Antistiti approbatione; qui nullius ferè eorum explorandam facultatem putarunt, tota re domesticorum Præsidum fidei curæque permissa. Nec minor in Parochiis comperta benignitas in auxilio Patrum vtendo. Vallisoletum quidem cum Vicarius Episcopi discesset vtriusque vsquam alibi præterquam in paræcijs conciones haberi, aduocati sunt à Collegio Patres, qui diebus Dominicis verba facerent ad paræcias septem S. Michaelis, S. Iacobi, S. Martini, S. Iuliani, S. Saluatoris, ad eam, quam Antiquam vocant, ad sancti Nicolai. Quibus locis eodem tempore Euangelicæ tubæ concionum frequentissimum perfonabant aures. A meridie autem præter concionem, quam (eo enim tempore licebat) in Collegio P. Petrus Martinius, postea Martyr, habebat, vnus & viginti per paræcias spargebantur, partim sacerdotes, partim laici ad puertilem catechismum, vt non possent sine ingenti gaudio agmina tot innocentium laudibus diuinis operatorum pervicos cerni. Conscientium quoque frequentiam Concilij promulgatio auxit, eò maxime, quod veterum confessoriorum haud paucis, dum perentatur facultas, sublata potestas est.

119
Madridani
Collegij pro-
fessum.

In Toletana provincia Madridani domicilij laxatæ non nihil angustia; ac templum, quo Societas adhuc in ea vrbe caruerat, extrui cœptum. Anno M. D. LXI. transfulerat Tolero Madridum regiam Philippus. Ex eo tempore non cum ciuibz modò, verum etiam cum multis Procerum ac Dynastarum egregiè operam collocauerant Patres. Micabat inter omnes splendidus iuniorum manipulus ex primo flore nobilitatis. Qui diligenter exculti, dum ætas virtutem ornat, vtramque commendant natales & opes, rarum præbebant cum populo vniuerso exemplum insigni compositione morum, & luce modestiæ; tū verò celestium oculis spectaculum, siue cum intra aurata conclavia lectis instructa mollissimis, stragulisque conuestita pretiosis, in silentio noctis pro meriti sopore multas humi abiecti horas in sacris precibus ac rerum diuinarum agitatione ducebant; siue cum delicato ac prædiuite cultu

hispida tegebant cilicia nudo applicita corpori, vt splendor ac mollitudo serici non iactationis materia, atque luxuria pompa esset, sed modestiæ munimen, tegumentum rigoris. Hic igitur nobilis, aliisque latè per populum manans profectus, cum ante oculos omnium versaretur, pij opulentij; viri ad domesticas Patrum angustias & templum ijs ædificandum vltro stipem contulere. Præcipuè memorandi fuere Innicus Fernandus Velascus Comestabilis Castellæ, qui pietatem aduersus Societatem ex lectissima femina Ioanna Hencicia parente sua hauerat, & Alfonso Mendoza Comes Gomeræ perspectæ virtutis Dynasta, qui sua omnia manibus pauperum perstudiosè trans mittebat in cælum. Is quam celerimè ad culmen perducere templum cupiens singulis diebus sub vesperam ædificium inuisens cunctis operis de suo mercedem diurnam solvebat. Toleri quoque inchoatum hoc anno templum. At in Castellæ prouincia templum Palentini Collegij solenni cerimonia dedicatum.

Methymna publicata primū Philosophiæ doctrina ciuitatē omnē exhilarauit. Cæterū longè exhilarauit magis pulcherrimus pudicitia; quasi triumphus. Præerat Collegio Hieronymus Ruiz Portillus, is, qui postea in Peruiam Societatem primus inuexit: idemq; diuini verbi faces sacris è tribunalibus (ad alia enim atque alia vocabatur) vibrabat. Erat Methymna femina haud obseuri generis, fama æquè magna ac mala, non ciuibz modò, sed & exteris longissimè nota. Domus eius receptaculum omnium & officina flagitiorum & flagitiorum erat. Alea ibi, popina, & omnis forma nequitia; ea licentia, vt nihil vspiam visum tale, aut memoriæ proditum vulgus putaret. Pestem amoliri atque infamiam tantam cum propinqua pollicitationibus, quæ minis, tum sacri homines nitebantur legatione pro Deo fungentes. Verum (quæ vis ferinarum est illecebrarum) hebetauerant sordidissima probra corruptam mentem, & prorsus obstupescerant, vt incassum salutaria verba pulsarent aures, nec adduci misera posset, vt templo se committeret, rei que diuinæ aut sacræ concioni præiens adesset: quin adeò in urbem iam regiam transferre illam turpitudinum palæstram meditaretur. Ad extremū cum ancillæ victa flagitatu semel ad concionem Rectoris induxisset animū ire, templum eo vestimentorum luxu, eaque intemperantiæ pompa intrauit, vt bonorum omnium oculos vulneraret. Verum enim vero clementissimus gentis humanæ Saluator ita infelicem animam miseratus est, vt vix dum cœpto sermone ferreum cor emolleceret. Singula verba nihil tale agentis oratoris velut tela in se vnam directa excipiebat. Nimirum per os famuli sui dirigebat ea dux ille, cuius est sermo viuus & efficax, & penetrabilior omni gladio accipiti, & pertingens vsque ad diuisionē animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum. Tum magis ac magis tenebricosa in pectore diuino inclarescente lumine; pudere suimet, velare faciem, furtim illacrymari, consilia noua fouere. Concione dimissa ubi domū ita æstuans rediit, moræ & quietis impatiens, cibi perosa conscia; proborum tecta, & quasi exprobrantium parietum conspectum non ferens,

120
Templa
quadam
pena.

121
Insignis est
uersio famo-
la femina.

122

123 ferens, in Collegij templum festinat. Ibi diu tacita ac meditabunda, quoad vespertina concio peracta est, cum sedisset, prope surgens, nemine consulto mortalium, ad Conuerſarium cœnobium aduolat, largoque cum fletu testans ad se se nunquam inde pedem elaturam, impetrato aditu, sæculi retinaculis, quæ operosum aliqui fuisset soluere, vno ictu scilicet, vna cum formula, quæ ad templum deduxerat, admirante ac Deum laudante vrbe sanctitati totam sese deuouit. Mox idem secuta iter nobilissimi parentis filia, perinde perditæ mulier: nec multò post ad S. Laurentij, vnde non procul lupanar aberat, Rectore eodem verba faciente, ex nouem lupis, quas viri graues auditum adduxerant, in humanam faciem reuocatæ sex, quibus septima statim accessit. quæ surda concionantis vocibus comes in templum Collegij vni sodalium suarum profecta rogante Rectore, vt saltem coram diuinissimo Sacramento Dominicam orationem, & salutationem Angelicam quinque pronunciarer, simulatque id fecit, erumpente fletu, vitæ sanctioris & ipsa formam suscepit. Quibus omnibus Christiana sanè liberalitate obtemperaret, pietas, vnde castimoniam toleraret, prospexit: sapienterque illud curatum, vt implicitis earum consuetudine viris tempestiuè remedium quaereretur, vel mutare solum, si mores nollent, adigerentur. Ita pestilens ciuitatis propè exhausta sentina.

124
Vis diuinum precii.

125
Ioannis Ramirij res memorabiles Salmanticæ.

126
Franciscus Suarius in Societate receptus & Bartholomæus Petrius.

Haud minora Salmanticæ Ioannes Ramirius concionibus, & doctrinæ Christianæ explicatione ante postque meridiem per quadragenariæ seueritatis, & alia tempora diuinæ gratiæ miracula edidit. Venerat eò ab Cæsaraugusta subiuuitus, quòd ibi tum miro ipse audiretur successu, tum nullum relinqueret clarioris famæ Euangelistam, cum tamen aliquot Salmanticam sanè egregij, totiusque Hispaniæ facile principes perdocerent. Verebatur etiam ne ciuitatis adeò doctrina florentis, & subtilissimis assuetæ disputationibus aures simplicitatem eloquentiæ popularis, quæ vi maximè animi motuque valet, qualem ipse eloquentiam putabat suam, prope modum fastidirent. Itaque parum aberat, quin prudentiam in eare Superiorum desideraret, qui huc se inde ab certis lucris ad incerta transulissent. Verum adeò & expectationem eius & vota superauit euentus, vt obedientiæ efficacitatē agnosceret: disceretque experimento nullam esse frequentandæ concionis aptiorem viam, quam rectam concionandi rationem, id est, quæ ad auditorum accommodata profectum pietate dicentis acuitur. Vt qui via alia gradiuntur, intelligere possint bis sese peccare, quòd non modò quam vnā sequi deberent auditorum utilitatem, non assequantur, sed ne id quidem obtineant, quod veniantur, vt solidè ac verè placeant. Feracitatem Ramirij concionum illa argumenta probant. Ducenti per quadragenarium ieiunium Apostolica eius voce permoti, academici plerique auditores, Religiosorum secessibus adiungere, nec pauci, nec vulgaris indolis Societati nostræ: in quibus & Franciscus Suarius: cuius tam multa & præclara extant humanæ diuinæque sapientiæ monumenta; & Bartholomæus Petrius de Nüeros, qui, cum primum hæc conderentur,

Preposito Generali Claudio Aquauing Assistentis erat. Is, cum domestici moram facerent, eamque ob rem extra limen ferre pedem non sinerent, diu pueriliter in aula lusit, missa consultò per fenestram pila, quasi ad eam recipendam exire permittis, ita, vt erat, sine pallio adolescens nobilis ad Collegium magno animo, & pietatis ferore aufugit: vixque se intra fores penetrauerat, cum frater maior, & alij insequentes superuenere, incallum defagitati. Velut stadio victor, Christi cursor iam inieciſset brauium dexteram, quamuis potestas abeundi fieret, nequaquam sustinuit domo Dei extrudi, tamque gloriosa victoria, & tam fecundis nouorum decorum præmijs fraudari. Præter hunc in longum pertinentem Ramirianæ vocis fructum, & suas olim nouas ediorum fruges, eam præſens utilitas in omni genere pietatis extabat. De viris linguæ, deque recta Dei orandi ratione cum diu populum instituiſset, exëplo S. Ioannis Chrysostomi, qui rem eandem quoad persuasiſset, vrgere concionibus nouis haud desinebat; non vnus Salmanticensibus, verum etiam longè postis profuit: ad quos reuerſi academici concionatorum obibat munus. Diebus festis atque Dominicis ea circa sacra tribunalia, mensamque diuinam cernebantur examina rationalium apum, vt perpetui Iobelai tempus repræſentaret. Sæpè mille plus solito in vno Societatis templo caelestes libabant dapes. Nec tanto ex planſu, qui solidus è renouata vrbis rotius exiſtebat facie, quidquam sibi Apostolicus orator sumens, ad omne genus hominum operam alacriter proferebat: nec ad tenera puerorum ingenia grauabatur descendere, vt in puro illo paratoque solo prima omnium semina pietatis iaceret. Iſque, quantum comperit, primus in Hispania in breues interrogationes ac minuta responsa concidit distinctisque institutionis Christianæ capita ad huius ætatis ac rudis vsum. Præterea Rectoris & Cancellarij voluntate in vnum congregatos Academiae auditores sæpè edocuit, quæ Christianum decerent bonarum litterarum studioſum; qua modestia inter se, qua erga Doctores obseruantia, qua in Deum pietate esse deberent. Quibus hortamentis mirè cuncta pacata ciuitas, sublati, quæ interdum noctuque grassabantur, turbis. Adeoque scholasticorum ceperat animos diuini verbi sitis, vt codicillis oblatis instaret à Preceptoribus, cum Doctor Ramirius esset verba facturum, vt omiſſis paulisper scholis audiendi verè sapienciæ doctore spatiū darent. Quibus fermè Doctores cum respondiſſent, quandoquidem suos auditores Ramirius ita sibi deditos haberet, se quoque velle sub eius disciplina versari, adiungebant se comites: vnde fiebat vt nobilis Magistrorum ferè omnium ac litteratorum corona ab sacro dicentis ore penderet. Sed operæ pretium est referre, quæ tanto rei Christianæ bono transfigurans se in Angelum lucis tenebrarum pater insidias molitus sit. Quòd haud dum inter Professoſ adnumeraretur (& causa dilationis vnica erat, quòd is vltra modum seuerè cultum muliebrem, & alia quædam è suggestu inceſſeret) cepit bonus Ramirius eam rem agrius ferre: dumque in cautiùs agnitudinem fouet, eò paulatim prolabitur, vt ab Societate ad Car-

127

128

Ramirij præclara de se ipſo vitiaria.

Carthusienſes adijceret animum. Nutabat, an-
gebat, propè à tranſitione aberat, cum famu-
lo ſuo miſericors Deus in tempore opem tulit.
Adſuit repente inſolita lux, quæ ſibi ipſum ante
oculos ſtatuit. Qui vbi ſerantiam in prærupto
ac præcipiti vidit loco, velut ex altiffimo exper-
rectus ſomno, horrore perſuſus, reputare hæc
fermè ſecum cepit. Proh miſerum, vbi es? vigi-
laſ ne? Es ne tui compos? Tu quidem, quantum
in te eſt, Dei conſilia peruerſiſti; vocationis gra-
tiam proculcaſti, S. Spiritu abieciſti. Tu auſus es
cogitare complexione eam perfectarum virtutum,
quæ Societatis Profeſſis ineſſe debet, eſſe in te?
Ergo, quid tibi propriè, quid Societati publicè
expediat tu miſer vel curas ſtudioſius, quam Præ-
poſiti, vel acutiùs vides? audeſq; tor ſanctiſſimo-
rum virorum ac prudentiſſimorum, qui hanc Soci-
etatem fundarunt, & vſque adhuc exere, iudicio
præferre tuum, in cauſa tua? Tu ſcilicet profeſſio-
ne es dignus, qui eam ambis; qui humiliu præmia
ſuperbè appetis; tamque turpiter tibi ſinis illud.
Nam quid eſt quod emittenda profeſſione petis?
Vota, quæ Religioſum efficiunt virum; quæ totu
hominè Deo dedicant obligantque, tria emiſiſti:
Religioſus planè conditione es (vtinam vita ſis!)
materiam exercendæ virtutis ampliſſimam habes,
adiumeta præſto ſunt omnia, per quæ fieri vel ſan-
ctiſſimus poſſis. Quid eſt, quod profeſſione pe-
tis? O indignitatè, ô probrum! Neſcio quid plus
auctoritatis, quod videtur in ordine illo ineſſe,
perſtringit miſero oculos. Non ſanctitas, ſed ſæ-
diſſima leuitas & ambitio iſta eſt. In ſchola mo-
deſtiæ cõtumaciã didiciſti. Quod redactus infelix
ſum? qui ſæculum, vt impropriu crucis Domini
mei portarem, reliqui, iam Religionem propè de-
ſerui euocante ſuperbia. Hicne meus eſt ſen-
ſus ille priſtinus, cum poſtremum haberi me om-
nium; cum deſpici abijeique & proculcari ab
omnibus, vt Domini mei dignarer inſignibus,
erat in votis? Hæc ſolida Religioſi hominis, hæc
profeſſio eſt velle ignorari, pro nihilo duci, tam-
quam purgamentum & quiſquilias ſub morta-
lium cunctorum pedes ſubijci. Quantum, ô bo-
ne Jeſu, quantum intereſt inter te, & me! Tu in
cauſa capitali & infami poſthaberi te auctorem
vitæ latroni & homicidæ non indignu maiesta-
te putaſti tua. Ego domi tuæ, atque adeo iam te-
cum in cruce confixus inanes gloriolæ vmbraſ
ſector. Quid potro? Vnus ne ego hoc in Ordine
ſum, qui ſolennia haud dum emiſerim vota? Frã-
ciſcus Villanoua nunquam ſe ijs dignum puta-
uit, quamuis ab Ignatio cenſeretur; reſtititque
propè cogenti. Antonius Madridius num ideo
minus iucundè ſancteq; eſt mortuus, quod non
dum erat profeſſus? Quam multos tu noſti ætate
ac virtute magis te idoneos, qui non modo non
ambiunt, ſed etiam tanquam virtute ſua cellio-
rem gradum reſugiunt: At tu veſane tantum non
æterno ſilentio, æternaque ſolitudine ac cætera
aſperitate, quæ ſolum Deo placendi, ſeruandæ
que animæ gratia bene ſuſcipitur, damnaſti te,
Satanæ vt placeres; eumque imitari, propterea
te præcipitans, quod non ſupra tua merita æſti-
mareris; quod non melioribus te anteferreris.
Diſce obedire mancipium nequam: diſce iugum
pati, terra & cinis, Religioſe ſimulador, bonus

Hiſt. Societ. Jeſu Tom. 2.

populo ſuaſor, tui deceptor & euerſor. Non ne
noſti, & prædicas optimu eſſe gratia ſtabilitate cor?
Quid ergo adeo leuiter circumageris? Crucè in-
ſcèdiſti, noli deſcendere. Vero Dei ſeruo, & Chri-
ſti imitatori tibi optimu eſt, vbi minimu eſt. Huc à
Deo vocatus es, hic moriendū eſt tibi. Num cer-
tiora diuinæ vocationis habere argumeta potes?
Hic, quibus infueueras, querendatum Deo ani-
marum, quæque ſemper antè tractaueras, tractas
munera. Hunc tibi locu, vt maximè tuo ingenio
doniſq; à Deo in te collatis aptum atque accom-
modatū maximu ille Dei præco & amicus Ma-
giſter tuus Auila assignauit. Multos ad te audien-
dum diuina bonitas vocat; vociſque tuæ miniſte-
rio ad multorum ſalutem vtitur. Que te ergo tan-
ta cepit vecordia, vt putaueris vel ad punctum
temporis quietum tibi ac tranquillum vſquam
alibi futurum animum reclamante conſcientia,
Deo pœnas deſoſſi talenti exigente, cognitiſ ſerò
diaboli ſuperbiæque tuæ ludibrijs? Quid exci-
dit ne eſſe te mortalem? Infixum iugulo gladium
geris: iam iam diuinu te manet tribunal, vbi res
ex vero penditur, & nugas agis: Cras moriere,
fortè hodie, quid tum proderit profeſſio, ſi ca-
rueris virtutibus Profeſſorum? Has ſi habueris,
illa quid oberit caruiſſe? Eheu miſer, cheu obli-
tus primu vocationis tuę propoſitum, oblitus
Societatem Jeſu, oblitus te Chriſtianum, atque
adeo hominem eſſe. Contumax, inquietus, cen-
ſor contemptorque eorum, quos loco habere
Dei debes, corruptor Religioſæ diſciplinæ, per-
turbator pacis domeſticæ, cæcus, nudus, grauis
tibi met aliſque, tepidus iam iam euomendus, &
forſitan ab facie Dei iam proiectus. Talia Rami-
rius, atque huiusmodi multa dum ad prælaram
è celo faciem attentè animo verſat, tantus ex me-
ditatione ignis exarſit, vt magno liberalique pe-
ctore duo ſanctè vouerit. Primum, ſe nunquam
primam ſuam vocationem, quam ad maiorem
Dei gloriam pertinere intelligebat, deſerturum.
Deinde nunquam poſtulaturn, vt inter Pro-
feſſos adſcriberetur. Ex qua nobili victoriam
mira ad obediendum alacritas ſubijt, tum etiam
vnâ cum beatiffima pace conſcientiæ nouus ar-
dor ad redemptas Chriſti ſanguine iuuandas pro-
virilianimas, vſque & efficacia ſolita maior ac-
cedere viſa eſt. Itaque ciues pariter Salmantice-
ſes, & ſtudioſos litterarum aduenas, quocunq;
pietatis ferebat imperus, facillimè adducebat,
tanto tractabilem magis ei populum reddente
Deo, quanto ſe Moderatoribus ſuis obſequen-
torem ipſe præbebat.

At non idem animi conſtantiãq; Ioanni Ver-
dolaio fuit. Hunc olim rem animarū per Atago-
niæ, Valentiaq; & Catalauniæ regna nauiter cur-
rantè, tantaq; tum ab ſacra ſacundia ac doctrina,
tum à pietate ac magiſtratibus geſtis auctoritate,
vt parem ei vix vllum homines eius ætatis recor-
darentur, inuitauerat B.P. Ignatius ad ineundam
ſecum Societate, datis ea de re litteris. Quas ille
litteras cum letiſſimus accepiſſet, ac veneratione
ſumma aſſeruaret; non tamen de Societate quid-
quam expediit, antequam B. Ignatio aliſq; velut
columnis ſubductis, vt collapſura propè ipſa vi-
deretur, tanquã diuina manu, vt interim auctori-
tate ſua fulciret adminiculi inſtar admotus eſt.

E 5

Quippe

Fruſtus
obedienciæ.132
Verdolaius
ſi Carthusi-
anus.

133

134.
Quies non
alibi quam
in suo cuius
animo qua-
renda.

135

In difficul-
tatibus
quid agen-
dum.

136

Simplicitas
obedientia
mirum do-
gumentum.

Quippe adeo factum mirati sunt populi, eaque Societati commendatio accessione eius accessit, ut passim voces audirentur, oportere aliquid sane Verdolaui in eo certo vidisse, in quem tanta prudentia, tantaque sanctimonia vir se suamque ætatem ultimam commisisset. Ille quidem profitebatur tum demum locum se inuenisse aptum sibi, planeque ex animi sui sententia. Ac, tamen ad labores non parum addiderat, tamen beneficium hoc veluti in exactorum laborum nonnullam mercedem à Deo sibi traditum prædicabat. Ceterum ætate iam deuexa, cum scrupulis agitari cepisset, atque obrepente laborum rædio occupata hac vita distrahi sibi curas quereretur, ne quanta tranquillitate cupiebat in vnius summi boni contemplatione fixas haberet; ad hæc ab gerenda Sociorum præfectura, discursandoque euangelizandi causa abhorreret, nostros homines meritorij equis, quibus sine vlla requiete huc illucque cursandum est, comparans; his tentationibus paulatim adductus est, ut quietem alibi maiorem, quam ubi primò immobiles repererat, quaesiturus, ad Carthusiam, quam Scala Dei, in Catalaunia vocant, migraret. Verum quod ijs euenit, qui, ut ait sanctus Basilus, præ insolentia nauigandi cum in magna naui nauis conflictantur, magnitudini id nauigij tribuunt, transgressique in lembum, nihilo nausent minus, quia secum transferunt in stomacho bilem eius mali causam: id Monacho quoque Verdolaio vsu venit. Interrogatus deinde ut abundaret otio ad rerum contemplationem superarum, cum gemitu respondit, se quidem (de se enim propriè loquebatur) ita octonas quotidie horas fatigari cantando, ut postea otium non ad contemplationem, sed ad quietem requireret. Idem viro nobili secessum ab sæculo meditati, consilientique ut plures expertum Ordines, ad quem potissimum accedendum sibi censeret, ijs Societatem suasit verbis, ut nostri pudoris non sit referre. Hactenus tamen iuuit meminisse, ut Religiosi homines hoc etiam tanti viri exemplo edocti consuecant in ea, quam semel complexi sunt, vitæ forma ad perfectionem tranquillo eniti animo, nec à præstigiatores Satana circumscribi se, & circumagi vanis imaginibus sinant: cumque in difficultates occurrunt, non quemadmodum declinent eas, sed quo pacto superent, consilium ineant. Ingruunt enim multiplicata in fugientem: contraque fortiter euntem fugiunt. Denique duo velim hoc loco notari: primò, sapientiam Dei, qui Societate hanc suam per homines parum constantes non raro prouexit, similes ijs vectibus atque rignis, quæ cum ædificationi ad fulturam vtilia fuerint, ab ædificio remouentur. Deinde quàm necessaria in hoc vitæ instituto obedientia perfecta sit: ac promde ipsa instituti ratio quàm excelsa & ampla, quam tot virtutū decora sine illa obsequij perfectione non expleant. Et quidem Granatæ in prouincia Bætica sub id tempus in re haud magna ingens obedientiæ simplicitas, quam cæcam vocamus, vis apparuit. Inter Nouitios erat Iuris consultus, & aduocatus antea nobilis, Consalvus Elquiuelius nomine, qui vnà cum famulo in Societatem cooptatus, famulo

culinæ ministerijs destinato ad minister subiectus est. Insigni alacritate feruens Doctor in sanctæ humilitatis opere versabatur manus: verum quo minùs interim animus in rerum diuinarum meditatione, sicut auebat, quiesceret, gillinarum quarundam, quæ fortè iuxta culinam erant, irrequieto garritu perturbabatur. Quam molestiam ægrè diu perpellus, tandem Consaluo Consaluo Reçtori candidè significat. Reçtor interrogat, admonuerit ne eas vnquam, ut taceret. Imò absterruisse, & comminatum tories, ut desessus iam sit, respondit; tamen vsque eas cucurrit molestius. Tum Reçtor: Non mirum est, inquit, si recusant parere, quandoquidem imperiosè atque inhumaniter agis. Adito aperto capite, & apposito ad os digito humiliter ac benignè per Deamorem precare, ut taceant. Subridere hic Doctor. Atqui, inquit Reçtor, abi, & hoc pacto roga. Mira profectò res. Gallinæ ut cum maxime perstrepebant, insert se in medium scienter imprudens Doctor; utique est illius nudo vertice appellat, cum repente garrula aues obmutescunt, protensisque collis cunctæ immobiles conquiescunt. Quin etiam vna, quæ in sublime, quasi chorum ducens, ascenderat, vocalior & molestior cæteris, desiliit in humum, silentique admiscuit sese silentibus. Conlittit bonus Tiro paulisper admirans; tum ad spectaculum tres alios è Socijs aduocat: qui eam rem contemplati Deo laudibus persolutis, nouos ad simpliciter obediendum impetus ex obedientia indocilium bestiarum acceperunt. Hæc indubitata esse, multæ quæ extant eo tempore scriptæ littere, aliæque certa monumenta restantur.

Additum huic prouinciæ Gaditanum Collegium. Eius quod nuper conditum Trigueri erat, Triguera, si Collegij nomen fructusque serpebat. Nulla tamen res perinde vulgò vtilis habebatur, atque institutio: puerorum in doctrina, vitæque Christiana; quæ vsque eo prospere succedebat, ut Triguerensium ciuium, qui pueri in Collegij gymnasio (quarto Idus Aprilis initium docendi factum) haberent, ijs sibi per bonum domi concionatorem existimarent esse. Nam pueri, si quos domi, & interdum in vicis iurantes iurgantesque, aut conuittantes audirent, aut quidpiam parum Christiane molientes cernerent, demissis genibus, ac sublati manibus per Christi sanguinem, ut abstinerent, obtestabantur simplicitate blandissima potentissimaque. E ludo gregatim suam quique in oppidi regionem ab decurione deducti recedebant, per vias diuinæ legis primordia, & pia carmina concinentes, quæ res maxime pium vulgo, ac dulcem senioribus præsertim ingenerabat sensum. Cum enim eodem tempore omnes oppidi viæ puris innocentium vocibus, & Christi Iesu sanctissimo nomine ac laudibus personarent, ipsum cælum, quandoquique illi è ludo prodibant, immundis perpurgaris spiritibus, conferebatur, fierique nitidius videbatur. Diebus verò sanctioribus cuncti simul prælara cruce duorum ductu Magistrorum è Collegio ordinatim egressi in platea consistebant. Hic plurimis auditum spectatumque affluentibus pueri de sanctæ legis rudimentis interrogati ita piè scienterque respondabant, ut parentibus suis, cæterisque mul-

137

138

Triguera
si Collegij
nomen

ritu-

139

titudini admirationem pariter, & ingens ad pietatem incitamentum afferrent. Hæc præter conciones, aliæque consueta Collegijs munera nonam Triguereñsisbus quali lucem, ac rerum faciem referebant. In vicinis quoque oppidis Ioannes Rodericius Rector, Bustamanti, alijque strenuè desudabant. Et quidem in oppido sancti Ioannis ter in hebdomada per Quadragesimam Rector Rodericius Ecclesiasten talitè egit. Quo die habenda concio erat, bene manè pedes profectus (ad quartum lapidem Triguero abest) primum omnium salutaria ad populum verba faciebat: tum in xenodochium digressus operam confessionibus in multam diem nanabat. Vbi demum soluendi ieiunij necessitas admonebat, ostiit cum Socio victum quaeritabat, nihil ex ijs accipiens, quæ plebis sacri Rectores assatim suggeriebant. Qua abstinencia, cæteraque industria cum præclarissima multa gessit, tum latè patens & inueteratum turandi temere pterandique vitium, Sodalitate etiam ad id instituta, mirè coërcuit.

140
Gaditanum
Collegium
conuoluitur.

Harum fama rerum magis accensu Gaditani Collegium omnino apud se statuendum decreuerunt. In insula nominis eiusdem applicita Bætica continenti extra fretum Herculeum in Oceano Gades sunt, extremus Europæ ad Occidentem limes, vrbs peruerusta ac nobilis, eademque celebræ ac locuples emporium. Cæterum, quæ assollet inter copiam rerum, & promiscuam aduenarum celebritatem, vitiorum quoque copia inerat. Ad quæ tollenda vilem Societatis operam & ex fama rati, & interdum breues per excursus Patribus cõmissis, experti Gaditani, quâuis nulli omnium ad eam diem Religiosorum Ordinum (& multi sæpè tentant) receptum dedissent; tam eam auide expetierunt, vt pari consensu Ecclesiasticus ac popularis Senatus tradito templo, & collatis reditibus aduocarint. Duo tantum sacerdotes initio missi Iacobus Lopi, & Sancius Castill, quorum labores ea populus propensione in concionibus, & catechelsibus, & mysteriorum distributione amplexus est, vt futuri temporis vbertatem initia lata satis polliceantur.

141
Alfonso Zarates
Cordubæ
vbi præ-
clara facta.

Alfonso Zarates Cordubæ, vbi Collegio præerat, domi ac foris multa præclare gessit. Eius operâ cum Episcopus, tum Vicarius, vbiunque disciplina Religiosa ferret, liberaliter vtebantur: eoque suafore & administro Collegium sacerdotum institutum est, vnde, postquam duos annos pietatis ac litterarum doctrina perpolitii essent, pastores populorum idonei educerentur. Cuius sapientis instituti industriaque suæ specimen per ieiunij magni solennia bini ad conciones oppidatim distributi sacerdotes hoc ipso anno ediderunt. Eiusdem Rectoris suasu optimus Præsul ex tota vrbe doctissimum quemque, primosque Monachos ac Cenobitas, & ipsos sacrarum familiarum Antistes cum in vnum aliquoties conuocasset, iussit videre, collatisque sententijs declarare, quid Prætori, quid Viginicivis, quid administris eorum, quo conscientia Christianoq; officio satisfacerent, præstandum, aut prohibendum esset. Quod communi consensu decretum eo valuit maxime, vt omnibus deinde per urbem

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

confessarijs inter se consentientia responsa edentibus, nemini reorum ad conscientiam liberandum indulgens nimium, aut imprudens absolutio, delictorum semen, relinqueretur: eaque necessitate ad officium omnes compellerentur. Nihil enim perniciosius esse moribus, & priuatis, & publicis intelligebant, quàm magistratos officiorum, sacrosque inter se iudices dissentire, dum quod mascula aliorum integritas ædificat, aliorum eneruis lenitas destruit. Idem Rector mercatores, & actuarios, scribasque publicos in sacellum coactos, quæ ad ipsorum statum pertinebant, edocuit, tam felici sancta que quali pella, vt qui Patrum consuetudinem tanquam nimis ad viuum cuncta refecantium modò horrebant, iam vltro appetere. Quibus, alijsque muneribus haud mediocriter totius studii ciuitatis ad virtutem redacta sunt. Porro Curionum numerus, sacerdotumque aliorum tantus ad exercitationes spiritus accurrebat, vt Patrum exercitatorum vires opprimerentur, & copia decisset. In Synodo, & in promulgatione Tridētini Concilij haud minus adhibita Patrum opera concionibus præsertim habendis: neque minus vilis fuit. Ita domi forisque Collegij virtus industriaque florebat cum summo totius ciuitatis bono. Tanti interest validum, caput vegetumque præesse, vnde in corpus omne salubritas diffundatur. Benignitate ciuium, & ante omnia Dei largitate, cui ieruebatur, fretus animosus Rector, Cordubensi dignum magnificentia inchoandum templum existimauit. Quo die martyris ac virginis Catharinæ anniuersarij honores instaurantur (ea enim Collegij præses est) primarius rite fundamentorum politus lapis, qui spem optimam fecit eam sedem Martyri, patronæq; sanctissimæ cordi fore. Quippe pridie solennium inclinatio in vespem die Ioannes Corduba Collegij auctor, vnaque Villarius sacrorum Quæstorum alter, dum spectant apparatus, mirificeque tenentur cum splendore & opulencia vestium, quibus omnes Collegij parietes colucebāt, tum ornatum altarium, quæ pio certamine discipulorum ordines in suis quisque classibus excitant; etiam lapidè cura subijciendi, qui rite consecrandus in titulum sub malleo scalproque tum ipsum gemebat. Quem vbi Quæstor vidit, nequaquam eo dignum loco, quod nitrosus esset, existimauit. Proiato altero, ne illum quidem probauit. Tum scrutari oris in æde quadam, quæ puerorum catecheli destinata erat, lapis peruerustus apparere polito è marino cum his argumentis. In parte altera quinque cernebantur rotunda foramina ita disposita, vt non inueniunt crucem figuræ. Medio partis alterius crux ipsa perpetuo ductu insculpta inerat, circaque eam sanctæ Catharinæ rotæ complures. Fit cum admiratione plausus. Nihil potuisse aptius de industria fingi: oblatum à Deo & fauente suo operi Catharina, auspiciatissimum fulcrum, cui æternum sustinenda totius ædificij moles bene crederetur. Igitur lapidem eum solenni cerimonia consecrauit posuitque Christophorus de Rojas & Sandoval Antistes, sacro pariter humanoque Senatu, cunctaque nobilitate coram fauentibus: & ad cumulū sacra gratulationis idem protinus Anti-

142

143
Templi
Cordubensis
adificatio.

144

E c 2

Res

stes ad concionem verba accommodatè fecit.

145
Ret ab A.
uallaneda
Hispani
gesta.

Hispani Reſtor Iacobus Auellana in templo Saluatoris per annum concionatus multa ciuitati, ac duo potiffimum bona peperit, negotiatio- nibus ludifque ſublatis, per quæ vulgò dierum feſtorum partem maximam profanam faciebāt. Eoque Hiſpalenſium ſe iuſta pietas, & Auella- nedæ auctoritas prodidit, quòd cum antè con- feſtim à prandio ſtratis paſſim luſorijs tabulis viæ ludentium circulis plenè conſpicerentur, quo primùm die in eum Chriſtiani indignum morem concionator inuectus eſt, ne vnus quidè vſpam eiufmodi cætuſ apparuit. Dum verò conſueta carcere vincis ſiue hortandis, ſiue ex- piandis ſtudia nauantur, non indigna memoratu- res, vnde vigilare vindicem Dei oculum, mor- tales admonerentur, euenit. Circummiſſus Gra- nata Iudex ad præcipuas Baticæ vrbes anquiſi- tum in nefandæ libidinis reos, Hiſpali inter cæ- teros hominem reperit inſimulatum ferini ſtu- pri. cumque teſtes duo crimen ſacramento affir- marent, incendio fontem beſtiamque damna- uit. Iamque liſtor habitu damnatorum induto reo, etiam reſtim collo circumdederat, protinus tracturus ad rogum, niſi qui aderant Patres, for- titè obſtiſſent, ne miſer abſque confeſſionis Sacramento periret. Impetrati enim ex eo non poterat, vt, quando perditurus erat vitam mor- talem, æternæ conſuleret, quòd ſe innoxium o- mni aſſeueratione contenderet. Conuenerat ad ſpectaculum, & exitum opperiebatur multitudo populi tanta, quanta non facilè antea vnquam: tamen Patrum duo raptim ad Iudicem elapſi, haud agrè tenuerunt, vt ſupplicium in diem pro- ximum differretur. Interim alius Pater, qui apud damnatum manſerat, dum multiplici interroga- tione pertentat, quam ob rem, à quibus, quo pa- cto accuſatus eſſet, argumentando, comparan- doque omnia, eò venit, vt adhibitam calumniā vehementer ſuſpicaretur. Aditoque & commo- neſacto Iudice, vt alterum item diem pœna pro- rogaretur, quanquam agrè, tamen exorat. Idem poſtero die, vt primùm illuxit, cum bona Reſto- ris venia ad teſtes paſſuum inde quatuor milibus procul adit: dumque inuentos in agro ſeoriſim interrogat, vterque demum faretur, ſibi nihil eo- rum quæ detuliſſent, compertū: quin adeò ſub- eunte pœnitentia remedium tanti mali ſupplici- ter expoſcunt. Igitur alterum eorum in Colle- gium Pater adducit, qui apud ſcribam ad id à lu- dice miſſum, coram idoneis teſtibus ipſo in tem- plo teſtimonium retractat. Tum verò, quoniam cautio erat, ne, quod ab innocente repellebatur, periculum in fontes recideret, tum is, qui addu- ctus in vrbe fuerat, poſt criminationem retex- tam ſedulo abditus eſt, vt captato tempore in tu- tum ſurtim emitteretur: tum calumniator alter in agro cum cura præmonitus, vt in tempore ſibi conſuleret. Verùm cum neque is cauere ſibi tem- peſtiuè voluiſſet, & alter latebræ diſſidens præ- propter fugam cepiſſet, ambo comprehenſi, & calumniam faſſi, ſeuera talionis pœna parato im- merenti rogo cremantur: illi autem non vira ſo- lum & fama ſeruata, ſed donata etiam pecunia honos eſt habitus. Cæterum vt vno eodemque tempore iuſtitia Dei, & miſericordia palam he-

146
Divina in-
ſtitia docu-
mentum
inſigne.

147

ret, ambo totius vitæ confeſſi noxas, præmuni- que immortalitatis ferculo, nunquam deſeren- tibus Patribus, cum claris pœnitentiæ argumen- tis conflagrant. Pleriſque viſum geminum ei iudicium, quod de Suſanna ac Senioribus diui- næ hiſtoriæ produnt. Iudex gratias agebat Patri, qui tanto ſe diſcrimine liberaſſet: palamque pro- fitebatur, cum primùm ad ſe ingredientem vi- diſſet, Angelum Dei ſibi viſum fuiſſe. Inter has diuinæ prouidentie notas dum feruerent Hiſpa- li pietatis ſtudia omne genus, nec minùs littera- rium flagraret opus, ſexcentique numerarentur diſciplinæ, quæ ad Latinam locutionem, & Humanitatem informant, auditores, illud acci- debat incommodè, quòd per anguſtias inopi- amque Collegij multi adoleſcentiū aditu Scho- larum excluderentur: deinde alij, poſtquam ſa- tis doctrinam, cuius copia erat, perceperant, di- ſciplinæ grauiorum deſiderio, haud ſine in- genti ſuo, ingenti ciuitatis iactura dilabebantur. Ergo pietatis diuinæ fretus arca Reſtor Auella- neda ædificanda ſumpſit auditoria quatuor. Et ſuffecit impenſis tamen non leuibus, arcæ illius inexhauſta vena, propè mirabiliter vndiq; con- fluente ſtipe. Ciuitas ipſa Senatusconſulto, quod rarum habuit Rex, dignā æſtimatione perſeque & præſertim conferentiū dignitate ſummā con- tulit. Ita laxata ſapientiæ ſedes, & Kal. Septemb. lætioribus adiecta Muſis Philoſophie maturitas. Hæc incremēta per id tempus Hispana Societas Deo propitio capiebat in terris, dum ſubinde haud paulò firmioribus amplificaretur in celo.

Belmonte Ioannes Quadra patria Toletanus, ex concione in morbum lapſus, die paraſceues ſub horam, quam ſua olim vitali morte Dominus conſecrat, ad eum piè migravit. Anno M.D.LVI. Societatem, percurſo iam ſerè ſtudiorum curri- culo Compluti ingreſſus, tirocinij partem Se- ptimanæ poſuit: tum Burgis aliquamdiu con- cionatus, ac bimeſtri catecheſi per montanos circè populos circumlata, Valliſoleti culmen ſtu- dijs impoſuit. Inde iuuentutis inſtitutionē Me- thymnæ Campi aſpicatus ad Belmontani Col- legij ponenda initia profeſtus, ibidem magiſter in ludo, orator in templo, iudex in pœnitentiæ tribunali ſtrenui & perutilis operarij partes im- plebat. Rara erat hominis exterioris conforma- tio ac ſpecies ab natura, ſed gratioſior ab virtutum animi temperamento, quas illa iniuicem, vt au- rum gemmas, exornabat. Ille quidem ex indu- ſtria deformare interdum rugis, & obliquo in- tuitu amœnam illam naturæ indulgentiam co- nabatur: cæterum is modèſtiæ tanquam bono in lumine emicabat toto in habitu fulgor, vt vbi domi forſue appareret, nemo eſſet, quin ad grauitatem quamdam ſe maiorem componeret. Eximia viri erat obedientia, ſubmiſſio, conſue- tudo cum Deo. Quàm verò ſubimet auſterus eſ- ſet, poſtremo in morbo perſpectum eſt. Quòd cum applicandas tergo cucurbitulas medicus cenſuiſſet, auſquam inuentum in eo locum inte- grum ferunt, vbi applicarentur: adeò totum la- cerauerat proſcideratque flagris. Populus omnis quaſi parentem, communemque paſtorem luxit, eo dolentiùs, quòd in flore virtutis æuique duo- detrigelimo anno ætatis eſt raptus. S. Franciſci Reli-

148
Hiſpalenſis
ſymnaſij in-
cremēta.

149
Ioannis
Quadra
vita, &
obitus.

150

Religiosi, qui & vltro preces pro ægro de fugestui indixerant, Collegium Canonicorū, Curiones, Sandimoniales quoque Dominicanæ suis quique separatim exequijs magnificè honorarunt, passim diebus multis in ore omnium carmine illò personante, *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius*. Agendi cum Deo, precandi quæ studium à puero adamarat; & inde egressa tibi iam tum auxilia adfuisse profitebatur. Voluntariam quoque paupertatem puer vouit: adeo ad perfectum indoles ferebatur. Denique eum quantum plurimum posset, placere Deo cuperet, & Societatis obseruata caritas ad se se pelliceret; & fuerunt causæ cur in eius confugeret sinum, quo benignè exceptus, in eo ut sanctè egit, quantum concessum est viuendi munus, ita securè peregit.

151
 & Ioannis Pauli.
 Placentiæ Collegij Rector Ioannes Paulus (quem & Ioannem Aluarium appellabant) Gratiensis origine mortem potius, quam vitam post annos Societatis fermè septemdecim finiuit. Dudum enim cunctis artibus ex acri humore doloribus torquebatur acerrimis. Cuius animæ aequitatem constantiamque, ut ne ingemiscens quidem vox vnquam audiretur, Medici cum stupere, aiebāt, si quispiam aliud id, quod toto perferebat corpore Ioannes Paulus, in vno manus aut pedis articulo pateretur, totam domum infans vocibus completurum. Nec dissimulauit Pater cum simpliciter aliquando quaesitum esset, unde patientia illa, orisque serenitas oriretur, nasci ex interiori vñctione, qua Deus tor inter cruciatus animum suum reficiebat. Summè deditus erat precando Deo, & cælestibus reputandis. Consuetudine lenis ac placidus, omnino factus ad pertrahendas ad suum procreatorem animas administer. In oppido Sanlucari ad ostia Batis annis per duos annos domicilio, quod eo loci Societas habebat, præfectus, longum sit memorare quam multa Apostolica sanctitatis documenta dedit. In templis, in foro, in compitis, in litore tum maximè cum soluturæ stabant nouum in orbem classes, exaltabat in fortitudine vocem suam, annuncians omnibus regnum Dei, & scelera eorum; eo successu, ut lacrymæ vberes, ut homologes feruidæ, ut constantes ad honestum reditus sequerentur. Fuit cum apparata exagitandis tauris in area maximi templi venatione, domus Dei zelo tactus pro templi foribus voce sublata, sic summos infimosque permouit, ut omisso ludo, concionanti operam haud sine lacrymis darent: magno scilicet bono suo ad meliorem venationem traducti, qua non innoxia bellua, sed pestifera vitia, & dira tartari monstra exagitantur: auditores diuinæ vocis effecti, qui futuri venerant immanis ludicri spectatores; ut dum perniciēs imminerebat ab oculis, per aures salutem haurirent. Ad hæc indigentium angustijs, ægrotantium doloribus, morientium periculis succurrebat negligentissimus sui. Nam & in tempesta nocte ad presbyterum vocatus grauiter laborantem, qui nisi ille extemplo opicularetur, actum de anima sua clamabat; æger ipse, & paulò antè pharmaco epoto, accurrit, & præfens solarium tulit. Adeo alienam animam vitæ anteponebat suæ. Passim autem

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

vrgebatur, ut Euangelium super ægros recitaret, quod plerique continuò leuarentur febribus magnis, nec pauci omnino liberarentur. Feminam quoque à demone diuexatam homologes, & Euangelij pronuntiatione curauit. Quas res pari propemodum remunerabatur caritate populus. Nam, cum morbi ipsum non infrequentes periculosè prosterneret (id enim totis in aliena comoda veris consequens erat curis) non modò precibus & votis, sed vitæ etiam sua vicaria offerenda valetudinē ei precabantur. Summo cum animi sensu de Christo Domino, sanctissimaque eius vita, & immensis meritis terebatur priuatim publiceque sermones vsque eò, ut interdum lacrymis obrutus mediam dictionem abrupte, & concionē mittere cogerebatur. Ab hinc biennio præpositus Placentino Collegio Rectorem induxerat inter domesticos disciplinæ perfectionē, ut domiciliū Angelorum potius, quam hominū videretur. Sacerdos, qui eius ab vltima ætate reuocatum confessionem paulò ante mortem excepit, cum alia in eo dona Dei singularia, tum florem illibatū virginittis obseruauit. Morienti adfuit Munnonius Ecclesiæ Placentinæ Canonicus, idemque facultatis Theologiæ Salmanticensis Decanus, enixeque roganti, ut sui memor in celo esset; æger cum aliquandiu tacuisset, respondit, si Deus se conspectu suo dignaretur, eius memorem fore. Quod cum fide præstitum dubitare non licuit. Canonicus enim ex eo tempore nouis quibusdam intus in animo stimulis impelli ad omnem honestatē cepit, cum illustriore noticia diuinæ bonitatis, & grauiore dolore peccatorum suorum: repetitaque confessione generali ex ea, quam Romæ olim apud B. Ignatium intruerat, multò seuerius exinde vitæ genus exorsus ad finem vsque pertexit.

Multas hoc anno vrbes in Hispania quoque vastauit lues, Lucronium præcipue, & CæsarAugustam ex his, quæ Societati incoherentur. Apparere & Barcinone coeperat, sed non processit. Hieronymum tamen Morillum eximia virtute fratrem Collegio eripuit, cui mysteria vltima Prouincialis Cordesius suam manu adhibuit. Lucronij cum initio plurimi plebeiorum destituti iacerent nondum contagione clarè vulgata, eos Patres ad nosocomium deferabant: ibique corporibus simul eorum, simul animis medebantur. Cognita dein pestilentia cum locupletissimi quique urbem defererent, soli que inopes resistui herent, Pater Petrus Martinus Rector bonam pecuniæ summam prouidè ex migrantibus corrogauit, qua necessitates pauperum leuarentur; præuidens fore, quod euenit, ut digressis ditioribus miseram plebem fames pariter luesque circumuenirent. Principio peste attracti præuerecundia non audebant ad se Patres accersere, ne eos contactu inficerent. Quod cum Rector animaduertisset, luce sacra Deiparæ Elisabetham salutanti in suggestum progressus concionē mestam digressu aliquot è sacris familijs, qui alijs temporibus valde viles ciuitati erant, consolari institit, denunciavitque neminem è sex, qui Collegium incolebant (pari numero sacerdotes, & laici erant) abiturum: quin adeo, quanquam malum publicum quam maximè displicebat, tamen

E c 3. gratias

152

153

Pestilentibus allatum auxilium.

154
In pestilen-
tium cura-
tione mor-
tali Lucronij

Petrus
Martinus
Rektor.

155

gratias agere Deo, quod tempus voluisset inci-
dere, quo salutem vitamque suam dedicare ci-
uium bono possent. Proinde sine verecundia fi-
denter ac libere, quancumque opus foret, ad-
irent, accerferent. Quæ caritas miseris tantam ad
summum discrimen sua causa obeundum alacri-
tatem cernentibus maximum erat leuamen mi-
seriarum. Tum ipse Rector ac ceteri sacerdotes
non modò quò vocarentur, accurrere, sed etiam
vicatim urbem obire, prouidentes, ne quem pœ-
nitentiæ expertem mors raperet. Sacerdotibus
autem præcipuè ad animarum curam intentis,
ceteri Socij ad nutrimenta corporum stipem in-
digentibus diuidebant. In sanctis huius caritatis
officijs dum sola & vasta in vrbe cuncti certatim
elaborant, primus omnium Rector, dum sacro
conferentiæ autem commodat, hausta lue, dein alij
tres extincti sunt: Thomas languas, & Michaël
Montielus sacerdotes, & non sacerdos Ioannes
Scuderus. Omnes extra Collegij templum, quod
id nondum dedicatum erat, sepulti. Nec domi
sacrum oleum habebant. Quod cum ad Patrem
Rectorem rite inungendum sacerdos nomine
Abecia è templo principe detulisset, & pro cari-
tate, qua Patrem amabat, ad eius conspectum in
lacrymas erupisset (inuenerat confidentem in
lectulo in pendente è cruce Dominum, quem
manu tenebat, oculis intèrissimè fixis) Pater tan-
tisper obtutu in eum traducto, Quid est, inquit,
quod fles? Si nosles caritatem, qua propediem
copulandi sumus, profectò lacrymis abstinere.
Sub ea mœstissima tota ciuitate decedit, & ho-
nestissimis exequijs, pheretro etià pulchrè con-
sperso floribus decoratur; triduoque post, ut ille
prædixisse visus erat, Abecia quoque est in cœ-
lum ad caritatem perficiendam secutus. Is erat
Petrus Martinus, de quo Tirone mentio est vl-
timo annali primæ partis Historiarum Societa-
tis: oriundus ex oppido Ribafrecha dioceseos
Calagurritanæ. Acipollens ingenio, rebusque
Philosophicis bene cultus: ad hæc optimam pie-
tatis indolem nactus valde meditationibus de-
lectabatur, per quas ad Dei cognitionem ex con-
sideratione rerum naturalium ascenderet, cum
cœpit ad Societatem interiore instinctu impelli.
Rarò alius grauiorem in tali deliberatione lucta-
tum sustinuit. Sic persuasam habebat: Societa-
tem sibi pro gehenna fore: tantus erat refugien-
tis ingenij horror. Ex altera parte adeò manife-
stis incitabatur vocantis Dei documentis, ut tan-
dem ita secum decreuerit, satius esse gehennam
illam subire, quàm contumacem se Deo declara-
re. Hanc animi inductionem cum attulisset, mi-
rum quantum opinione sua falsum se deprehen-
dit. Profectu postea dæmonem, cuius tam
proiecta audacia est, nunquam tamen tantum
contra se ausurū, ut constantiam suam in susce-
pta Religione tentaret. Quin etià, si Deus opti-
onem sibi liberam daret fingendi cogitatione lo-
cum ex animi sui sententia, in quo mortalem vi-
tam degeret, cumque ex vniuersa rerum natura
sue in terra, siue in cælo deligendi, ne punctum
quidem temporis alibi, quàm in Societate futu-
rum. Debent ei multum Lucroniensis Collegij
primordia, quæ & operæ sedulitate, & præclaris
exemplis, atque etiam patrimonij sui parte, de-

nique pretiosa morte posuit, constabiliuit, orna-
uit. Pater Thomas languas Lucroniensis erat sa-
tis opulenta domo, recens creatus sacerdos. Lu-
uerat & ipse Collegium ex patrimonio suo tribus
propè millibus aureorum nummum. Saluanti-
cæ receptus annos sex in Societate vixerat obe-
dienter ac piè. Montielo pagus nomine Lobus
quatuor Lucronio leucis patria erat. Primus in
Societatem Lucronij nomē dedit iam sacerdos,
in qua quatuor penè annos vixit obedientiam
re simplici promptaque, nec ægruū quidquam
ferens, quàm quod seuerius non acciperetur. Ioannes
Scuderus ætate iam matura manuum labore, ac
religiosa industria egregiè partes implebat suas,
probatissimus Collegio, & ciuitati. His raptis
tantum fratres duo reliqui fuere, Franciscus Pen-
nalferrada, & Ioannes Sancius Patris Martinij
fororis filius, quorum ramen illum bis, hunc se-
mel pestilentia tetigit. Ac demum Francisco ad
vastitatem Patribus nunciandam profecto, eò
processit misera ciuitatis strages, ut iam in Cano-
nicum Medranum tota animarum, & in Ioan-
nem Sancium tota iuuantorum corporum reci-
deret cura, inter assidua vitæ discrimina, & im-
mensas æruinas. Ita Lucroniensis Collegium
non pestilentia magis incendium absumpsit,
quàm propè totum caritatis flammagratum Deo
sacrificium fecit.

Castaraugustæ numerosius Collegium erat:
quare placuit Prouinciali Cordesio Rectorem
Alfonsum Romanum ad loca integra cum sex
alijs sacerdotibus, duobusque laicis migrare;
octo autem partim sacerdotes, partim laicos
subsidio ægris relinqui. In delectu eorum, qui
mansuri in vrbe erant, haud exiguum certamen
fuit, cum quisque sibi eam sortem optaret flagi-
tareque. Incensi deinde eradiq; Rectoris ad-
hortationibus, & collationibus mutuis, qui
delecti fuerant, magno animo & alacritate vi-
tam suam salutis publicæ consecrarunt. Assidui in
templo, ut confluentes, qui multi erant, exci-
perent: expediti ac celeres ad accurdum, quo-
cumque vltus vocaret (& cum medico pio conue-
nerant, ut sicubi necessitatem offenderet, indica-
ret.) In quibusdam etiam paroccijs vel morte, vel
fuga Curionum vacuis, explevere Pastorum vi-
ces. Restam rari erat exempli, tamque populo
grata, eademque necessaria, ut cum quempiam
ex eo manipulo, per vias huc illucque festinan-
tem, quò caritas ducebat, cernerent, faultis sine
sine precationibus prosequerentur. Sed hic quo-
que fidelium seruorum labores cælesti Domino
placuit præfenti mercede remunerari. Sex igitur
ex octo sublatis sunt, æquo numero sacerdotes ac
laici, cum virtutum quisque insignium viuens ac
moriens documēta præbuisset. Primus omnium
decessit Iacobus Torrecilla Patris Petri Torre-
cilla frater necdum expleto tirocinio, insigni
homo simplicitate, submissione, caritate; obe-
dientia verò tanta, ut, cum mali vis vltus ei men-
tis ademisset, & interdum lectulo exurgeret,
interrogatus, quid ita surgeret? responderet, Quia
sancta obedientia iussit. Adeò parendi studium
cogitationi fixum inhaeserat. Hic tamen, quia
sub pestilentia exortum cecidit, an ex pestilen-
tium obsequio causam traxerit moriendi, non
cor-

156

Thomas
languas,

157

Michaël
Montielus,

Ioannes

Scuderus.

158

Casaraugustæ pesti-
lentiæ adiu-
ti.

159

Mortui in
pestilentia
obsequio
Casaraugustæ,
Iacobus
Torrecilla,

160
Antonius
Assensius,
Iacobus
Diazinus,

Ioannes
Fernandus,

161
Ioannes
Paulus
Moxicus,

162
Alfonsus
Lozanius,

constat: litteræque eius temporis haud obscure negant. De ceteris nihil dubij est. Hi fuere Antonius Assensius item Tiro, sed veterana virtute celloque matura, & Iacobus Diazinus natione Lusitanus; & ipse ad opera manuum impiger, ad Religionis munia feruidus. Sacerdotes verò Ioannes Fernandus, qui iam sacerdos, & magno natu cum tribus ante annis in vineam Domini venisset, ita operam intenderat, tanquam supremæ horæ angustias diei laxitati contentione adæquaturus. Dein Ioannes Paulus Moxica, qui & Tirolibus Magister præfuerat, & Collegij tum erat Minister, ingenio lenis & placidus: ea morum & oris modestia, quæ pietatem intruentibus quamdam ingeneraret. Denique Alfonso Lozanius uetus sacre palæstræ annorum sexdecim, nobilisque athleta: olimque Valentia in eadem pestilentium cura exercitus. Valentia item Vicarius Rectoris, & Nouitiorum institutor Cæsar augustinus fuerat: clarum industræ, nec minus virtutis, quocunque loco egerat, voce, aure, manu adeptus nomen, Gandiaque maxime: ubi inter cætera ferunt feminam sex iam menses è febribus & doloribus acerrimis decumbentem, cum peracto coram ea Sacramento, Christi corpore imperisset, postridie, Lozani, ut omnes opinabantur, meritis, desisse decumbere. Nunc maxime instabat, ut ad Indias mitteretur, cum domi, quod longo petebat cursu, reperit, ut pro fratribus animam daret. Omnes ite procurati diuinis occubere: eorumque quatuor, qui postremi cecidere, tumulo dedit Petrus Andreas tum Vicarius perpetuus maioris Ecclesiæ, postea sanctæ Mariæ à Columna Canonicus: cui cum multum debeamus, quod cum tanto suo discrimine nostris sodalibus & Sacramenta, & sepulturam præbuit, æquum fuit & id à nobis gratæ memoriæ documentum reddi. Interim Socij, qui ex vrbe secesserant, multa circum oppida dispersi lustrarunt, alij in neophytis Mauris, alij in veteribus Christianis excolendis opportunissime defudantes.

163
Olisippone
su Collegij
incrementa,

In Lusitaniæ domicilijs optimum ubique pretium laborum consistit. Cardinalis Henricus ab Eborensi sede ad Olisippensem translatus (nam tamen si haud pariter locuples est, eam præoptauit, ut quoniam administratio regia frequentius ibi tenebat, simul rem sacram commodius coram proueheret) ut qui satis Academiæ Eborensis expertus erat commoda in iuuentutis institutione, & sacrorum copia ministrorum; cōtinuò cepit agere de magno Collegio Olisippone quoque fundando, in quo protantæ amplitudine vrbs ad priores sex Latinarum litterarum Magistros, quatuor adderentur, & præterea duo quæstiones conscientia pertractarent. Et additi sunt hoc anno Magistri Latinitatis duo: difficultates verò officiorum Marcus Georgius sacerdotum plus trecentorum concursu explicare exortus in templo, donec auditoriū multitudinis capax extrueretur. Addidit verò & negotium, & auctoritatem Patribus Cardinalis. Namque cum ex recens promulgato Concilio concionatorum & confessoriorum exploranda esset facultas, non modò de Societatis hominibus iudicium omne & præsens, & in futurum

Provincialibus credidit cum in Lusitania, tum in Brasilia, & in India, quas in provincias potestas eius, ut Legati Pontificij pertinebat: sed aliorum etiam omnium voluit cognosci probarique doctrinam à Patribus nostris. Quam onerosam, vulgoque inuidiosam provinciam ita Deo iuuante, modestia & sapientia gerentium temperauit, non modò ut publicè salutatis accideret, sed etiam Societatis nomini gratiosa. At verò Cardinalis dum omnes optime pascendi sui gregis vias experitur, iussit etiam ex tota diocesi quinquaginta de Curionum, aut alioqui sacerdotum numero legi præstantissimæ ad pastorale officium facultatis, qui, quoad egregie præceptis informarentur, Olisippone degerent subsidij ab ipso suppeditatis. quorum in locum, ut quisque postea in parœcias suas dimitterentur, alij deinceps, alijque succederent. Ita Collegium Olisippone, quod Lusitanicæ provincie semen fuerat, & ad hanc diem maiestati vrbs neque censum, neque molem parem habuerat; paulatim adiutam quasi statuta adolescebat, ad eam denique amplitudinem, quæ hac tempestate certitur, peruenitur. Inter hæc vix creditu facile est, quantum Olisippone catechesis floret: eo tamen minus est mirum, quod grauissimi quique Patrum, & Michael ipse Turrianus catechistarum partes obibat. Diebus ante cineres puerilis catechismi potius telis, quam satellitum viminisque, quod Principes curabant, bacchantium licentiæ modus factus. Quod Regina cum animaduertisset, multò plures voluit per vias & compita spargi catechistas. Itaque alij Professorum domo, alij Collegio egressi ingentia puerorum agentes agmina, ad ea maxime intendere gradum loca, ibique constitere, ubi plurima erat delidum, vel licenter lusitantium turba. Atque ipsamet Regina de religionis diferentes initiis, inuicemque interrogantes (iam enim Patris Ioannis Ramirij ita distinctum cum vidissent, similem fecerant Catechismum) puellas audire voluit, eoque spectaculo mirifice delectata non in donatas dimisit. Sub annum extremum aula Almerinum translata, Regina Cardinalique instantibus, ut eo sequerentur Patres, quorum potissimum vtebantur industria, domus instituenda fuit: in qua Socij numero septemdecim habitarent, omnes præter Adiutores domesticos, in aulicæ pietatis cultura occupati. Ad domus ac templi apparatus Principes liberaliter contulere.

165
Olisippone
florete catechesi.

166
Almerini
domicilium
ponitur.

Brachara, & Barcellis, quod oppidum Brachara octo millibus distat, in defessa Ignatij Azebedij caritas cōsuetudo se extulit more prouentuque. Postulantibus in quadraginta ieiunij dies concionatorem Barcellensibus Ignatius eum laborem haud alteri demandandum ratus, ipsemet continuò, & pedes accurrit. Aduenientem magna beneuolentia ciues excepere; dumque certatim alij ad se inuitant, alij ad paratum deducere student hospitium, ad xenodochium ille recta diuertit: tum ad opus expedit manus. Nunquam cuiquam nec priuatim, nec publicè vllò impendio grauis, nec numerum, quæ multa mittebantur, quidquam recipiens, in templo assiduus vel è suggestu loquens, vel è sella audiens, identidemque ad ægrotos, vel vinctos carcere euadens; postquam

167
Ignatij Azebedij opera caritas

quam alienis animis consulerat, raptim quo languidum suum sustineret corpus, emendicabat. Ter in hebdomada Barcelis dicebat, aliis diebus in circumpositos discurrere pagos, ter interdum in die locis fluens concionem integrans. Inde ad concordiam, ad condonandas iniurias, cum se ipse Pater ad laetorum pedes supplicem pro reis interdum abiceret, ad pudicitiam, ad æquitatem, denique ad rectos à prauis reuocari mores tam multi, ut, quamuis vnus pro multis Ignatius esset, aduocandus tamen fuerit Brachara socius, qui absolendis resipiscensibus ex copiosa piscium multitudine, quam Azebedij sagena concluderat, nauiculam iple quoque suam compleret. Ad Algarbiorum regnum duo missi Olisippone rem præclare gesserunt non magis sermone & industria, quam modestia, & cultu paupertatis, cum non modò in xenodochio diuersarentur, sed ipsi quoque, ut de Ignatio & aliis dictum est, donorum, quæ mittebantur, tactu puras seruarent manus, eo hi quidem magis, quòd Antistes, qui aduocarat, Hieronymus Osius desiderari nihil sinebat.

168

Res Indica.

Ad Indos quatuor sacerdotes vnà cum duobus laicis, terni duabus in nauibus vere abierunt: quorum Petrus Ramirus Antonio Noronia Proregi, cum quo ibant, viro optimè erga Societatem affecto, confessarius assignatus est. Goæ iam ex baptismorum celebritate Ethnicorum conuersio floscebat. Huius initio anni additum est aliud non mediocriter calcar. Aduenerant paulò antè ab Sebastiano Rege ad Indos neophytos littere plenæ benignitatis. Eas litteras cum Lupo Vazio Goano Prætor, omnes circa Goam Ecclesias obiens Pater Franciscus Rodericus diebus Dominicis frequenti populo recitauit. Eares tum per se ipsa Christianos erexit & confirmauit, tum fama latè celebrata Ethnicos blandè pellexit. Extremo Februario casus incidit, qui Goanos omnes perculit. Franciscus Cotinius Prorex repentina morte primis tenebris occidit. Didit rumor est, sed planè mendax, ferro extinctum. Reuera, ut intimè eius familiarium contestati sunt, & qui eius curarunt corpus, duo de Societate, sine vlla externa vi improuifum symptoma, quibus multis obnoxia est humana mortalitas, rectè valentem oppressit. Eius in locum è regijs schedulis suffectus est Ioannes Mendoza. Is cum face persecutus erat Cotinij funus: nominatulusque de more est, cum iam situm esset cadaver, iam iamque terra iniicienda. Quo loco maximè paruit, quam sint mutabiles, nec magni faciendæ hominum voluntates. Versa ad gratulationem, nouaque studia multitudine, ita repente è memoria excidit demortuus, ut diu, nec qui humum inijceret, nec qui respiceret eius cadaver, quisquam fuerit, donec tandem atrum quoddam & vile mancipium accedens initium fecit.

170

*In Salfetis
Goanis
Ethnicorum
motus.*

Idem sub tempus in Salfetis non leuis è tenui ortu motus extitit. Pater Petrus Colatius, qui rem diuinam in ea regione procurabat, dum Christianos inuit in pago, cui Curtali est nomen, ad nobilem Brachmanem grauitè decumbentem adiit, si posset ad veram vitam per ingruentem mortem compelli. Comites sequebatur officij gratia indigenæ aliquot Christiani.

Brachmanis domum ingressus, qui aderant Ethnicorum, ne moram hominis conuersioni offerrent, comiter iussit tantisper secedere. Hi digressi implent clamoribus pagum, vociferantes, Patrem velle per vim Brachmanem Christianum fieri, ac dicto citius pagani vniuersi conglobantur cum arcubus & sagittis: quas tamen haud ausi mittere, lapidum imbrem effundunt, adeò ut agrè in arcem euadendi Colatio & comitibus spatium fuerit, multique Christianorum, dum ad obtegendum pastorem suum intentiore, quam ad se ipsos curam adhibent, vulnerati sint. Ethnici non eo contenti facinore, cum eodem die Christianorum è pagis antè actæ turbæ prorsus ignarus Curtali vnus è regijs Præfectis fortè venisset, malè sibi conscij, ratiq̃ue ad cognoscendum de viaccessisse, magna manu adoriuntur, & crudeliter enecant. Ad hæc, ut est cæca præceptique malitia, ipsimet nocte, quæ proximè consecuta est, fano cuidam suo subijciunt ignem, & continuo Goam aduersus Colatium querelam, quasi acceptæ iniuriæ deferunt. In Brachmanum terras cum globo eum Christianorum irumpere, domos inuadere: nec solum vi pertrahere homines ad baptismum, sed etiam fanis flammis inijcere: ad vltimum etiam sumptis armis impetum in ipsos fecisse: præterque credè saucios, contrucidasse complures. Verum incidit mendacij pater diabolus in foveam, quam fecit. Profecto ad rem cognoscendam Goano Quæsitore, diffidentes sibi Brachmanæ durepto pago, capessunt fugam, nec vnquam, quamuis data fide, citati, credere se iudicio ausi sunt. Tum Racio sanæ arcis Præfectus, & Quæstor, peruersitate hominum planè perspecta, iussere admoueri delubris ignem, & idola comminui; quorum plurima suis ipsi manibus pari cum voluptate & ita contriungere. Neque vlla diabolo, eiusque satellitibus vis aut fraus profuit, quo minus hoc anno Colatius centum ac viginti neophytorum adiectione Salfetanam Ecclesiam propagaret. Post hæc grauis annonæ caritas lauire Goæ cepit ineunte hieme, quæ in ijs regionibus Maio fermè mense obrepit. Ad eam subleuandam calamitatem cum multos Socij è domestica tenuitate pauperum, tum re in concionibus commendata eum excitauerunt in locupletioribus ardorem, ut, præter quam plurima, quæ ipsimet distribuere, duo propè aureorum millia diuidenda ad Collegium mitterent. Iam Septembri appropinquante, quo tempore classis è Lusitania solet appellere, magna erat Proregis, qui post triennium Cotinio succederet, expectatio. Brachmanum arioli varias prædictiones dissipabant in vulgus; & quoniam eum maximè timebant, quamplurimi Constantinum Brigantium vaticinabatur venturum; fuitque qui ad eum constanter quinque naues quinto Idus Septembris appulsuras, & ipsummet Constantinum asseueraret, ut caput obligaret suum, si falleret. Isque comprehensus ad euentum rei expectandum, datus est in custodiam. Cæterum eam quoque ob rem vehementer Prorex nouus expecebatur, quòd Malabares multis locis erant infesti Parribus: tum propria erat causa, ut legatio Sinica promoueretur. Quòd is, qui

171

172

*Ariolus
vaticinatus.*

qui ad breue quāsi interregnum rem tum admi-
nistrabat, negotium ab alio susceptum successori
integrum reſeruabat. Hancigitur inter expe-
ctationem tertio Nonas Septembris Antonius No-
ronia nouus Prorex quatuor nauū claſſe ad Go-
anum litus applicuit, ariolo Brachmane cunctis
diuinationis ſuæ partibus falſo: cui virgis caſo,
vitæ gratia facta eſt. Nauium principi S. Anto-
nius: ceteris S. Vincentius, Regina & Floſ maris
nomina erant. Sex eſt Societate (vt ſuprà indica-
tum eſt) ſimul aduecti, cum Stephano Cordero,

173
Societatis
ſex in India
ex Europa
proſectio.

174
Antonij
Neronia
Proregis
virtus.

175
Iobeleum
conuerſionis
ſubſtituit
Indis.

176
Pericula
ſummæ pro
Euangelio.

177
Dei promi-
ſſa.

& Gomo Vazio laicis, ſacerdotes quatuor, Pe-
trus Ramirius, Petrus Parra, Petrus Mercatus,
qui poſtea Rodericius cognomen aſſumpſit, &
Martinus Egulquoza. Proſpera admodum & ſa-
lubris nauigatio fuit. Prorex toto nauigationis
curſu ſingulari liberalitate ægis egeniſque proſ-
piciens, reſq; diuinas antiquiſſimas habens, vi-
ri ſimul ac Principis exempla optimi veſtoribus
cunctis propoſuit. Apud Ramirium quinto deci-
mo quoque die, quod poſtea etiam Goæ perſe-
uerant facere, conſcientiæ maculas conſeſſione
eluebat. Eidem ſe viginti dierum ſpatio exerci-
tationibus Beati Ignatij excolendum præbuit:
quas generali totius vitæ conſeſſione clauiſit.
Goanum Collegium die vndecim millibus Vir-
ginibus ſacro, qui dies Goæ magnifico apparatu,
& gratulatione maxima colitur, quoque inſtaurari
litterarum ſtudia ſolent, ſua præſentia hone-
ſtauit. Patres ex Europa aduecti attulerant Iobeleum
iſis, qui Ethnicorum vni baptiſmum per-
ſuaſiſſent. Quo promulgato, ingens in Chriſtianis
indigenis Luſitanique non vnum modò,
ſed quamplurimos Chriſto adiungendi certamē
accenſum eſt. Fuere qui & debitoribus æs alienum
ea cauſa ingens remitterent. Ita renatorum
hoc anno apud Societate Goæ ſumma biſ mille
ſepringenti ſexaginta. Haud minùs in reliquis In-
diæ oris efficax id Iobelei genus incitamentū fuit:
quod Petrus Vazius, & Ioannes Conſaluus dum
Goa Damamum perſerunt, extrema inter viam
omnia paſſi ſunt. Leucas circiter quadraginta
progreſſu in Saracenos Malabares incidunt. Luſi-
tani, cum quibus nauigabāt, impares ad pugnam
viribus deſcendendum in litus, & fuga conſulendū
ſaluti cenſuerūt. Ergo cunctis hac illacque,
vt quemque metus egit, diſperſis, Patres in pro-
ximæ ſiluz latebras deferuntur. Hic, dum ab-
diti conſident, Saracenorum iam quidem manus
effugerant, ſed hoſtes domeſticos ac minùs exo-
rabiles famem ſitimque inuenere. Ignari loco-
rum, exhaustis viribus per tenebras noctis deſpe-
rata propè ſalutē, ſuas Deo commendabant ani-
mas, ſummam illam calamitatem ſanctiſſimæ
eius voluntatis conſideratione lenientes; cum
inclinata iam nocte, in eos quædam mancipia
(Deo ſanè famulorum ſuorum memori deducē-
te) incidere. Ab his domum Brachmanæ cuiuſ-
dam deducti, ab eo hoſpitaliter accepti ac recreati
ſunt. Atque vt proſus admirabilem Dei con-
ſiliorum ſeriem animaduertas, hoſpes ubi ſacer-
dotes Chriſtianos adeſſe videt, narrat ad mille
circiter paſſus quosdam iacere Chriſtianos ſeruos
grauiter vulneratos: ad quorū excipiendoſ con-
ſeſſiones Vazius raptim accurrit; haud obſcurè
tor per ambages eò perductus, vt abituris è terra

miſeris ſacerdotali claue patefaceret cælum.

Bazani hoc primū anno ciuium poſtulatū
tres Magiſtri prima litterarum elementa, Lati-
namque Grammaticam docere aggreſſi. Et me-
rebatuſ id ſanè ciuitas, quāmaximè ſtu-
dioſa Societatis.

Chriſtiani oræ Piſcariæ magnam partem ex
Manaria in ſula ad continentem rediere. Non eſt
admodum ſalubre Manariæ cælum. Itaque de-
ſeruientes hoc anno, qui ſuperiore graſſari cor-
perant, morbi, cum neminem propè reliquiſſent
intactum, Chriſtianorum ad quatuor millia ſul-
tulere. Inde omnes ſummo perculſi metu, aſſi-
duis precibus antiquas poſtulare ſedes. Georgius
Temudius Cocinſis Episcopus, cuius in dieceſi
ſunt, facile permiſit, ac Regis Biſnagæ adminiſtri
hoc quidem initio haud inhumanè tractarunt.
Duorū pagorū incolæ in Manaria, & Luſitani in
arce ſubſtitere: eorumque curæ P. Hieronymus
Vazius. Ethnicorū ibi ad ſexcentos ab impietate
hic annus abduxit. Verū præcipuus labor Hen-
rici ac Sociorū in ſubleuanda ægrotum calamitate
verſatus eſt. Nam, vt eſt ſermè inops gens, & re-
poſitū nihil habent, eoque tantum, quod in dies
quærant, neceſſitatē propuſant, ubi valetudinē
perdunt, ſundos vnā ſuos, atque ad eò penū omne
amittunt. Quocirca Sociorum caritas, aſpe-
ritate temporum ſtimulante per opportuna equè
animis atque corporibus non Chriſtianorum
tantum, ſed etiam Ethnicorum remedia conqui-
ſiuit. Atq; Ethnicis eo etiam neceſſarium magis
alienum auxilium erat, quo miſerabilis iacebat,
omnino derelicti ab ſuis; vt quibus pietatis Chri-
ſtiane ignota officia, & naturalis quoque caritas
ſegnīs eſt. At verò Sociorum meritis deliniti
complures facile, perſuaderi ſibi etiam paſſi ſunt
vt ſalutis vnda perluerentur. Felices proſectò, à
quibus beneficiorum ea merces expeſtebatur, ac-
cipere vt maiora vellent. Ita Deus ex nobis, vt
ait S. Chryſoſtomus, noſtram ſalutem emit. Sed
bellus quemdam caſus ſubegit. In prætereuntem
vna è crucibus ſtatutis in publico ventis imbribus
que labefactata fortè incidit, & vulnus in-
flexit: ille diuinitus ea plaga admonitum ſe, vt
fieret Chriſtianus, interpretans, continuò vo-
uit, ſi conualeſceret, laturum cereum ad ædem
ſacram, & baptiſma ſubiturum. Quod vtrumque
mox voti damnatus cum fide præſtitit.

In Molucis proſperè fides, præterquam in
Amboino, progreſſa hoc quoque anno eſt, &
ad Tidoreſis conuerſionem regni porta ingens
eſt patefacta. Præter Andreā, quem dixi ſu-
periore anno ad Chriſti tranſiſſe militiam, ſex eius
regni Proceres altera quadragenarij ieiunij Do-
minica, Ternate Patres celeberrimo baptiſmo
initiarunt. De ſancto horum conſilio cum fama
Tidore increuiſſet, duo Principes, qui pro Re-
ge vix decimum ſeptimum agente annum res ad-
miniſtrabant, Ternatem aduolarunt, ſi quo mo-
do demouere de ſententia eos poſſent. Verū
hos quoque Patres caritate ſumma ſolertiaque
aggreſſi, perpulere, vt ſaterentur ſex Procerum
conſilium imitatione dignum, ſequē ipſos vnā
cum populo Tidoreſi, cum quosdam regni flu-
ctus compoſuiſſent, cæleſti lauacro capita ſub-
dituros. Nec multò poſt duo Regis fratres natu-

178
Res Piſca-
ria ora.

Hom. 1. in
epiſt. ad
Ephel.

179
Res Mola-
cenſes.

minores baptizati sunt. Hæc cernens Ternatinus Rex Mahometanæ sectæ dilatandæ ad insaniam cupidus, idemque artifex simulandi perdoctus, satis intelligens inminui sibi hoc magis opes, quo plures circa Regulorum ad Christum accederent, eoque magis Lusitani Prætoris gratiam sibi necessariam; inuisentem Patrem Mascarenâ insolita humanitate excepit, eidemque, ut postulabat, promulgandi suis popularibus Euangelium ea verborum liberalitate copiam fecit, ut se vna cum filiis è magis assiduâ studiosisque auditoribus fore vendicaret. Cum interim, & quæ alibi, & quæ præcipue in Amboino Christiani perpe-
 180 tiebantur, eius clanculum fraude & opibus, eiusque fractis Cigilguzarata fierent. Sed Cigilguzarata, regni fraterni administer atrox & impotens apertius se infestum præbebat. Cuius filius olim Christianus Franciscus nomine Goam hoc anno est missus. Præcudus in excolendis Mauri-
 cis, vnde præter ceteras arumnas, graues semper reuehebat morbos, egregie laborans, in eam maxime rem incubuit, ut Christiani matrimonij sanctitate neophytos iungeret. Quippe solitiantè, quandocunque libitum esset, emittere domo vxores, & alias ducere, horrebant insolubilem Euangelicarum nuptiarum nexum. Diuersum in hoc genere vitium inter Amboinos inualuerat. Non solum ex contagione Mahometana plures singuli vxores ducebant, sed etiam veteri gentis more ex parentibus, quas quisque cuperet, virgines emebat pretio: vnde illud fiebat, ut locupletibus plurimas & lectissimas coementibus, tenuioribus vel nullæ suppeteret, vel quas prorsus nollent. Ad id extirpandum flagitium incumbē-
 tibus Patribus, quamquam summa vis potentiores obfisterent, continuo cœpit inter populum eo etiam ex capite Christianæ religionis micare decus, & præstantia celebrari, quod omnibus honestarum nuptiarum præberet copiam. Mira porro, & cum priscorum Christiani seculorum conferenda constantia in Amboinjs, & alias antè, & hoc extremo, atque insequenti anno apparuit, suprema omnia Mahometanorum immanitate perpeffis, quemadmodum anno proximo fusius, si Deo cordierit, exponam.

181 Sinica interim legatio lentè, nec magna cum exitus spe processit, præsertim quod nulla ob-
 Sinica lega-
 tionis pro-
 182 cam, quam dixi, causam auxilia Goa missa sunt. Iamque pro deplorata penè res habebatur, cum insperata opportunitas, & Iacobi Pererix cura de integro excitauit. Bellum paulo antè cum Iaponibus, qui ad prædas abigendas maritimam Cantonix percurrebant oram, Sinæ gesserant. Perpetrato bello ad duo milium millia, quibus ob suspectum ducem stipendium non fuerat persolutum, in Cantonix suburbia haud dubitarunt imperium facere: eaque Mandarinis inspe-
 ctantibus, nec prohibere valentibus, quippe quibus nullæ erant in promptu copiæ, cunctaque gens inertis imbellisque, diripere. Inde ad piraticam versi, nouem optime instructis luncis, portu ad receptaculum occupato, in eoque veteri vrbe, quam Tocanum vocant, communita, haud longius quam diei vnius iter ab Cantonix sita, terra marique assidue infesti, Cantonios in angustias summas redegerant. Nobile illud

emporium ab mercatoribus metu aliò auersis, & ab incolis ora maritima deserebatur. Eterat sanè nonnulla prædonum vis, sed pro reliquæ gentis ignauia vique eò formidanda. Quare Iacobus Pereria facile eos à viris deleri posse intelligens, hanc obstringendi Lusitanis Mandarinis, introducendæque legationis occasionem ratus, clanculum Thomam libertum suum, quo vivebatur interprete, Cantoniam mittit, qui Ciumbo (id est nomen imperatoris suprema cum potestate rein militarem pro Rege administrantis) Lusitanorum ad coëcedos prædones operam deferat. Ciumbus vltimum se tam prompta liberalitate respōdit. Quod Thomas Amacuum reuerfus haud arcanum habuit. Ioannes Pereria, penes quem erat tunc Præfectura, ægide tulit tantam rem privato consilio attentatâ. Quamquam nemo erat, qui crederet fore, ut solita præse gentes omnes despice-
 183 re Sinicum natio ad peregrinorū descendere auxilium, suarumque in hermitatem virium palam omnibus facere antium induceret. At enim siue necessitate compulsi, siue, ut alieno periculo suum propulsarent, haud multo post Ciumbi nomine Mandarinus è primis postulans opem Amacuum venit. Tum coacto concilio Lusitanorum præcipui ad vnum censuere omnes nulla ratione cunctandum. Nam æquum videbatur ijs auxilio esse, quorum essent in patria, nec parum Lusitanis quoque ipsis infesti damnosique piratæ erant. Præterea plurimum id ad amicitiam arctius coniungendam, & conciliandam nomini Lusitano auctoritatem valebat: adiungetur eo beneficio legationis atque Euangelio pandi posse spes erat. Ludouico Mello duce trecenti iuere Lusitani optime ad pugnandum, & ab animis, & ab armis instructi. In Sinarum nauigijs, in quæ suas Lusitani bombardas imposuerant, duas distributis partes ibant: alteram Mellus, quem dixi, alteram Iacobus Pereria ducebat. Sic enim Ciumbo visum est, ut pars piratas inuaderet, pars occupato freti ostio intercluderet fugam. Suis quique militabant sumptibus: & quoniam Dei præcipue tractabant causam, expiatis per confessionem animis, celestique pane confirmatis, pleni fiducia, bonaque spe contendebant. Existimabat Ciumbus difficilem fore pugnam, aut certe diuturnam. Piratæ, ut procul videre Sinarum luncos, homines quoque Sinas rati, obuiam raptim occurrunt. Sed ubi Lusitana clarè conspecta signa, Lusitanorū auditi bombardarū fragores, & Mellus inuehebatur infestus, veluti stupore correpti, abiectis armis, magna pars in mare delapsi sine vlla prioris iactura nostrorum semihoræ spatio in potestatem propè cuncti venere. Ciumbus præ admiratione dixisse fertur felicem enim vero cum Regem, cui tale hominum genus pareret: dignumque qui toti præflecter oibi terrarū. Præclaram hanc victoriæ gloriam parum absuit quin incōsiderata quorundam auaritia corrumpere, captos prædonū luncos tradere postulanti Ciumbo cunctantium. Quam rem & Mellus, & præcipue Iacobus Pereria euertere. Is ad amolendam auaritiæ suspicionem Ciumbum alloquens, non statim redditos dixit luncos, quod qui ceperant, pro proximis Lusitanorum militum erga duces obseruantia, nihil, nisi explorata eorum

rum voluntate faciunt. Ad quæ haud minùs ingeniosè & callidè respondisse Ciumbus fertur: Atque ego idcirco postulavi, sciens me paulò postrogatum iri à vobis, vt reciperem. Idem dicitur, cum iussit Lusitanorū classem diuidi, præterquam quòd id ratio postulare belli, dixisse ea re cognitum iri Lusitanorum mores, quàm ingenio simplici ac bono essent, quamq; hiderent Sinarum genti. Perierat mirè in huius hominis animum se insinuauit. Vtque calentem recentis beneficii contemplatione comperit, vrsit, vt legationis negotium pro suo susciperet: quod cum se facturum prolixè pollicitus esset, simul Patri Emmanueli Texerique Cantoniam adeundi, vt ipse coram tem promoueret, potestatem fecit.

185 *Res Japoni-
ca.* Dum igitur Sinarum regni circumseptis vndique tentatur aditus, in Iaponia Cosmus Turrianus Vocoxiura profugus, Tacaxim regni Bungenis oppidum, quemadmodum anno priore commemoratum est, petijt, vt inde neophytorum animos epistolis inter eos terrores & discrimina cõfirmans, rei totius exitum expectaret. Damianum, & Augustinum Iaponios exordio anni auxilio Villelæ Meacum misit, & ad Regem Bungi Almeidam, vt ad Præfectum Tacaxianum commendatitias impetraret litteras. Rex erat ea tempestate in vrbe Vosuqui, cuius cum aliàs sæpè, tum hoc maximè tempore mirum erga Christianas res studium apparuit. Latatus Cosmum in suis versari finibus, non solum protinus Almeida ad Præfectum epistolam dedit, imperans vt Cosmo aream ad templum, ædèque ad habitandum daret, fierique Christianos, quicumque vellent, permitteret: verum paulò post alias litteras ad cunctos regni sui Proceres, Patrem Cosmum, remque Christianam impensè commendans, adiecit. iterumque post duos menses cognito in suis popularibus haud multum profici, duas edidit tabulas, quarum alteram Cosmus apud se haberet, alteram vnus è Socijs, qui in pago septem ab Tacaxi leucis (Canaxirim nuncupant) versaretur; easque tabulas egregiè ornatas, auroque distinctas vtrò ad Cosmum transmisit.

187 Trias edicebat: Primū, licere in suo regno quibuscumque fieri Christianos. Deinde pænè propositæ erant, qui quacunque ratione cælestis doctrinæ præcones impedisset læsisset. Postremò declarabat valde sibi placere, non in præsens dumtaxat, sed in omne posterum tempus tota sua ditione Euangelium promulgari. Neque tabulis modò, quàm esset erga disciplinam Christianam affectus, sed coram etiam verbis expressit. Etenim cum Bonziorum quidam ex Omuranis Arimaniisque tumultibus audaciam nacti, ausi essent petere, vt ipse quoque nostros homines è sui regni finibus amandaret; quippe qui deos Iaponios contumeliosè proscinderent, hominum vorarent corpora; & quocunque accederent, vastitatem exitiumque inucherent; respondisse sic

188 fertur: Annus circiter quartus decimus agitur, cum id hominum genus magno utique meo bono delatum est in hæc loca. Tribus antè præeram regnis, nunc quinque possideo: pecuniæ antè laborabam inopia, nunc Iaponiæ Reges omnes diuitijs superos; vnde ad populares quoque meos vtilitas pertinet: cum antea filium suscepissem

nullum, iam virili stirpe magna mea volupate auctus sum. Denique omnia mihi ex eorum hospitio prospera accidere. Commemorate vos, si potestis, religionis vestræ defensio ecquid vniquam mihi creari commoditatis? Proinde caute in posterum hunc ad me sermonem. Hoc graui serioque responso Bonzij, & studiosiorum fracti abiectique cessere. Tabulis regijs ad Cosmum perlatis, Cauaxirim Odoardum Siliam cum earum alteris destinauit. Is, dum incensus pietate, immemor cibi potusque ad Euangelium dies ac noctes prædicandum incumbit, grauem morbum è labore contraxit. Ad eum curandum è Bungo Almeida ingenti labore Cosmi iussu contendit. Reperit hominem diuinorum quidem solationum copia abundantem, ceterum humanis omnibus leuaminibus destitutum: ac vires ita erant exhaustæ, ita vigor succulque omnis absumptus macie, vt quæ Almeida medicamenta attulerat, nihil prodesse. Cupiebat bonus frater, antequam emigraret, Patrem Cosmum videre, cum alioqui sibi carissimum, tum etiam, vt apud sacerdotem rationes animæ suæ componeret, eumque in supremo spiritu adiutorem haberet. Ita annuente Cosmo, Tacaxim nauitranseuehitur. Decem superuixit dies. Sumpto bis eo spatio æternitatis pignore lætus abiit, præclaro Socijs relicto cum virtutum cæterarum documento, tum verò Christianæ humilitatis atque patientiæ. Multas & maximas sui præferent aduentus initio difficultates exhauserat. Vir erat in diuexando suo corpore implacabilis, in studio religionis propagandæ indefessus & inextinguibilis. Itaque præter cæteros labores non Iaponicas modò litteras, verum etiam Sineses multò impeditiores didicerat: artemque Iaponicæ linguæ grammaticam, & copiosa lexica primus ipse confecit. Post hæc Cosmus accersitu Regis Arimani volente Bungeni, quem consulendum prius putauit, Cocinocum abiit. Ibi Rex aream domui temploque donauit. Incolæ prope omnes erant Christiani. Id miraculo simile visum est Cosmo, eum nouellum cærum, qui non nisi spatio trimestri conuersus ad fidem & eruditus fuerat, nullis hostium minis de suscepta religione potuisse detrudi. At in Firandensibus Antonij insulis florere prorsus & regnare videbatur pietas. Eos Christianos P. Ludouicus Froës, & Ioannes Fernandus excolere hoc anno. Quorum cum ad cætera pia studia, tum præsertim ad se diuerberandos feruore perspecto quidam Lusitani nobiles scripsere planè videri sibi in ijs insulis sedem sancti Spiritus esse. Firanditamen magnum factum est damnum, quòd exorto incendio cum magna oppidi parte etiam pretiosæ vestes, quas ex India ad sacrorum vsum Ludouicus Froës adueixerat, vnaque etiam præclara S. Thomæ volumina conflagrarent. Attamen tot inter tristitia aliquid etiam Christianis lætamen euenit. Firugadaquensis cænobiarcha Bonzius in regno Firandensico loco, quo inter Christianos Archiepiscopus, acerrimus Christianorum hostis; cuius in primis operæ olim eiectus Villela fuerat, & fractæ cruce, eò demum prouectus est audacia, vt, cum petisset ab Antonio nescio quid agi in vsum sanorum, isque negasset, illico

189

*Odoardi
Siliæ obitu.*

190

191

*Firandensium
Christianorum
pietas.*

192

*Bonzij
Christianorum
hostis
exilio mul-
tatur.*

193

in eius quosdam pagos faces immitti iusserit: planeque nonnullas agricolarum villas exusserit. Hac re Antonius, qui cum Rege militabat, cognita, iam verò intoleranda est, inquit, Bonziji huius audacia, quam nisi ipse comprimam, ego met meis consulere rebus cogor. Tum Rex, cui plurimum in te militari usus Antonij erat, quid irrogandum supplicii censeat, percunctatur. Ille memor præcipue Bonziji eius operâ electos Firando Patres, postulandum putavit, ut ex omni Firandensi ditione, sublata omni vniquam remeandi spe, eius facultatibus in alios distributis exterminaretur. Quod cum factum esset, par Bonzios agritudo, & Christianos lætitia cepit. Ad data est tandem ad cumulum etiâ templi restauratio. Rex (ut sæpè demonstratum est) cum à ritibus Christianis animo abhorreret, lucri tamen ardebat cupidine. Hoc eius morbo ad multarum salutem animarum uti studebāt Patres: idè Lusitanos precabatur nauarchos, ut religioni Deoque id obsequij, & mercium suarum quasi decimam darent. Iniusu suo Firandensem portum ne adirent. Huiusmodi precibus factum est, ut nauigia duo duas à Firando leucas consisterent: ac Rege precante, ut ad portum applicarent, id se negarent omnino facturos, nisi iuberent Patres. Tum Rex virum nobilem ad Patrem Ludouicū allegat excusans belli occupationes, quod cum non antè salutari iusserit; roganſque, ut permittat in portum inuehi naues: se statim cum nauarchis de eo Firandum reducendo acturum. Cumque Ludouicus (quod ita Lusitani volebant) placere sibi eos Firandum appellere respondisset, exinde Rex promissa, nouas quotidie lerens moras, callidè eludebat: cum per opportunè oneraria, cui nomen Sancta crux, procul apparet. In eius occursum protinus Froës egressus Cosmi Turriani nomine, Regisq̃ue Bungenſis Petrum Almeida nauarchum plurimum orat, ne inuehi Firandum velit. Nauarchus pro insigni erga diuinas res & Societatem studio, inhibito statim cursu, quocumque Ludouicus diceret, iterum recepit. Nequaquam eadem mercatorum pietas omnium fuit. Longiorem multi peroli circuitionem, nec quas Ludouicus afferebat causas pro magnis ducentes, scaphis res suas in Firandensem portum exposuerunt: haud sanè cum eo, quod promittebant sibi, compendio. Latrones paulò post impetu in eorum diuersoria facto, iniectioneque facibus non exiguam partem mercium vel corrumpere flammis, vel inter incendij tumultum surripere. At nauarchus Almeida non lentè, & per anfractus, ut simulatio interluceret: sed diserte affirmatq̃; denunciari Regi iussit, priusquam Pater Ludouicus Firandi esset, nunquam speraret portum se eum intraturum. Rex ubi agi serio vidit, potestatem Ludouico, cum primum luberet, redeundi facit. Tum Lusitani neophytique Firandenses censuere, quemadmodum Villela expulsus cum ignominia fuerat, ita reditum Ludouici apparatu & gratulatione publica celebrandum. Die igitur S. Bartholomæo Apostolo sacro plorantibus præ lætitia, & extollentibus ad celum manus Christianis, festo personantibus strepitu bombardarum litoribus, Ludouicus Froës, & Ioannes Fernandus exscendē-

re ad Firandi litus. Inde cum nauarchis, magnoque præterea comitatu adeunt Regem gratias acturi. Acceperit subfrigide. Accepere, quod datum est. Inde Antonio, eiusque matre salutatis, ad instaurationem templi adiungunt animum. Ex onerarijs Lusitanorum tribus pecunia in ædificationem corrogata, opus celeriter ad culmen perductum est: & à S. Mariæ conceptione, quo primum die sacra in eo facta, nuncupatū: quam linguagentis, quo Ethnicis verior excitaretur opinio, Tenmongi, id est, porta celi, dictum est nomen. Nec solum onerariæ Sanctæ crucis aduentum ad Ecclesiæ Firandensis instaurationem per sese utilis fuit, verum etiam quod tres è Societate sacerdotes Melchiorem Ficedium, Ioannem Capralem, & Balthasarem Acostam, tempestiuum planè subsidium aduexit. Melchior cum mandatis ac litteris, quas afferebat ex India, ad Cosmum profectus est: Capralis, & Fernandus iussu Firandi subsistere: Ludouicum, & Balthasarem ad se Cosmum acceruit, ut hunc in Bungum, illum in Meacum mitteret. Nec multò post Ludouicus vnâ cum Almeida, ut is Meacentium rerum statu cognito, cuncta explicatius, quam per litteras fit, Cosmo renunciaret, se dedit in viam. Villela interim Damiani Augustiniq̃ue opportuno auxilio in circumiectis vrbi Meacenti oppidis vehementer Christianum populum amplificauit. Misso Imorim vno è Socijs exploratum, esset ne ibi Euangelio locus, ingenti auditate audiri salutis doctrina cepta est: ac fermè è nobilibus amplius septuaginta primum, dein alterum tantum veritati cessere; lætisq̃ue harum rerum nuncijs excitus Villela Imorim abijt: multos sacro abluit fonte, sacellumq̃ue concinnat. Inde ab Imorenſi arce leucas circiter quatuordecim Nondam profectus multos ibi quoque baptisinate iniunxit. Sed quoniam totius Iaponiæ princeps Meacum est, dimissis Naram, aliisque circa in oppida Socijs, ad obtinendam arcem, ex qua in alia quoque loca rebus diuinis deriuabatur auctoritas, Meacum retulit sese.

Iam cœperat in Brasilia florere Christiana fides, præcipue circa urbem S. Saluatoris, quo in tractu vndecim numerabantur populi; & plerique in ijs sacro flumine expiati erant. Nonnullis quoque per singulos annos aduectis ex Europa Socijs, aliqua erat maior copia operarum, quoque plures comparari in dies possent, hoc ipso anno Lusitanus Rex Collegio S. Saluatoris luculentum censum attribuit, ut Socijs vel sexaginta alendis sufficeret. Verum nihil incertius spe apud Brasilos proficiendi; nihil laboriosius eorum cultura. Neophytorū quàm plurimos cum priore anno pestilentia abstulisset, subsecuta, ut fere sit, fames, quod non licerat maturè alimēta colligere, hoc anno reliquias absumpsit. Ita viciniore vrbiſ pagi incolis partim se vltro vendentibus, partim suas operas vrbaniſ locantibus, planè vastati. Nec defuere ex Europæis, qui calamitate inopis populi ad auariciam abusi multis iniicerent manus, vel ab iniuste vendentibus inique cõmerent. Vnde in tribus ab vrbe remotioribus pagis, inani ab Europæis belli rumore ac metu extorſo, quasi ad abducendos in seruicium

193
Reſtituitur
Ecclesia Firandensis.

195
Trei Patres
Iaponiæ
acceſſerunt.

196
Imorensis
Ecclesia
primitiua.

197
Res Brasiliæ.

198
Laboriosa
Brasiliensium
eruditio.

194

ventu-

uenturis, eamque vanam auram iritantibus è gente maleficis, adijcentibusque idecirco mori, quòd leuiter esset Ecclesiarum ingressus; leuissima gens facillè inducta desertis pagis, ad agros silualque, quòd quemque libido rapuit, aut calus vertit, refugit. Ingens hinc Patribus, & præcipuè Ludouico Granæ Prouinciali primum dolor, quòd diuturnorum laborum fructus in ipsa maturitate eualescens, cultorum eluderet vota: deinde labor in persequendis profugis reuocandisque, & explorando quinam è dilapsis superstites essent, ut quibus coniuges perisissent, nouis copulari nuptijs possent. Haud minus cum Europæ negotium erat, ut vellent sordidissimi quæstus fugacem vlturam animarum, & suarum, & gentis salutem æternam posthabere, quando cum immenso rei Christianæ impedimento peripfos fieret, ut iam Brasili præ metu odioque alienigenarum nequaquam auderent se vitæ communis pagi quæ committere. Ceterum & Sebastiani Regis, & Mendis in Brasilia Prætoris eximia liberalitate Societatis res paulatim statuebantur, præsertim in vrbe S. Saluatoris: cuius Collegio, quòd iam decem facientes, quindecim incolebant laici, certum vectigal hoc anno, uti modò dictum est, addidit. Hic & Pernambuco cæpta ædificatio procedebat. Apud Illheos quoque templum domusque oppidanorum liberalitate sedulo extruebatur. Ibi tres sacerdotes commorabantur præclaro cum fructu. In oppido quoque S. Spiritus ac Piratinigæ aliqua erat Religio ceteris forma. Alibiranquam in statione singuli serè cum socio binique sacerdotes domicilia habebant.

Talia gerebat, talibus vbique gentium Societas incrementis adolecebat, cum Lainius eam terræ subductus orbem reliquit, maiore vi, nulloque suo negotio iam proteclusus è calo. Post reditum è Tridentino Concilio varia vsus valetudine, nec semel ad vltimum adductus discrimen, cum per factum Domini Aduentum meliusculè haberet, Doctoris Evangelici munus repetijt idque solita cum approbatione & utilitate obiens, enitebatur virum deficientium infirmitatem sustinere & magnitudine animi, ut mors non in lecto facerent, sed certantem in acie inueniret. Fuit tamen in Assistenti potestate, suggestuque post concionem tertiam, ut illi iussere, abstinuit. Kalendis Ianuarijs, qui dies Societati præcipuè ob sanctissimum Iesu nomen honoratus & sacer est, ad solatium commune fratrum in cœnasulo est pransus: ex eoque die aggrauatus est morbus. Affixus iam lecto ita cæli ardebat cupidine, de seque summissè opinabatur, ut audiens quàm multa pro sua valetudine à domesticis & externis Sacra, preces, & pia opera Deo offerrentur, propè conquereretur, quòd tanto studio diutius trahere vitam hominem nihili & inuilem vellent, cum re vera, quam diu spiritum duxit, vel sola eius auctoritas omni hominum generi opportunitates permagnas afferret. Nec libi ille vnquam pepercit. Postridie Idus Ianuarias Tusciæ prouinciæ Christophorum Rodericum præfecit, Franciæ Olinetium Manarum, prorogata eidem Cômmissarij potestate in Aquitaniam. Decimo septimo Kal. Februarij sacro-

Hist. Societ. Iesu Tom. 2.

sanctum Domini corpus in viaticum sibi ut præberetur, precatus, id è templo, quamuis liceret in eius quoque cubiculo Sacrum fieri, optauit afferri, ut nulla se re non infimis exaquaret. Eo summa cum pietate suscepto, misit, qui benedictione, ac plenam sibi à Pontifice Indulgentiam precarentur, cuique Societatem, cuius pro sua benignitate vltro patrocinium sumpserat, plurimè commendaret. Quibus postularis clementissimè Christi Vicarius satisfecit. Tum Pater postero die supremæ Vnctionis, quod reliquum erat, beneficio impetrato (quod inter opus singulari pietate ad singula sacerdotis inuagentis se dicta respondit) auidè abeundi iam signum expectas, reliquum diei vsque ad sextam nocti, horam exegit in pijs colloquijs, ac precationibus tempori accommodatis. Ea nocte Assistentibus vna cunctis orantibus, ut ipsis vniuersæque Societati bene precaretur, oculis ad cælum manibusque sublati ingenti cum animi sensu benedixit, rogans ut Deus ipse è calo benediceret, suæque dona Societati suæ, & genus omne sanctitatis multiplicaret. Dein oratione ad Patres conuersa, Vobis quoque, inquit, Societatem commendo, illudque in primis, ut ambitioni aditum omnem intercludatis: consensione animorum inter vos omni studio conseruetis, omninoque eos affectus, quibus diuersarum nationum morales inuicem dissident, extirpetis. Post hæc rogatus, ut Vicarium loco suo nominaret, siue humilitatis, siue imitandi Ignatij, siue quæ alia causa, noluit. Post sex horas noctis cum paulum sopori cecidisset, ingens grauedinis copia superflua sensus ei cunctos penè oppressit: ad eumque modum aggrè trahens spiritum quatuor & quadraginta horas, Socijs indidem domo, atque è Collegio visentibus, & flexis iuxta lectum genibus pro eo assidue per vices Deum precantibus, spectaculum triste iacuit, deque humana fragilitate ac miseria non minus eo habitu, quàm olim sermone efficax concionator. Consolationem tamen inde Socij capiebant, quòd sperabant id Deum permittere, ut gratissima sibi illa anima, siquid ex mortali imbecillitate labis adhæserat, eo cruciatu purgata protinus ad beatum eius conspectum euolaret. Tandem decimo quarto Kal. Februariæ altera noctis hora expirauit, vir de Christiana Republica optimè meritis, recteque factis onustus, tertium & quinquagesimū ætatis annum agens. Proxima die ad latus iunistrum aræ maxime: cum ad dexterum B. Ignatij iaceret, sepultus est cum publico Urbis torius luctu: plurimique deosculati, rosarijs contingere, & quippiam eius reliquiarum habere certantibus. Cardinalis Alexandrinus, qui mox Pontifex, Pius V. vocatus est, dixisse fertur, Rempublicam Christianam eius morte vnum è maximè præstantibus sui propugnatoribus amisisse. Alius è gratissimis Cardinalibus affirmauit se, cum serè quinquaginta annis Romæ fuisset, nullius obitum vidisse nec maiori, nec pari doloris sensu acceptum, præsertim ab sacro Collegio Cardinalium, Summoque Pontifice: qui quidem commendauerat Patribus, ut eius valetudinem curarent diligenter, quòd necessaria sanctæ Ecclesiæ bono esset. Præfensisse Lainiū obitus sui diem Pater Franciscus Borgia

F f

Cic. fin. iunm.

credidit: qui ad Patrem Salmeronem hæc scribit:
 Noster optimus Pater ab miseranda hac vita ad
 eternam migravit, toleratarum hic ærumnarum
 mercedem accepturus. Haud dubium, quin
 damnum faciamus magnum in eo: sed & lucrum
 speramus magnum cum eo: quod quanto ei me-
 lius fuerit, tanto opitulari nobis poterit magis.
 Inter alia affirmare id queo, haud nos credidisse
 breuem adeo eius abitionem futuram: & qui-
 dam medicorum perbene sperare iubeant: sed
 ille, ut qui certiores habebat nuncios, præstan-
 tioresque auctores, cum die sacro Epiphaniarum
 vellent ei medicaram portionem dare, distulit in
 diem posterum, dixitque mihi: Ego hodie volo
 Sacrum facere, quod pro Viatico erit: ideo disse-
 rendum est potio. Ita fecit: ita euenit. Vltimum il-
 lud sacrificium, quomodo eo tempore haud dum
 decumberet, & quantum opinor, etiam prodi-
 ter domo. Deinde morbo ingrauescente, cum ego
 Sacra, quæ pro ipso fiebant, referrem, quadam
 quasi egre ferentis specie dixit, Nollem ita pro
 me fierent Sacra. Retinent enim me ac morantur,
 ut item istorum benedictorum fratrum preces.
 Præterea, cum sacra eius vñctioni interesset,
 commentum à me petijt eo modo, ut videar mi-
 hi, quamdiu vitam, recordaturus. Nam ubi finita
 est sacra inunctio, respexit me; ac statim tollens in
 celum oculos inuitabat, ut iremus; se enim iam
 iter ingredi: quod sæpius fecit, subinde oculos ad
 me vertens, atque attollens in celum blandissi-
 mo & placidissimo vultu. Exequijs etiam honorifi-
 cis extra Italiam quidam eum Principum hone-
 statunt. Atque Ordo Truchses Cardinalis Augu-
 stinus in ijs, quas ei apparatu magnifico celebra-
 uit Dilingæ, cenotaphi non pulla veste (uti mos
 est) sed purpurea intermi iussit: quod tanti viri
 memoriam, ut aiebat, non luctu, sed gaudio pro-
 sequi, æquum esset. Cumque laudationem fune-
 brem adijci voluisset, ubi orator finem dicendi
 fecit, protinus ipsemet Cardinalis è suo solio fari
 exortus in magna cium frequentia, inter cæte-
 ra: Verissima sunt, inquit, quæ commemorauit
 orator: sed prætermisit haud pauca. Tria ego su-
 per addam, quæ gesta sunt mecum. Discessuro in
 Galliam cum equum generosum atque percom-
 modum ei obtulisset, percelli bonus Pater ut
 vteretur, nunquam potuit, atque eius verba hæc
 erant: Equus quidem optimus est, sed pauperi
 aptus non est. Deinde cum crederetur à Paulo
 Quarto in Cardinalium Collegium cooptandus,
 ad me adiit lacrymantibus oculis; iussitque ut
 apud Summum Pontificem intercederem, & ni-
 hil intentatum relinquerem. Quod si illi certum
 esset perstare in sententia, sibi quoque certum
 esse fugam attingere, atque abdere sese. His po-
 stremo adiecit Cardinalis, quod loco suo retuli,
 de subita è Cardinalium conclavi fuga, ubi inau-
 dijt de summo honore tibi demandando quos-
 dam agere.

208
*Figura oris
 & satyra.*

Fuit Lamius statura modica, colore candido,
 sed aliquantum exangui, facie hilari amenaq;
 ore amabiliter subridenti, amplis naribus, naso
 leniter curuo, magnis oculis, & apprimè viuidis
 ac nitentibus, constitutione corporis apta, ve-
 rum imbecilliore. Ingenium sanè erat excellens,
 velox, altum, perspicuum, forte; cui infinita le-

gendi fuit, ac perseuerandi in studijs summa con-
 stantia accedebat. His instructus nature curæ
 que prædijis, ac præterea lumine, quo comple-
 batur diuinitus, cum omnium propè discipli-
 narum peruolaueret compilassetque auctores,
 admirandam illam in omni genere scientiam
 consecutus erat. Idque eo est admirabilis, quod
 occupationibus distentus grauissimis, assiduusq;
 pro Republica tanquam citabundus peregrina-
 tionibus, nec vñquam domo certa vtens, sed
 plurimum in xenodochijs diuersans, ad hæc
 maximis ad iuandos mortales incumbens la-
 boribus, in librorum ac rerum inopia nihil mi-
 nus, quam quæ literarum studia requirunt, ad-
 iumenta suis & facilitatum habuit. Nec modò
 scientia ab actione remota, sed etiam prudentia
 in deliberationibus, agendisq; rebus excelluit.
 Menti lingua quoque par obtingit. Cælestis enim
 Patrisfamilias sapientissimus donorum suorum
 distributor, cuius in pectore tam copiosum do-
 ctrinæ consiliorumque thesaurum condiderat,
 ut in familie suæ de promi vsum posset, perido-
 neam ei eloquendi facultatem, quasi fidelem ad-
 ministrantem, & sedulam promam adiunxit. Erat
 eius oratio sincera, clara, solida, pressa eadem, &
 patrimonibus diuisionibusq; aptè & iucunde dis-
 tincta: tum apud quoscunq; qua de re cunq; age-
 retur, ut locos postularer, non ad docendum
 subtilior, quam vehementior ad mouendum. In-
 de vsque à puero à vitijs omnibus abhorruit, præ-
 cipue ab obscenis, adeo ut illibatam pudicitie
 florem ad supremum spiritum conferuaret. Riba-
 dencia narrat Romæ iuuenem concionantem ad
 flagitium à femina sollicitatum, quam ipse perin-
 de ac si statua esset, sensus omnis expertus, graui-
 minacique oratione deteruenerit; tamen ipsum
 mer postea solum dicere, consultus futurum fu-
 isse quamvis expertæ virtuti minime fidentem è
 vestigio, gloriola in re tali se fuga eripere. Hoc
 mihi in eo videtur insigne fuisse, summa innocen-
 tia, & spiritus vsque equaque rectus; quodq; non
 admodum frequenter euenit, planè consentiens
 actio vitæ cum scientia. Quemadmodum è fac-
 cris libris disciplinisque didicerat vel secum a-
 gendum, vel cum Deo, & proximis, ita planè a-
 gebat. Carere perturbationibus dixisset, neque
 in eum cadere metum, neque cupiditatem huma-
 narum rerum. Apud quosvis ageret, quod
 loquendum sentiebat, candidè excelsoque ani-
 mo pronuntiabat. Præterq; ea exempla, quæ suis
 commemorata sunt locis, multa in eius quoque
 epistolis extant. Cum ad viros Principes scriberet,
 salubria addebant monita, præsertim ad fre-
 quentem vñm sacre confessionis & communio-
 nis exhortans; utque, si non suppeteret otium
 ad prolixas preces, saltem breuib; ac crebris
 erigerent ad Deum mentem: eumque in consi-
 lijs capiendis dandisq; & agendis rebus aditæ
 sibi ante oculos existimarent: viros bonos, Dei-
 que famulos magni faceret: humanam felicitatem
 pro nihilo ducerent: ac rebus rati secundis,
 quam aduersis, ut viâ & gradibus ad æternitatem,
 vterentur: ad eamque familiares suos & popu-
 lares dirigerent. Eadem ingenuitate, si quid
 petebant, quod minus concedendum putasset,
 negabat. Rogatus nò multis ante excessum me-
 libus,

Scientia.

209

Prudentia.

Eloquentia.

210

Pudicitia.

211

Abio vita
 cum scientia
 conscientia.

212

Libertas
 simplicitas.

sibus, ut aditum ad sacerdotiū & curiam puero
 ē sibi coniunctis sanguine per regressum, uti vo-
 cant, nō inuitatam eo tēpore corruptelā impe-
 traret, Comiti Montis Acuti, qui id rogarat, re-
 spondit, consanguineorum postulatā sepe talia
 esse, ut Christi verbis respondendū sit eis, *Nesci-
 tis quid petatis*: cumq; attulisset causas quare per
 illam viam sacerdotia queri non deberent, ad-
 didit, cum ad annos triginta priuam ac publi-
 cē ore ac stylo, in Concilio & alibi apud sum-
 mos & infimos docuisset, eiusmodi res depra-
 nationem esse, corrigiq; oportere, nequaquam
 se commissurum (quamuis multa peccaret) ut
 inter dicta sua & facta tantum dissidium esset:
 ut quos laqueos, Deo iuuante, nunquam sua
 causa inciderat, in eos senem iam causa ne-
 potum indueret. Sux verō sororis viro, qui
 per accumulatas litteras haud sine querimonia
 instabat, ut qua apud potentes valebat gratia,
 suā respiceret domus tenuitatem, possē dilatum
 213 diu responsum, ad extremum ita rescipit: Ut
 214 me tibi purgem, supernacaneum reor. Videor
 215 mihi id præstare, quod & possum, & debeo. Spe-
 216 roque olim fore, cum id ipse quoque petoscas
 217 ac velis, ut in quo quisque à Deo collocatus est
 218 ordine, ex eo viuat, miles ē militari, mercator ē
 219 suo, itemque Religiosus ē religiosus. Nec dubito,
 220 quin, si ego ita me gesserim, benigniorem vos
 221 quoque illic expectari Deum sitis, quam si limi-
 222 tes meos transiuerim. Germanum suum Chri-
 stophorum, quem, ut supra dictum est, ab Socie-
 tate seceuerat, instantem postea, ut reciperetur,
 cum præcipui Patres enixē commendarent: Ita,
 inquit, accipite, si mores mutauit, eaq; afferet me-
 rita, ut alienum quemuis ob ea recipi oporteret.
 Dux quēdā Hispana rogabat, ne Aegidium Con-
 saluium ante absoluta Theologia studia Cōplu-
 to remoueret, idq; Aegidio ignorante cognato-
 rum eius postulatu egerat. At Lainius iua vls
 simplicitate, hanc potissimū causam cur omnino
 remouendus Compluto Aegidius sit, adducit;
 ne consanguinei adhibita grauium personarum
 auctoritate, expressuros se credant, ut de viris
 Deo dicatis pro arbitrio statuunt. Apud viros
 Principes, cum res ferebat, ut quidpiam negaret,
 formula tali ferē utebatur, se interpretari volun-
 tatem petentium, quemadmodum interdum sit
 in legibus, in quibus non tam verba spectan-
 tur legis, quam mens legislatoris. Credere enim
 fecos velle, quod ex maiore Dei gloria esset. At-
 que huic honestissimæ voluntati ut satisficeret,
 se quod petitionis verba videbantur velle, inter-
 minus attendere. Habebat frequenter in
 ore malis initijs malos exitus comitari. Cum
 quid aduersi incideret, Non esse mirum: in hanc
 enim calamitatum vallem homini propter pec-
 cata eiecto, quid expectandum nisi animadu-
 sionem ac poenā? Boni ad virtutem ducis si-
 gnum esse, si Mosis esset similis, & ex Aegypto ex-
 tractum in solitudinem eum, quem ducit, per
 illam ad terram sanctam prouheret: hoc est, il-
 lud curaret, in eoq; iuaret susceptum, ut cor-
 poris & humanarum rerum curam abijceret,
 suas frangeret voluntates, & ita ad perfectionem
 progrediretur. Profectum verō multum aie-
 bat, qui apud animū suū statueret velle quo-
 213

213
 Formula
 quares ne-
 gabat gra-
 uibus vi-
 ri.

214
 Lainius qua-
 dam fre-
 quentiores
 vocet.

uis loco, quouis tempore, quidquid ageret, dice-
 ret, cogitaret, demum cunctis in rebus maximē
 Deo placere: & huc studia sua cōferret. Qui ma-
 gna quædam Dei causa appeterent, vel recessum
 ad Religiosā vitam, vel professionē ad Indos,
 & horum similia, si minūs assequi possent, veta-
 bat inde argumentari ne mentem quidem illam
 diuinitus sibi immisam esse. Nam Deum non
 nunquam operis voluntatem ipsi injicere, à qui-
 bus non rem, sed voluntatem dumraxat illam &
 conatum velit. Ita laudatum Davidis extruendi
 templi consilium, sed effectum Salomoni filio
 reseruatū. Obedientiam artificiosum Dei vo-
 cabat inuentum, per quod, dum parati essemus
 quæcunque imperarentur, exequi, lucra merito-
 rum faceremus etiam rebus, quas non efficere-
 mus. Ut forte quisque sua locoque contentus ef-
 fer, iubebat cogitare in Ecclesia militante ordi-
 nes & gradus distingui ex donis, quæ gratis data
 vocantur, in triumphante exiis, quæ gratum fa-
 ciunt. Itaque longe aliam visuros ibi superiorum
 atque inferiorū, quam nunc videamus distribu-
 tionē; & hanc veram, & sitam in nobis præstan-
 tiam esse, neque de alia laborandum. Inter No-
 uitorū tentationes numerabat si quis primo ad
 Religionē aditu parum ad tentationes armatus
 ad quietem se, & velut ad suaves epulas existi-
 maret accedere. Inter conciones liberalitatē ac
 misericordiam commendabat: aiebat tamen il-
 lud ante omnia dicenti spectandum, ut animæ
 adducerentur ad Deum: tum enim consecutu-
 ram sponte misericordiam, & sanctum Spiritum
 cuique ostensurum elemosynarum genus ac
 modum. Prætermisit correptionis fraternæ pec-
 catum tanti faciebat, ut omissionem hanc & im-
 pudiciam duo esse vitia diceret, propter quæ
 quāplurimi mortales periret. Ambitionis illece-
 bram quā procul habuerit, repudiati honores
 testimonio sunt. Episcopatu Maioricensē, Ar-
 chiepiscopatum Pisānum ac Florentinum, pos-
 tremū Cardinalatum constantissimē repudia-
 uit. Eanoctē, cui dies illuxit, quo factus est Gene-
 ralis, ut scribit Ribadeneira, gemens ploransque
 ad Deum, ut id à se onus auerteret, flagellum ter
 subiit. Quantum deinde abdicare magistratum
 conatus sit, suo loco demonstratum est. Cum in-
 timē intelligeret vna ex parte quā creata omnia
 ex se nihil sunt, quāque ab diuino nutu & au-
 xilio pendeant; ex altera verō quā æterna illa
 Maiestas itudiose sit laudis & gloriæ suæ, quā-
 que (ut equum est) res à se conditas rationis com-
 potes sibi subiectas atque obnoxias velit esse,
 idque profiteri; ex hac cognitione Lainius duo
 præcepta colligebat, diffidere hominem penitus
 sibi debere, & fiduciam in Deo omnem locare:
 atque ita vitam suam pnuatam, ita publicam in-
 stituebat, ut in his duobus quasi cardinibus ver-
 teretur. Hinc est quod in regenda Societate,
 ceterisque Christianæ Reipublice negotijs sum-
 mo studio preces & Sacra ad diuinum auxilium
 demerendum indicabat: & quoniam Dei nite-
 batur fiducia, magno & constanti animo ob-
 uiamibat difficultatibus. Consilijs tamen pluri-
 mum utebatur: & hominum per prouincias
 quamuis priuatorum exquirebat sententias: &
 si qui vltro quidpiam suggererent, persilbenter
 216

216
 Quam ma-
 ximē ad va-
 gnam suam
 dirigeret.

audiebat. Infectiones Societatis eo ferebat animo, ut diceret certum se habere eam Dei opus esse, atque adeo non vereri ne hominum aut diaboli vlla vi disturbari posset. Quod Araozio quondam respondit, qui ita periclitari nuntiaverat in Hispania rei summam, ut propè actum videretur. De malè contra eam loquentibus, illud Beati Ignatij habebat in ore, Deus faxit ne vnuquam malè loquantur, & vera dicant. In consuetudine graviter comis, & supra modum amabilis, è locupletissimo scientiæ multiplicis instrumento aptissime, quod ex vñu præfenti esset, depromens, mirè sibi eorum cum quibus ageret, animos adiungebat. Peccatum paternè miserebatur, ac palam confitebatur quemvis quotiescunque vellet, posse sibi imponere. Vt enim erat ipse innocentissimus, ita ad eum placandum satis erat, vel simulare poenitentiam, & emendationem polliceri. Cumque esset Prouincialis, & quidam esset ab Societate dimittendus, iamque & viatico, ut domum rediret, instructus, & pransus, tantum dum Lainio Vale dicit, quia significavit molestum sibi esse domum redire: sique permitteretur, manere, vitam mutaturum, commotus illico est bonus Pater, ac cessit: dein scribit ad Ignatium ob eam facilitatem se minimè ad regendum aptum. In iuandis proximis quam iucundè exercebatur, ex eo manifestum fit quod ipsemet referebat solitus erat. Aiebat enim cum Italiam Apostolico ritu peragraret, quamvis fæpè laboribus, æstu aut gelu, fame ac siti confectus esset, nihil tamen habuisse iucundius, quo reficeretur, quam sua peccata deplorantium gemitus & lacrymas. Duo tamen crimina gravissimè oderat. Vnum eorum, qui per malas artes sacerdotiorum reditus inuadunt, & ex patrimonijs pauperum, & pretio sanguinis Christi quocunque modo student rem facere. Alterum eorum, qui simulato zelo, specieque religionis religionem ac pietatem oppugnant. Munus boni concionatoris tanti aestimabat, ut cum ad Franciscum Stradam scriberet, quem Prouincialis munere, ut dare operam concionibus posset, expediebat, illud quoque adscripsit. Si copiam eorum, quos commodè posset sufficere, nactus esset, quicunque ad concionandum essent idonei Prouinciales, eos omnes cura prouinciæ exempturum, quò diuini verbi spargendo semini toti vacarent. Beato Ignatio vix credibile dictum est, quantum tribueret: quantum eius ductu velut diuinæ interprete voluntatis consideret. Nec validè modò illum, sed & dulcissimè amabat: cui etiam, quamdiu superfuit nunquàm destitit totum se, quidquid eueniret, quidquid rectè, quidquid secus videretur gessisse, mirè candido simplici que ingenio siue coram, siue per litteras aperire. Iacebat ipse moribundus cum Beatus Pater terras reliquit. Quod cum Patres ita laboranti nunciare parcerent, per se coniectans, Ergo mortuus est Sanctus, inquit, mortuus est Sanctus: Vtque affirmatum est, oculis in celum manibusque sublaris, eius se precibus supplex commendauit.

217
Comitas in consuetudine.

218
Proximis libentissimè adinuabat.

Duo maxime peccata oderat.

219
Concionatoris munus permagni faciebat.

220
Beatum Ignatium quanti faceret. & quanti Lainium Ignatius.

Vicissim Ignatius, quanti alumnorum faceret, multis modis ostendit. Primum quemadmodum Christus Dominus è Collegio Apostolorum Petrum & Iacobum cum Ioanne fratre, ita ipse primis è Patribus Petrum & Iacobum suos, Fabrum & Lainium maxime apud se habebat. Deinde cum grauissima quæque munera ei demandaret, haud tamen rarò dictis ac factis adeo tractabat seuerè, ut ceteri mirarentur. Gnarus nimirum quantum virtus, cuius creditur, exercendo augeatur, dabat illi certamen forte, ut vinceret. Postremò Ribadeneira refert se de Ignatio audiuisse, cum diceret, neminem esse primis è Patribus cui plus quam Lainio Societas deberet. Quod, opinor, aiebat, non solum ob cetera tanti viri merita, ac nominatim ob Collegiorum siue inuentam, siue ordinatam rationem, sed potissimum, quòd instituta, quibus disciplina hæc magnam partem nititur, cum possent ob nouitatem admirationem cuiuspiam mouere, solidis ipse reconditoris doctrinæ firmamentis constabatur. Et sanè veram esse laudem minis ambiget, qui tempus id etiam respiciat, quo is Generalis fuit, si quam multa in Societatis disciplina, quæ rudia erant & inchoata, formauit atque perfecit, reputet: quam late eandem propagari, quam constanter defendere. Sex per eum additæ sunt prouinciæ, Neapolis, Longobardia, Toletum, Aquitania, Rhenus, Austria; plurima Collegia vel omnino instituta de nouo, vel reductibus stabilita, & Academijs instructa. In Italia certè Collegia olim, è Prouincialis esset, vel inchoauit ipse omnia, vel perfecit. Eius maxime auctoritate in Galliam recepta Societas, & aditus in Poloniam patefactus. Nam profectò fidem propè superat quantum Lainio maximi quique & sanctissimi viri tribuerent. Cumque ter in Concilio Tridentino fuerit, locum nactus est opportunissimum in amplissimo illo Antistitum ac Principum theatro Societatis nomen, Deique gloriam longè lateque fundendi. Quodque caput est, nomen doctrinæ, summamque auctoritatem, qua semper Romæ apud Cardinales, Summosque Pontifices Societas floruit, ab Lainio potissimum accepit. Ab eo multum se profecisse Salmerò profitebatur. Eius scripta per totam Societatem spargebantur, præsertim disputationes morales, & conciones ad populum, & ijs velut fontibus suos quisque agellos rigabat. Multi purpuratorum Patrum eius regèbatur consilijs, nec secus ac si de Societate essent, eum Nostrum Patrem appellabant: locoque exempli satis habeo pauca verba referre ex epistola, qua super grauissima re Stanislaus Hosius Cardinalis Varmienfis doctrina æquè ac sanctitate pollens, eum consulit. Tantum hoc iterum atque iterum, inquit, à Paternitate vestra peto; velit mihi consilium suum impertiri, num petenda mihi sit facultas permittendi calicis in diocesi mea, nec ne: meae fidelius, nec salubrius, nec prudentius à quoquam alio, quam à Paternitate vestra consiliū dari mihi posse persuasum habeo.

221
Prouinciæ à Lainio instituta.

F I N I S.

INDEX